

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS INSTITUTAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

Asta Būtėnienė

**MOTINŲ, EMIGRAVUSIŲ SU VAIKAIS Į DIDŽIAJĄ BRITANIJĄ,
GYVENIMO EMIGRACIJOJE PATIRTYS**

Magistro baigiamasis darbas

Socialinio darbo studijų programa, valstybinis kodas 62605S202

Socialinio darbo studijų kryptis

Vadovas Doc. Dr. Rasa Naujanienė

Apginta SMF dekanas

Kaunas, 2012

SANTRAUKA

Asta Būtėnienė. Motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo emigracijoje patirtys. Socialinio darbo magistro darbas / mokslinis vadovas Doc. Dr. Rasa Naujanienė. Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Socialinės gerovės institutas, Socialinio darbo katedra, Kaunas, 2012

Emigravusiai šeimai tenka išgyventi adaptacijos svečioje šalyje scenarijų. Kultūros skirtumai tarp kilmės šalies ir naujos visuomenės tampa išbandymu tiek tėvams, tiek vaikams. Emigravusioje šeimoje motina atlieka vieną svarbiausių vaidmenų. Ji tampa pagrindine grandimi tarp emigracijos iššūkių ir vaiko gerovės. Motina ir vaikas būdami tarpusavyje labai susiję veikia vienas kitą adaptacijos procese. Didžioji Britanija – šalis, į kurią praeitais metais emigravo pusė Lietuvos emigrantų skaičiaus. Tyrimo autorė, kuri pati yra emigrantė ir gyvena Didžiojoje Britanijoje, turi galimybę iš arčiau pažinti tikruosius emigrantų gyvenimus ir šioje šalyje atlikti tyrimą su Lietuvos emigrantėmis. Šio darbo tyrimo tikslas - atskleisti motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo emigracijoje patirtis. Tyrimo klausimai: 1. Kaip tyrimo dalyvės įvardina savo pasiruošimo emigracijai patirtis? 2. Kaip tyrimo dalyvės įvardina savo motinystės patirtį emigracijoje įtakojančius veiksnius? 3. Kaip tyrimo dalyvės kalba apie savo vaikų patyrimus emigracijoje? Tyrimo tikslui įgyvendinti pasirinktas kokybinio tyrimo tipas, grindžiamosios teorijos strategija. Tyrimo duomenų rinkimo metodas - pusiau struktūruotas interviu. Tyrimas atliktas su penkiomis emigrantėmis motinomis, emigravusiomis su vaikais į Didžiąją Britaniją. Atlikus tyrimą gauti duomenys parodė, jog pagrindinė tyrimo dalyvių emigracijos priežastis buvo ekonominė. Tyrimo dalyvėms adaptacija naujoje šalyje sukėlė socialinius ir psichologinius sunkumus. Visos tyrimo dalyvės emigruodamos paliko vaiką artimųjų priežiūrai ir tik vėliau jį atsivežė į Didžiąją Britaniją. Laikotarpis, kai motinos gyveno be vaiko, joms buvo sunkus emociškai. Kai motinos atsivežė savo vaikus į Didžiąją Britaniją, jos patyrė dar vieną išbandymą. Emigrančių vaikai susidūrė su mokymosi sunkumais, kuriuos sukėlė anglų kalbos nemokėjimas, kai kurie vaikai mokykloje patyrė diskriminaciją. Motinos dėl vaiko sunkumų neretai išgyveno kaltės jausmą, jos jautėsi sutrikusios, nežinojo, kur kreiptis pagalbos ir kaip padėti vaikui. Tolesni tyrimo duomenys rodo, jog adaptacijos sunkumai sustiprino ryšius tarp vaiko ir motinos. Tyrimo dalyvės, kurios pačios ir jų vaikai sėkmingai adaptavosi Didžiojoje Britanijoje, grįžti į Lietuvą neplanuoja. Tuo tarpu tos, kurios emigravusios vos prieš metus laiko, dar išgyvena adaptacijos laikotarpį ir yra nežinomybės dėl ateities.

SUMMARY

Asta Būtėnienė. Life experiences of mothers as emigrants who have emigrated to Great Britain together with their children. Graduation work for Master degree of social work / scientific adviser Doc. Dr. Rasa Naujanienė: Vytautas Magnus University, Faculty of Social Science, Institute of Social Welfare, Department of Social Work, Kaunas, 2012

Emigrating families must survive an adaptation to living in a foreign country scenario. Cultural differences between the country of origin and the new society is a test for both parents and children. A mother plays the key role in the life of a family who have once emigrated. She becomes the key link between the challenges of emigration and child welfare. for the link between emigration and child welfare. A mother and her child are highly interrelated and influence each other in the process of adaptation. Half of Lithuanian emigrants who emigrated last year were going to Great Britain. The author of the research is an emigrant and is living in Great Britain at the moment as well. It gives her an opportunity to know the real life of emigrants in general, and make a research with emigrants from Lithuania The purpose of this work is to reveal life experiences of mothers as emigrants who have emigrated to Great Britain together with their children. The research questions: 1) How do the participants of the research indicate their experiences of preparation for emigration? 2) How do the participants of the research indicate the factors influencing their maternity experiences in emigration? 3) How do the participants of the research describe their children's experiences in emigration? To achieve the purpose of the research, the qualitative type of a research was chosen, as well as the strategy of the ground theory. The semi-structured interview was a method of the survey data collection. The research was based on the five mothers who have emigrated with children to Great Britain. As a result, the research shows that economic reason was the biggest issue for emigration. Adaptation to a new country brought a social and psychological difficulties for the participants of the research. All mothers have left children in family care and only later brought them to Great Britain. The period was emotionally difficult when mothers and children have been living apart. As soon as mothers brought children to Great Britain, they went through another challenge. Children of emigrants have learnt difficulties caused by the English language skills, some of them have experienced discrimination at school. Mothers with children having some difficulties have been often experienced a sense of guilty, they felt disturbed, they did not know where to get help and how to help their children. Further results of the research show that the difficulties of adaptation made the relationship strengthen between mothers and children. The participants of the research and their children successfully adapted to living in Great Britain not planning to come back to Lithuania. While emigrants who have emigrated last year are still going through an adoption period and are in uncertainty about the future.

TURINYS

TURINYS.....	4
ĮVADAS.....	6
1. MIGRANTŲ ADAPTACIJA NAUJOJOJE VISUOMENĖJE.....	10
1.1 Lietuviai emigrantai Didžiojoje Britanijoje.....	10
1.1.1 Migracijos samprata ir priežastys.....	10
1.1.2 Lietuvių tautinis tapatumas Didžiojoje Britanijoje.....	12
1.2 Šeima emigracijoje.....	15
1.2.1 Migrantų šeimų adaptacija.....	15
1.2.2 Motinystė migracijos kontekste.....	17
2. MIGRANTAI IR SOCIALINIS DARBAS.....	20
2.1 Tarptautinis socialinis darbas su migrantais.....	20
2.2 Socialinio darbo modelių taikymas darbe su migrantais.....	23
2.2.1 Multikultūralistinis socialinio darbo modelis.....	23
2.2.2 Humanistinis socialinio darbo modelis.....	24
2.2 Socialinis darbas ir socialinė politika Didžiosios Britanijos imigrantams.....	25
3. MOTINŲ, EMIGRAVUSIŲ SU VAIKAIS Į DIDŽIAJĄ BRITANIJĄ, GYVENIMO EMIGRACIJOJE PATIRČIŲ TYRIMO METODOLOGIJA.....	29
3.1 Tyrimo tipas, duomenų rinkimo metodas.....	29
3.2 Duomenų rinkimas ir analizės eiga.....	30
3.3 Tyrimo laikas, vieta, tyrimo dalyviai, tyrimo etika.....	32
4. MOTINŲ, EMIGRAVUSIŲ SU VAIKAIS Į DIDŽIAJĄ BRITANIJĄ, GYVENIMO EMIGRACIJOJE PATIRTYS: TYRIMO REZULTATAI.....	34
4.1 Pasiruošimo emigracijai patirtys: „Anglija atrodė kaip rojus“.....	34
4.1.1 Emigraciją lėmę veiksniai: „Lietuvoj buvo labai sunku“.....	34
4.1.2 Ruošimasis nepažintai emigracijai: „Buvau girdėjęs, kaip ten viskas vyksta“.....	36
4.2 Motinystės patirtį įtakojantys veiksniai gyvenant emigracijoje: „Čia turi dantim, nagais kovoti už savo vietą“.....	39
4.2.1 Emigrančių lūkesčiai Didžiojoje Britanijoje: „O kaip čia gerai!“.....	39
4.2.2 Gyvenimas emigracijoje palikus vaiką Lietuvoje: „Buvo neįmanoma...“.....	41
4.2.3 Adaptacija naujoje šalyje: „Arba palūžti arba užsigrūdinti“.....	43
4.2.4 Ryšiai su vaiku ir artimaisiais: „Tarp mūsų yra stiprus ryšys“.....	45
4.2.5 Tyrimo dalyvių mintys apie ateitį: „Grįžęs į Lietuvą būsi didesnis emigrantas nei čia“.....	48
4.3 Vaikų patyrimai emigracijoje motinų požiūriu: „Tu ne anglė- tau biški mažiau“.....	51

4.3.1 Vaikų adaptacija angliškoje mokykloje: „ <i>Mama, jie su manim lietuviškai nešneka</i> “	51
4.3.2 Diskriminacijos iššūkiai: „ <i>Tu čia sūrelių nenešiok!</i> “	53
4.3.3 Motinų išgyvenimai dėl vaiko sunkumų: „ <i>Širdy labai nervuodavaus</i> “	55
4.3.4 Tarp vaiko lietuviškumo ir britiškumo: „ <i>Ji geriau angliškai skaito nei lietuviškai</i> “	58
DISKUSIJA	60
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS	65
LITERATŪRA	66
PRIEDAI	70

IVADAS

Analizuoti emigracijos reiškinį, kaip šeimos gyvenimo įvykį skatina tyrimo autorės asmeninė patirtis. Jai pačiai emigravus į Didžiąją Britaniją ir beveik du metus gyvenant šioje šalyje, tenka susipažinti su įvairiomis emigravusių šeimų gyvenimo istorijomis. Vienos šeimos – sėkmingai įveikia emigracijos iššūkius, kitos – neatlaikiusios socialinės įtampos, neįveikusios „kultūrinio šoko“ nepritampa šioje šalyje ir grįžta į Lietuvą. Emigracijoje tėvai tampa patys svarbiausi asmenys vaikui, padedantys adaptuotis, ypač didelis vaidmuo tenka motinai, kuri yra svarbi vaikui nuo pirmųjų jo gyvenimo akimirų. Todėl tyrime didžiausias dėmesys bus skiriamas motinų patirčiai: motinų ir vaiko adaptacijos problemoms ir tarpusavio ryšiui analizuoti, emigravus į Didžiąją Britaniją. Asmeninė patirtis suteikia galimybę iš arčiau pažinti emigrantų gyvenimus, skatina analizuoti šią temą plačiau ir numatyti, kokią pagalbą svarbu teikti emigrantams ir jų šeimos nariams, jog emigracija, kaip šeimos gyvenimo įvykis, taptų kuo mažiau skausmingu išbandymu.

Tyrimo autorė savo asmeninėje patirtyje jaučiasi kaip Lietuvos emigrantė, todėl išsaugojant tautinio tapatumo aspektą ir lietuviškumo identitetą bei atstovaujant panašios patirties tautiečius, darbe į tyrimo dalyves bus žvelgiama kaip į Lietuvos emigrantes, o ne D.Britanijos imigrantes.

Temos aktualumas. Emigracija – viena aktualiausių šiandieninių temų Lietuvos visuomenėje. Emigracija aptarinėjama taip plačiai, kaip niekada iki šiol: kuriamos laidos apie lietuvių emigrantų patirtis svečiose šalyse, žiniasklaidoje beveik kas dieną galima rasti straipsnius analizuojama emigracijos tema, Lietuvoje režisieriai stato spektaklius, kuriuose atspindimos tikros lietuvių emigrantų gyvenimo istorijos, o jose emigrantų gyvenimo problemos ir patyrimai. Didžiojoje Britanijoje lietuviška spauda taip pat nuolat aprašo tautiečių gyvenimus šioje šalyje, jiems iškylančius adaptacijos sukumus. Būtent tokį plačiai analizuojamą emigracijos reiškinį lemia per pastaruosius metus nesustabdomai didėjantis lietuvių emigrantų skaičius. Nuo Nepriklausomybės laikų iš Lietuvos emigravo 10proc. (apie 300 tūkst.) šalies gyventojų. Per pastaruosius šešerius (2005–2010) metus iš Lietuvos emigravo 244 tūkst. gyventojų, emigrantų skaičius buvo 5,5 karto didesnis negu imigrantų. (Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, 2011). 2011 m. iš Lietuvos emigravo 53,9 tūkst. Gyventojų - tai didžiausias emigrantų skaičius per metus visame Nepriklausomybės laikotarpyje. Dėl tokio didelio emigrantų skaičiaus Lietuva pagal 2011m. emigracijos duomenis užima pirmąją vietą tarp Europos Sąjungos šalių, pagal emigrantų skaičių tenkantį tūkstančiui gyventojų. Viena populiariausių emigracijos šalių – Didžioji Britanija. Emigrantai deklaravę išvykimą į Didžiąją Britaniją (pagal būsimą gyvenamą vietą) 2011m. sudarė pusę visų emigravusiųjų skaičiaus.

Iš Lietuvos žmonės emigruoja ne tik po vieną, emigruojama kartu su šeimomis – tėvai išsiveža ir savo vaikus gyvenimui į svečių šalį, dažniausiai – visam gyvenimui. Emigracija tampa reikšmingu šeimos gyvenimo įvykiu, kardinaliai pakeičiančiu visų šeimos narių gyvenimą: tiek tėvų, tiek vaikų. Apie laisvą žmogaus apsisprendimą emigruoti reglamentuoja ir nacionaliniai bei tarptautiniai teisės aktai. LR Konstitucijoje (1992, 32str.) teigiama, jog „Pilietis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, gali laisvai išvykti iš Lietuvos. Šios teisės negali būti varžomos kitaip, kaip tik įstatymu ir jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą. Negalima drausti piliečiui grįžti į Lietuvą.“ Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948, 13 str.) taip pat pažymima, kad „Kiekvienas turi teisę laisvai judėti ir teisę pasirinkti gyvenamąją vietą kiekvienos valstybės teritorijoje“ <...> Kiekvienas turi teisę išvykti iš bet kurios šalies, įskaitant savąją, ir grįžti į savo šalį.“ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989, 10str.) remiasi vaiko gerove ir šeimos neišskyrimo principu „Vaiko ar jų tėvų pareiškimus dėl įvažiavimo į valstybę dalyvę arba išvykimo iš jos, kad šeima galėtų susijungti, valstybės dalyvė turi svarstyti humaniškai, operatyviai ir priimti teigiamą sprendimą. Valstybės dalyvės rūpinasi, kad toks prašymas nesukeltų neigiamų pasekmių pareiškėjams ir jų šeimos nariams.“

Lietuvos autoriai. Emigracijos temos aktualumą rodo Lietuvos ir užsienio šalių atliktų tyrimų įvairovė. Malinauskas (2006) tyrinėja šeimos ir darbo suderinimą emigracijoje, didelį dėmesį tyrėjas skiria vaikams, kurių tėvai emigravę, analizuoja vaikų patiriamus sunkumus. Antanaitė (2011) papildoma šią temą ir tiria vaikų ugdymo ypatumus, kurių tėvai emigravę. Maslauskaitė, Stankūnienė (2007) tiria emigracijos aspektą, kai vienas iš sutuoktinių išvykęs dirbti į užsienį. Dapkutė (2012) nuolat tyrinėja lietuvių migracijos reiškinius ir lietuvių bendruomenės pasaulyje. Vytauto Didžiojo Universiteto kolektyvas Aleksandravičius, Kuzmickaitė ir kt. tiria ir aprašo emigrantų istorijas, emigracijos sukeltas vaikų problemas, analizuoja vaikų ugdymą, adaptaciją svečioje šalyje ir grįžus į Lietuvą. Alifanovienė, Krikščiūnaitė (2007) kiekybine analize tiria D.Britanijoje gyvenančių lietuvių emigrantų gyvenimo būdą profesinės veiklos aspektu.

Užsienio autoriai. Užsienio autoriai taip pat plačiai tyrinėja šeimos migracijos reiškinį. Pfliegerl (2002) analizuoja atliktus tyrimus su migravusiomis šeimomis ne tik Europoje, bet ir kituose žemynuose. Autorius teigia, jog dauguma tyrimų orientuoti ne tik į šeimų migravimo priežastis, bet į socialinius pasikeitimus naujoje šalyje. Haywood (2008) tyrinėja migracijos istoriją nuo senų laikų iki dabar. Suarez-Orozco (2005) plačiai tyrinėja migracijos įtaką šeimos nariams, imigrantų problemas ir adaptacijos procesus. Berry (1997) tyrinėja migrantų integracijos procesus ir ryšių kūrimą. White (2011) tyrinėja lenkų imigrantų šeimas D.Britanijoje.

Tyrimo problema. Didelis dėmesys šeimos migracijos tyrinėjime skiriamas individualaus emigranto patirčiai analizuoti, vaiko, kuris buvo paliktas emigravusių tėvų, ar palikto sutuoktinio

patirties analizei. Tačiau net ir tada, kai tėvai pasiima savo vaiką (us) ir emigruoja kartu – šeima išgyvena didelius pokyčius. Pasak Maslauskaitės (2007) migracija gali būti traktuojama kaip tranzitinis šeimos raidos įvykis, kuris pradeda naują šeimos raidos etapą. Būtent šiame etape šeima turi adaptuotis prie naujų gyvenimo sąlygų, sukurti naujas šeimos funkcionavimo taisykles, naują vidinę organizaciją – atsiskleidžiamas adaptacijos svečioje šalyje scenarijus. Motinos, kurios vienos augina vaiką prisiima ir šeimos išlaikytojos vaidmenį. Taigi migracijoje motinoms tenka ne tik adaptuotis naujojoje visuomenėje, padėti vaikui įveikti sunkumus, tačiau ir prisiimti atsakomybę už savo ir vaiko išlaikymą. Adaptacijos procesas daugiau ar mažiau sukelia psichologinių padarinių, reikalauja laiko ir pastangų. Hernandez-Plaza ir kt. (2006) teigia, jog imigrantai turi prisitaikyti prie naujo fizinio, institucinio, socialinio – kultūrinio konteksto, kurie nulemia socialinių normų, vertybių pokyčius. Migracija pakeičia asmens statusą, socialinę padėtį ir transformuoja socialinius tinklus, didžiausius sunkumus sukelia aplinkinių žmonių skirtinga kultūra. Kultūros skirtumai tarp kilmės šalies ir naujos visuomenės tampa išbandymu tėvams ir vaikams. Tuo tarpu tėvai ir vaikai tarpusavyje tampa labai susiję ir veikia vienas kitą adaptacijos procese. Suarez-Orozco (2005) akcentuoja, jog sėkminga vaiko adaptacija priklauso nuo to, koks yra tėvų požiūris į emigraciją, nuo tėvų elgesio, vaikui skiriamo dėmesio. Taigi motina ir vaikas emigracijoje tampa labai susiję, veikiantys vienas kitą, todėl svarbu analizuoti motinų patyrimus migracijos kontekste ir ieškoti reikiamų pagalbos būdų joms palengvinant šį gyvenimo iššūkį.

Tyrimo naujumas. Tyrinėjant emigracijos priežastis ar pasekmes tyrimai dažniausiai atliekami kiekybine analize. Tik pastaraisiais metais pradėta atlikti kokybinius tyrimus, remtis tikromis emigrantų gyvenimo istorijomis. Neretai tyrimuose analizuojama šeimos nario, kaip vieneto patirtis: vaiko, kurio tėvai emigravę ar pačio emigranto, kaip individo, asmeninė patirtis. Populiarija autobiografinės emigrantų gyvenimo istorijos pvz. Čepaitė (2010) „Emigrantės dienoraštis“, Dvainė (2010) „Airija: tolima artima sala“.

Šiame darbe bus tyrinėjama lietuvių motinų gyvenimo emigracijoje patirtys, emigravus su vaikais į Didžiąją Britaniją. Darbe bus atskleidžiama motinų emigrančių „emigracijos kelio“ patirtys: ruošimasis emigracijai, gyvenimas emigracijoje atskleidžiant asmeninius patyrimus ir vaiko patyrimus motinų akimis, taip bus atkreipiamas dėmesys į praeitį, dabartį ir ateities planus. Darbe bus tiriama moters, kaip motinos asmeninė patirtis, kurią nuolat lydės faktas, jog ji turi vaiką. Tyrime bus atskleidžiamas motinos ir vaiko ryšys bei tarpusavio įtaka įveikiant adaptacijos sunkumus svetimoje šalyje. Šis tyrimas bus naujas tuo, jog atliekamas ne Lietuvoje, o Didžiojoje Britanijoje, tyrimo naujumą rodo ir tyrimo tema, kuri iki šiol Lietuvoje nebuvo plačiai tyrinėta. Urbonaitė (2011) atliko tyrimą apie Airijoje gyvenančių lietuvių adaptacijos patirtis ir emigrantų socialinius ryšius, tačiau emigrantų šeimose vaikas buvo gimęs emigracijoje arba šeima vaikų neturėjo. Šiame darbe tyrimas bus atliekamas su motinomis, emigravusiomis su vaiku, kuris yra

gimęs Lietuvoje - tai reiškia, jog atsiskleis skirtingos emigrantų patirtys emigracijoje, lyginant su tuo, kai šeimos gyvena emigracijoje ir vaikas gimsta svečioje šalyje.

Tyrimo teorinė ir praktinė reikšmė. Susisteminta teorinė tyrimo dalis ir tyrimo rezultatai bus naudingi kitiems tyrėjams tiriant panašiomis temomis, bei specialistams, kurie teikia pagalbą emigravusioms šeimoms. Tyrimas bus atliekamas norint sužinoti emigrančių motinų patirtis ne tik emigracijoje, tačiau dar ir ruošiantis emigracijai. Tyrimo gautais rezultatais įvertinant ruošimosi emigracijai etapą ir nuo jo priklausantią tolimesnę motinos ir vaiko adaptaciją svečioje šalyje, specialistai galėtų įvertinti, kokią pagalbą būtų naudinga teikti dar besiruošiančioms emigruoti šeimoms ar reemigravusioms šeimoms. Tyrimo gautais duomenimis galėtų pasinaudoti ir lietuvių bendruomenė organizuodama pagalbą tautiečiams emigrantams.

Tyrimo tikslas. Atskleisti motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo emigracijoje patirtis.

Tyrimo objektas. Gyvenimo emigracijoje patirtys motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją.

Tyrimo uždaviniai

1. Atskleisti, kaip tyrimo dalyvės įvardina savo pasiruošimo emigracijai patirtis.
2. Atskleisti, kaip tyrimo dalyvės įvardina savo motinystės patirtį emigracijoje įtakojančius veiksnius.
3. Atskleisti, kaip tyrimo dalyvės kalba apie savo vaikų patyrimus emigracijoje.

Tyrimo klausimai.

1. Kaip tyrimo dalyvės įvardina savo pasiruošimo emigracijai patirtis?
2. Kaip tyrimo dalyvės įvardina savo motinystės patirtį emigracijoje įtakojančius veiksnius?
3. Kaip tyrimo dalyvės kalba apie savo vaikų patyrimus emigracijoje?

Tyrimo metodai. Kokybinis tyrimas, grindžiamosios teorijos strategija, kuri yra ir duomenų analizės metodas. Duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Tyrime dalyvavo penkios tyrimo dalyvės.

1. MIGRANTŲ ADAPTACIJA NAUJOJOJE VISUOMENĖJE

Šiame skyriuje bus teoriškai aptarta migracijos samprata ir priežastys, analizuojamas lietuvių tautinis tapatumas Didžiojoje Britanijoje, migravusių šeimų adaptacijos ypatumai bei teoriškai aptariamas motinos vaidmuo migracijos kontekste. Ši teorinė dalis leis geriau suprasti empirinę tyrimo dalį.

1.1 Lietuviai emigrantai Didžiojoje Britanijoje

1.1.1 Migracijos samprata ir priežastys

Hamilton (2009) teigia, jog migracija visais laikais buvo dalis žmogaus istorijos. Migracijos reiškinys yra kertinis globalizacijos akmuo. Migracija nuo pirmosios žmonių migracijos iš Afrikos prieš tūkstančius metų, glaudžiai susipynė su globalizacija. Dėl migracijos kultūros pasaulyje tapo labiau susijungusios. Haywood (2008) taip pat teigia, jog migracija yra vienas iš elementų, apibūdinančių žmoniją. Jokia kita rūšis tiek daug nekeliavo ir nesikolonizavo į tiek skirtingų aplinkų. Žmonių migracija neatsiejama nuo žmonių populiacijos augimo. Bailey (2008) aiškina žodžių imigracija ir migracija reikšmes. Pasak autorės, imigracija ir migracija yra panašūs žodžiai, dažnai sukeičiami, tačiau svarbu pažymėti, jog tarp jų yra skirtumas. Imigracija yra žmonių persikėlimas iš vienos šalies į kitą su tikslu tapti tos šalies nuolatiniu gyventoju, į kurią atsikeliamas. Susiję žodžiai yra emigracija ir emigrantas. Imigracija yra aktas atvykti į naują šalį kaip imigrantui, emigracija - aktas palikti savo gimtąją šalį ar tapti emigrantu. Migracija taip pat yra persikėlimas iš vienos šalies į kitą, tačiau kai migrantai pagaliau tampa nuolatiniais šalies gyventojais – tampa imigrantais. Taigi migracija labiau apibrėžia tik patį žmonių judėjimą siekiant tikrai laikinai pasilikti toje šalyje.

Nagrinęjant migracijos istoriją paaiškėja, jog migracijos reiškinys žmonijos istorijoje yra labai senas. Pirmoji žmonių migracija vyko prieš du milijonus metų su Homo Erectus iš Šiaurės Afrikos į Euraziją. Tuomet išlikimas ir maisto paieška buvo svarbiausia migracijos priežastis. Vėliau randama Homo Sapiens žmogaus migracija prieš 100 tūks. metų. XV a. migracija vyksta dėl Europos šalių kolonializmo (Bailey, 2008). Viena didžiausių migracijos bangų vyko industrinės revoliucijos laikotarpiu, įvairūs pasiekimai technologijoje ir transporte skatino migraciją. Migracijos mastai ypač išaugo per pirmuosius Pasaulinius karus (Hamilton, 2009).

Kershaw (2009) kalbėdamas apie migracijos priežastis, dėl kurių žmonės migruoja iš vienos vietos į kitą išskiria į dvi grupes: „skatinančias“ ir „priverčiančias“. Autorius teigia, jog

priverčiančios priežastys yra dažnesnės, tai tokios priežastys kaip politinės ir religinės laisvės ieškojimas, noras pabėgti nuo karo ar skurdo. Hamilton (2009) priduria, jog migrantai bėga iš šalies dėl saugumo ir ieškodami prieglobsčio. Žemės stichijos, tokios kaip žemės drebėjimas, potvyniai, uraganas priverčia žmones migruoti į kitas vietas. Žmonės, kurie išgyveno šias stichijas dažnai praranda savo namus, darbą ir kitą turtą. Tokia situacija skatina žmones migruoti dėl išgyvenimo.

Kershaw (2009) pamini, jog skatinantis migracijos faktorius yra mažesnis - tai kai žmonės migruoja dėl ekonominių priežasčių. Bailey (2008) priduria, jog ekonominės ir profesinės priežastys tapo XXIa. pagrindine migracijos priežastimi. Hamilton (2009) teigia, jog dažnai žmonės nenori palikti savo gimtosios šalies, bet juos skatina ieškojimas geresnio gyvenimo. Dažniausiai migruojama iš šalių, kuriose yra aukštas nedarbo lygis ir skurdas. Jie tiki geresnio darbo ir didesnio atlyginimo bei geresnio išsilavinimo ir sveikatos apsaugos sistemos. Šalys į kurias migruojama dažnai suteikia naudą. Imigrantai dažnai užpildo darbo jėgos trūkumą. Tai iškelia šalies ekonomiką. Šalis iš kurios emigravo - emigrantai siunčia pinigus namo, tai taip pat duoda naudos šalies ekonomikai. Pasak minėto autoriaus, besivystančios šalys nukenčią parasdamos darbuotojus, kvalifikuotus darbuotojus. Mokslininkai tai vadina protų nutekėjimu. Bailey (2008) pamini išsivysčiusiose šalyse populiarią migracijos priežastį – tai pensinio amžiaus žmonių migraciją. Senesni žmonės, kurie išeina į pensiją, migruoja kur šiltesnis oras, pigesnis pragyvenimas negu jų šalyje pvz. britai emigruoja į Ispaniją, amerikiečiai į Meksiką.

Dapkutė (2012) aptaria emigracijos Lietuvoje reiškinį. Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. ženkliai išaugo emigrantų skaičius, tai lėmė, jog lietuviams imtas taikyti emigrantų tautos pavadinimas. Išskiriamos 4 emigracijos iš Lietuvos bangos: XIX a. pabaigos – XX a. pradžios ekonominė emigracija, emigracija iš Lietuvos Respublikos 1920-1940 m.; politiniai pabėgėliai pasitraukę iš Lietuvos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje; šiuolaikinė emigracija iš Lietuvos. Pagal Lietuvos Statistikos departamento duomenis pagrindinė gyventojų mažėjimo priežastis buvo neigiama neto migracija. Statistika rodo, jog dauguma lietuvių emigruoja dėl ekonominių priežasčių. Statistikos departamento pateikti duomenys rodo, jog per pastaruosius penkerius metus Jungtinę Karalystę tikslo šalimi rinkosi vis daugiau emigrantų. 2008–2009 m. į šią šalį emigravo kas ketvirtas, o 2011m – pusė emigrantų. Taljūnaitė, Labanauskas (2008) teigia, jog tautiniam tapatumui išsaugoti emigrantai dažnai renkasi valstybę, kuri arčiau tėvynės, kurioje gyvena giminaičiai, ar yra palanki „infrastruktūra“ tautinio tapatumo išsaugojimui (mokyklėlės, spauda, prekės). Galima teigti, jog Didžioji Britanija daugeliui lietuvių patraukli dėl ten esančios didelės lietuvių bendruomenės, gyvenančių artimųjų ir kaip šalis, turinti daug „lietuviškumo“.

Apibendrinant galima teigti, jog migracijos reiškinys yra toks pats senas, kaip visa žmonijos istorija. Tačiau analizuojant migracijos priežastis, paaiškėja, jog senovėje žmonės dažniausiai migruodavo dėl išlikimo: skurdo, bado, karų. Šiuolaikinėje migracijoje dažniausia

migracijos priežastis tampa ekonominiai veiksniai ir emigrantų pasirinkimas ieškoti geresnio gyvenimo: geresnio darbo, didesnių pajamų. Būtent ši priežastis yra dažniausia tarp lietuvių emigrantų, kurių skaičius pastaraisiais metais pasiekė rekordiškai aukštus rodiklius.

1.1.2 Lietuvių tautinis tapatumas Didžiojoje Britanijoje

Analizuoti lietuvių emigrantų dalyvavimą D.Britanijos visuomenėje skatina tiek asmeninė tyrimo autorės patirtis, tiek tai, jog D.Britanija tarp lietuvių emigrantų yra pagrindinė emigracijos tikslo šalis. D.Britanija dažnai apibūdinama kaip imigrantų šalis. Ji tapo imigrantų valstybe, kai 1960m. baigėsi kolonijinė era, pradėjo atvykti gyventojai iš Afrikos, Karibų, Azijos. (Kershaw, 2009). Kai 2004m. Rytų Europos šalys įstojo į ES (tarp jų ir Lietuva), migrantų srautai į D.Britaniją dar labiau padidėjo. D.Britanija tapo viena iš patraukliausių šalių Europos imigrantams.

Dapkutė (2012) teigia, jog Pasaulio lietuvių bendruomenė dabar apima 36 valstybių lietuvių bendruomenes. Lietuviai yra viena iš tų mažų istorinių tautų, kurios išeiviai gausiomis bangomis išsibarstė po visą pasaulį. Tai, jog pusę lietuvių emigrantų vyksta į D.Britaniją nesunku nuspėti, jog šioje šalyje lietuvių bendruomenė ypač didelė. Manoma, jog D.Britanijoje gyvena 200 tūks. lietuvių emigrantų.

Kitos šalies socialiniame lauke atsidūrusiems migrantams būdinga sąmoningos arba nesąmoningos tautinio tapatumo išsaugojimo formos bei formavimo pastangos. Migrantai naujoje visuomenėje susiduria su grupės apibrėžties, identifikacijos ir išskyrimo iš „kitų“ problema. Tai priverčia sąmoningai arba nesąmoningai performuoti savo tautinį tapatumą (Labanauskas, Taljūnaitė 2008). Horrell (2002) mano, jog laikui bėgant migrantai turėtų susilpinti savo etinio identiteto jausmą, tačiau jis pastebėti, jog Vakarų šalyse, migrantai iš Rytų Europos ypač išlaiko savo identitetą. Autorius pastebėti imigrantų vaikų mokymą savo šalies šeštadieninėse kalbos mokyklose, dėmesį bažnyčiai. Tai padeda imigrantams būti su jų kalbinėmis ir kultūros tradicijomis. Imigrantų bendruomenės išlaiko gyvas tradicijas.

Tyrimo autorė pati gyvena D.Britanijoje, todėl jai tenka pastebėti lietuvių emigrantų stiprų tautinio tapatumo išsaugojimo jausmą. D.Britanijoje susikūrusi didelė lietuvių bendruomenė, kurios nariai išsiskirstę po įvairius šalies miestelius. Bendruomenė sukūrusi tvirtas tradicijas, o bendruomenės nariai kuria įvairius klubus susibūrimui, organizuoja bendrą veiklą. Britanijos lietuviai sukūrę šokių kolektyvus, kultūrinius klubus, organizuoja sporto šakų turnyrus, ypač populiarį Britanijos lietuvių krepšinio lygą. D.Britanijoje įkurta kelios dešimtys lietuviškų mokyklėlių, kuriose lietuvių emigrantų vaikai mokinasi ne tik lietuvių kalbos, bet ir šokių, menų. Bendruomenės žiniasklaida ypač gausi: sukurta dešimtys lietuviškų internetinių portalų, apie dešimt nuolat leidžiamų periodinių lietuviškų laikraščių, dauguma iš jų nemokamai dalinami Londono

traukinių stotyse ir kitose viešose vietose. Londone veikia dvi lietuviškos bažnyčios, Londono lietuvių sodyboje Lietuvių bendruomenės nariai nuolat organizuoja tradicines lietuviškas šventes: Sekmines, Jonines, Velykas ir kt. D.Britanijoje neretai galima pasijusti kaip Lietuvoje, kadangi kuriasi vis daugiau lietuviškų įmonių teikiančių įvairias paslaugas: grožio salonai, buhalterinė apskaita, lietuviškos klinikos, lietuviškos parduotuvės. Lietuvių daininkai nuolat rengia koncertus Londone ir kituose lietuvių gausiai gyvenamuose miestuose. Į atvykusių lietuvių dainininkų koncertus susirenka šimtai gerbėjų – tai dar vienas tautinio tapatumo išsaugojimo ženklas.

Ranonytė (2004) teigia, jog politinė kultūra, teisinė sistema padeda pasirinkti ir dalyvauti bendruomenės gyvenime, su kuria tapatinamasi, ekonominė padėtis brėžia liniją tarp „savų“ ir „svetimų“, daugiakultūriškumas ir etiškumas kuria skirtingus tautinius išpariegojimus. Ji teigia, jog sąmoningas tautinio tapatumo išsaugojimas priklauso ir nuo to, kokių tikslų migrantas atvyksta į šalį ir kaip ilgai jis čia gyvena (Ranonytė (2004) cituota Labanausko, Taljūnaitės (2008)). Holborn, Langley (2002) teigimu, globalizacija ir migracija vis labiau įvairuoja tam tikrose vietovėse ir skirtingos kultūros įtakoja viena kitą. Etninis absoliutizmas ir nacionalizmas pagrindinė grėsmė globalizuotame pasaulyje. Richardson (1985) teigia, jog Britanija per daugelį amžių nuolat turėjo migracijos reiškinį, todėl šalis tapo su etniškai įvairia populiacija. Imigrantai atsiduria tarp imigrantų mažumos ir daugumos priimančiosios (Richardson (1985) cituotas Holborn, Langley 2002). Taljūnaitė, Labanauskas (2008) priduria, jog D.Britanijai, skirtingai nei Lietuvai, būdingas pilietinis daugiakultūrinis, o ne etnis, tapatumo politikos modelis. Šiam modeliui būdingas daugiakultūrinis imigrantų integracijos modelis ir ir daugiakultūrinis pilietybės modelis.

Castles, Miller (1993) pritaria, jog mažumų grupės vis labiau stengiasi išlaikyti savo kultūrą ir tapatybę. Daugelyje gyvenviečių tai lėmė didenį pripažinimą kultūrų įvairovei. Šalyse, kurios išgyveno mažai migracijos išimtinai kyla nacionalizmo pavojus. Richardson (1990) apibrėžia, jog realus įsivaizduojamas skirtumas tarp vienos grupės nulemia tam tikra kalba, religija, rasė, protėvių, tėvynės kultūros derinys. Skirtingi kultūriniai aspektai, tokie kaip kalba, kilmės vieta, religija gali sukurti konfliktines situacijas. Dauguma autorių teigia, jog neseniai buvo nacionalizmo atgimimas nepaisant to, kad jis turėtų sumažėti. Anderson (1983) mato nacionalizmą skirtingą nuo rasizmo, jog tu gali tapti šalies nariu, tačiau neįmanoma tapti skirtingos rasės. Miles (1989) mato artimą ryšį tarp rasės ir nacionalizmo - su rasistine idėja dažnai naudojama pagrįsti pranašumą žmonių iš konkrečios tautos. Sudėtingumas nacionalinio identiteto atsispindi nenumatytose naujose etinėse grupėse. (cituota Holborn, Langley, 2002)

Emigranto savęs tapatumo ieškojimas neatsiejamas. Pasak Holborn, Langley (2002) identiteto koncepcija tapo labai populiari sociologijoje. Praeityje žmonės identitetą suvokė pakankamai stabiliai, daugelis identitetą suprato tik pagal socialinį sluoksnį ir tautybę. Postmodernizmo teorijos atrado, kad identitetas gali dažnai keistis ir turėti didelį prieštaravimą.

Posmodernizmo šalininkai teigia, jog žmonės aktyviai sukuria savo identitetą ir gali pasirinkti, kokiai grupei atstovauti. Identitetas tampa plačiai susijęs su kultūra, jis formuojasi kultūroje, kurioje žmonės esą. Tapatybė remiasi ta prasme, kai svarstoma, kas jis yra, kas jam svarbiausia. Svarbi identiteto ištaka yra tautybė, etniškumas, socialinis sluoksnius, lytis. Individualus tapatumas remiasi, kai žmogus galvoja apie save. Socialiniam tapatumui būdinga, kai individas suvokiamas kitų asmenų. Asmeninei ir socialinei tapatybei būdingi veiksniai nebūtinai sutampa.

Pasak Berger, Luckmann (1999), tapatumas yra reiškinys, kuris kyla iš dialektinės sąveikos tarp individo ir visuomenės. Žmogus pats konstruoja pasaulį ir gyvena kartu su kitais žmonėmis. Toks pasaulis tampa jo galutine tikrove. Socializacija kitoje šalyje iškelia klausimą: kas aš esu? Autoriai teigia, jog anksčiau ar vėliau žmogus susiduria su slepiančio savojo Aš, kuris blaškosi tarp besiskiriančių pasaulių. Tapatumo ieškojimas ypač būdingas momentas emigrantų gyvenime. Garškaitė (2009) remdamasi Ž.Bodrijaro išvalgomis, teigia, jog dažnai žmonės gyvena praeitimi ir iliuzijomis. Pasaulis jau pasikeitęs, bet žmonės to nepastebi, jie gyvena iliuzijų nelaisvėje ir tiki naratyvais. Žmonės gamina daiktus, ženklus, įvykius, kurie jau yra praradę savo turinį, prasmę, vertę. „Simuliuoti – reiškia apsimesti, kad turi tai, ko neturi“. Vertybių kaita ir simbiozė matoma visose gyvenimo srityse. Postmodernizmo kultūroje nuolat stiprėja iliuzinio pasaulio, regimybės ir netikrumo vaidmuo. Tokie teiginiai atspindi ir vidinį emigranto pasaulį. Savęs ieškojimas ir supratimas kur esi, dažnai priverčia prisiminti praeitį – kurti vaizdus, kurie buvo anksčiau, savo šalyje. Emigranto gyvenime taip vyksta nuolatinis lyginimas ir tapatinimas.

Čepaitė (2011) atskyrimą vietos „kur viską myliu“ ir vietos kur „tik gyvenu“ - būtent tokią išvykusio iš tos vietos, kur viską myli būseną vadina emigrantiška būseną. Autorė teigia, jog D.Britanijos lietuvių emigrantų šventės ir įpročiai emigracijoje beveik nekinta: lietuviškas subuvimas Anglijoje neapsieina be lietuviškų patiekalų. Autorė aprašo, jog „gyvendami Londone vis dar rengiame cepelinų puotas, kepame blynus, bendraujame gimtąja kalba ir laikomės įsikibę vienas kito“. Čepaitė (2011) teigia, jog šventimo papročiai priklauso nuo integracijos ir įsigyvenimo laipsnio. Simmel (2007) priduria, jog didžiausios moderniojo gyvenimo problemos atsiranda dėl individo poreikio išsaugoti savosios esaties savarankiškumą ir savitumą priešinantį jį pranokstančioms visuomenės ir kultūros galioms. Žmogus visada priklauso mažesniai ar didesniai socialiniam ratui. Priklausymas šeimai psichologiškai individualizaciją skatina. Pasak Hollis (2000), socialinės normos galioja visose socialinėse situacijose ir apibrėžia žmonių elgesį, vaidmenų atlikėjai yra nuo jų priklausomi. Filosofinė asmens tapatumo problema, įkvėptas idėjos, kad kiekvienas žmogus yra unikalus.

Taigi migrantams tenka ieškoti savęs tarp tapatumo, unikalumo ir pritampanties visuomenės. Kiekvieno individo identitetas plačiai susijęs su kultūra. Emigravus ir atsidūrus nepažintoje šalyje, nepriimtinoje ir skirtingoje kultūroje, emigrantai dažnai pasirenka tautinio

tapatumo išsaugojimą. Vienas iš aktualiausių pavyzdžių – didelė D. Britanijos lietuvių bendruomenė su giliomis tradicijomis ir lietuviškumo išsaugojimu įvairiose gyvenimo srityse.

1.2 Šeima emigracijoje

1.2.1 Migrantų šeimų adaptacija

Shamai ir kt. (2003) (cituota Malinausko, 2006) teigia, jog emigravusios šeimos kitoje šalyje susiduria su sunkumais ir procesais, kurie iki šiol buvo nepatirti, jie tampa nauji visiems šeimos nariams. Šeimos norėdamos išsilaikyti turi prisitaikyti prie naujų sąlygų, pakeisti gyvenimo būdą. Pivorienė (2004) cituodama Zastrow (1990) teigia, jog „adaptacija – tai asmens sugebėjimas prisitaikyti prie jį supančios palinkos sąlygų“ (Pivorienė, 2004, 43 psl.). Pfeiffer teigia, jog „adaptacija tai individo biologinių, psichologinių ir socialinių poreikių tenkinimo procesas keičiantis aplinkybėms“ (Pfeiffer cituotas Naujanienės, 2004, 121 psl.).

Mechanic (1978) išskiria socialinės adaptacijos sampratą: socialinė adaptacija – tai procesas, kuris apima asmens psichologinius ir socialinius sugebėjimus bei įgūdžius, socialinės pagalbos lygį, aplinkos keliamus reikalavimus bei asmeninių sąvybių atitikimą. Sėkminga socialinė adaptacija priklauso nuo noro dalyvauti socialinėse aplinkoje. Svarbu dalyvauti socialiniame gyvenime, nes tai padeda išlaikyti identitetą ir socialinius vaidmenis. Ilgalaikis užsidarymas lemia blogą integraciją, silpnina individo socialinius įgūdžius. Efektyvus socialinius ryšių tinklas yra informacijos, pagalbos, palaikymo šaltinis. (Mechanic (1978) cituotas Pivorienės (2004)) Šeimos emigracija tampa gyvenimo įvykiu, reikalaujančiu adaptacijos. McLeod (1966) įvardina, jog gyvenimo įvykis – tai gyvenimo pokytis paskatinantis poreikį adaptuotis. Jis ardo ar kelia grėsmę įprastai žmogaus veiklai ir jo gerovei. Prie tam tikrų pokyčių žmogus gali prisitaikyti automatiškai, naudodamasis gyvenime išlavintais individualiais adaptacijos sugebėjimais, tačiau kai kurie pokyčiai reikalauja papildomų būdų prisitaikant (McLeod (1966) cituotas Naujanienės (2004)). Berry (1997) teigia, jog migrantai gali naudotis keletu pokyčių migracijoje įveikos strategijomis: asimiliacija, atskyrimas arba izoliavimas, integracija arba marginalizacija (Berry (1997) cituotas Hernandez-Plaza S., Alonso-Morillejo E., Pozo-Muñoz C ir kt. (2006)).

Migracija dažnai susijusi ne tik su individualiu asmens adaptavimusi kitoje šalyje, šis reiškinys daugiau ar mažiau paliečia visos šeimos narius. Settles B., Hanks D.E., Sussman. M. B. (1993) teigia, jog šeimos visada yra judėjime. Šeimos migracija pakeičia įprastą šeimos gyvenimą. Autoriai išskiria galimą kultūrinį konfliktą ir diskriminaciją naujoje šalyje. Tokia neigiama patirtis ir informacijos perkrovimas naujoje kultūroje skatina šeimas naudoti „išlikimo strategiją“. Šeimos individuali kompetencija susitvarkyti su pasikeitimais gali sukurti vaidmenis ir artimus ryšius. Nauja kultūra ir sistema atima šeimos energiją prie jos prisitaikant.

Garškaitė (2009) cituodama vieną žymiausių postmodernizmo filosofų Lijotarą, teigia, jog žmonių gyvenime laikas keičia vertybes, nuostatas, gyvenimo būdą. Lijotarui priskiriamos tokios savybės, kaip skirtybių akcentavimas, chaoso priskyrimas, kokybiniai virsmai ir skirtumai tarp skirtingų būties sričių. Nauji motyvai išitvirtina skirtingų kraštų kultūroje ne vienu metu. Remiantis Lijotaro išvalgomis, galima teigti, jog emigracija šeimų gyvenime taip pat keičia šeimų gyvenimo būdą, vertybes, išgyvenamas būties klausimas. Pradžioje emigrantų šeimos, nežinodamos, kaip iš naujo pradėti gyventi, išgyvena chaoso jausmą atsidūrusios naujoje kultūroje. Garškaitė (2009) cituodama Hasaną teigia, jog viskas pasaulyje yra daloma ir skaidoma prieš vienovę, totalumą, vidinį ryšį. Viešpatauja kitimas ir ironija. Būtent emigracija šeimai taip pat atneša didelius pokyčius. Šeima atsiduria naujoje kultūroje ir nepažintoje visuomenėje.

Berger, Luckmann (1999) teigia, jog visuomenė egzistuoja kaip subjektyvi ir objektyvi. Visuomenės narys eksternalizuoja savo būtį socialiniame pasaulyje, o po to internalizuoja ją kaip objektyvią tikrovę. Individas negimsta visuomenės nariu, jis gimsta su polinkiu į socialumą ir tampa visuomenės nariu. Individas perima iš kitų pasaulį, kuriame gyvena. Emigravusios šeimos taip pat integruojasi į naują visuomenę, tampa jos nariais, jei ši adaptacija yra sėkminga, imigrantai tampa visuomenės dalele, o šis tapsmas suprantamas kaip kasdienė realybė ir tikroje, kurioje gyvenama. Adaptuojantis naujoje visuomenėje visur susiduriama su nepažinta nauja valdžia ir politika. Foucault (1999) valdžią apibrėžia, kaip daugybę jėgą grindžiamą santykių, tai kaip žaidimas, kuris per kovą ir susidūrimus juos transformuoja, stiprina. Valdžia yra visur, todėl, kad kiekvieną akimirką ji atpažįstama kokiam nors taške (Foucault (1999) cituotas Kanišausko, (2005)).

Kanišauskas (2005) cituodamas Prigogine, teigia, jog sistemų raidos kryptį lemia gebėjimas adaptuotis prie kintančios aplinkos ir, be abejo, grįžtami ryšiai. O internacionalumą nulemia nematerialios jėgos organizacija – kultūra, etika, vertybės, vizijos. Emigracijoje vienas iš svarbiausių uždavinių individui tampa tos šalies, į kurią emigravai kalbos išmokimas. Postmodernizmo laikų filosofai taip pat akcentuoja kalbos reikšmę. Heidegeris (1989) pabrėždamas kalbos svarbą žmogaus gyvenime teigia, jog „kalba yra būties namai ir žmogaus esmės būstas“. (Heidegeris (1989) cituotas Jakubaičio (2002)) Emigravus į kitą šalį svetima kalba yra neišvengiama. Norint sėkmingai pritapti naujoje šalyje svarbu mokytis tos šalies kalbos. Tai patvirtina Berger, Luckmann (1999) teiginys, jog kalbos supratimas yra esminė kasdienio gyvenimo tikrovės supratimo sąlyga. Kalba yra svarbiausia žmonių visuomenės ženklų sistema. Kalba padeda įgyti reikiamų žinių, ji tampa instrumentu kasdieninėse situacijose ir padeda objektyvuoti naują patirtį. Lijotaras mano, kad santykis su pasauliu – tai kalba. Įvairūs kasdieniai kalbos žaidimai ir jos elementai atveria galimybes suvokti skirtumus ir būti jiems jautriais. Teisinga visuomenė - tai visuomenė gerbianči bendrybė jėgą (Lijotaras cituotas Rubene (2001)) Rorty (1989) teigimu (cituota Jakubaičio, 2002), pasikeitus žodynui, pasikeičia ir žmogus bei visuomenė. Tai reiškia, jog kita

kalba į emigravusių žmonių gyvenimą atneša didelių pokyčių – siekiant prisitaikyti prie naujos visuomenės emigrantas priverstas mokytis naujos kalbos, nauja kalba išmokina naujų posakių, prasmių, galiausiai toks mokymasis priverčia išmokti naujos kultūros. Kalbos mokymasis neretai tampa sudėtingu uždaviniu ir vienu svarbiausių emigrantų gyvenime, taip pat atima nemažai laiko bei pastangų. Berger, Luckmann (1999) akcentuoja, jog antrosios kalbos mokymasis pirmiausia remiantis savo gimtosios kalbos tikrove, o išmokti antrosios kalbos ženklai ilgą laiką verčiami į gimtąją kalbą. Taip naujoji kalba tampa vis realesnė. Tik tuomet pamažu atsisakoma vertimo. Rorty (1989) (cituota Jakubaičio, 2002) priduria, jog net politinės permainos priklauso nuo kalbos. Aristotelis teigė, jog žmogaus sugebėjimas vartoti kalbą padaro jį politiniu gyvūnu. Tai reiškia, jog tik išmokę tos šalies kalbą emigrantai gali sėkmingai susipažinti su šalies įstatymais, žmogaus teisėmis bei pagal tai reikalauti, kas jiems priklauso, kaip ir vietiniams gyventojams. Berger, Luckmann (1999) teigimu, žmogaus dėmesį lemia tai ką darau, padariau ir ką planuoju daryti. Kasdienio gyvenimo laiko struktūra primeta iš anksto numatytą įvykių eigą. Tai galima sieti ir su emigranto gyvenimu – dabarties (ne)sėkminga adaptacija kitoje šalyje nulemia ateities planus ir tolesnį gyvenimo kelio pasirinkimą.

Taigi emigracija neabejotinai paveikia šeimos gyvenimą. Jos nariai neretai pradžioje išgyvena chaoso jausmą atsidūrę kultūriškai skirtingoje visuomenėje. Skirtinga kultūra įtakoja skirtingą elgesį, žmogaus vidinį pasaulį, keičia vertybes, požiūrį ir įprastą gyvenimo būdą. Kultūrinis konfliktas tampa neišvengiamas. Svetima kalba ir jos išmokimas tampa didžiausiu iššūkiu. Siekiant adaptuotis naujoje visuomenėje svarbiausia ištraukti į visuomeninį gyvenimą ir esamus skirtumus priimti kaip normą.

1.2.2 Motinystė migracijos kontekste

Aptarus emigravusios šeimos adaptacijos ypatumus svarbu atskleisti, kokį vaidmenį atlieka motina šiame pasikeitusiame šeimos gyvenimo etape. Sociologijos žodyne Leonavičius (1993) apibrėžia šeimos sąvoką: šeima – tai maža socialinė grupė susidedanti iš drauge gyvenančių vaikų ir tėvų, pagrįsta santuoka ar kraujo ryšiais. Viena pagrindinių šeimos funkcijų - tai vaikų auginimas. (Leonavičius (1993) cituotas Pivorienės (2004)) LR Konstitucijoje (1992, 38str.) teigiama, jog „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ Tai reiškia, jog motinystė ir vaikas yra neatsiejama, glaudžiai susijusi tarpusavio ryšiais. Emigravus, motina tampa vienu svarbiausių ir artimiausių asmenų vaikui, suteikiančiu paramą.

Matulienė (1997) teigia, jog tikrąją motinystės patirtį turi tik tos moterys, kurios užaugina savo vaikus. Pivorienė (2004) pabrėžia, jog motinos vaidmuo žmogaus gyvenime nepakeičiamas.

Motina stipriai biologiškai susieta su kūdikiu, todėl jos įtaka vaikui yra didesnė negu tėvo. Moterims lyginant su vyru būdingas didesnis jautrumas, empatiškumas. Nuo motinos vaidmens daugiausia priklauso emocinė atmosfera šeimoje. Vaiko ugdyme ji taip pat užima pirmąją vietą. Pileckaitė-Markovienė, Bumblytė (2004) teigia, jog motinos vaidmuo svarbus vaiko vidinės darnos plėtotei. Motinų vidinė darna turi didesnę reikšmę vaiko vystymuisi ir šeimos santykiams negu tėvo. Churme (1987) teigia, jog motinos reikšmė vaiko psichinei ir fizinei sveikatai yra labai didelė. Įvykiai vaiko gyvenime jam sukelia nerimą, psichosomatinis sutrikimus, savikontrolės, gebėjimų praradimą, motina tampa tarpine grandimi tarp gyvenimo įvykių ir vaiko psichinės būsenos (Churme (1987) cituotas Pileckaitės-Markovienės, Bumblytės (2004)). Galima teigti, jog emigracija – vienas radikaliausių šeimos gyvenimo įvykių, kurio metu motina ir tampa pagrindine grandimi tarp emigracijos iššūkių ir vaiko psichologinės būsenos. Motina labiausiai pažįsta savo vaiką ir daugiausiai gali jam padėti.

Malinauskas (2006), analizuodamas šeimos ir darbo suderinimo galimybes, išskiria emigruojančius su šeima ar be jos. Teigiama, jog dažnai emigracija išskiria šeimas, kadangi tėvai emigruoja palikę savo vaikus, taip kyla šeimos krizės pavojus. Palikę savo vaikus tėvai gyvena tarp dviejų šalių. Tėvai ar motinos siekia tikslu uždirbti daugiau pinigų kitoje šalyje, tačiau dažnai neįvertinamos neigiamos migracijos pasekmės: adaptacijos sunkumai užsienyje, reiintegracija sugrįžus, psichosocialinės problemos, bei problemos šeimoje.

Bowly (1951) pirmasis iškėlė „motiniškos deprivacijos“ apibrėžimą. Jis padarė prielaidą, jog atskyrimas nuo motinos ankstyvame vaiko amžiuje vėliau vaikui gali sukelti socialinius, emocinius, intelektualines problemas. Tyrimai parodė, jog vaikui ypač svarbus iš motinos gaunamas emocinių poreikių patenkinimas. (Bowly (1951) cituotas Birch (1997)). M.M. Suarez-Orozco, C.Suarez-Orozco (2005) aprašo, jog emigracija yra glaudžiai susijusi su vaiko gyvenime svarbių asmenų netektimi. Tyrimai rodo, jog vaikai, kurie buvo atskirti nuo tėvų jiems emigravus, pasižymėjo rimtesniais elgesio ir emociniais sunkumais. Rodriguez atliktame tyrime atrado, jog vaikai emigravę kartu su motinomis prisitaikė lengviau, nei vaikai, kurie pradžioje buvo palikti artimiesiems, o tik vėliau atvyko pas motiną į užsienį. Sukuriamas terminas „atstumtosios motinos neurozė“, kuris aiškinamas tada, kai paliktą vaiką prižiūri kitas asmuo, o tik vėliau vaikas išvyksta pas emigravusią motiną. Rodriguez teigia, jog iš pradžių toks vaikas, susitikęs su motina, jos šalinasi, nepasitiki. Motina, reaguodama į tokius vaiko jausmus jaučia kaltę. Kai vaikas turi išvažiuoti į užsienį, jis vėl patiria išsiskyrimo jausmą, tai jam sukelia sielvartą, liūdesį, pyktį. (Rodriguez, cituotas Suarez-Orozco, 2005)

Darbo ir motinystės suderinimas emigracijoje tampa dar vienu motinos ir vaiko santykių išbandymu. Pileckaitė-Markovienė, Bumblytė (2004) pamini, jog XX. moterims viena didžiausių problemų tapo, kaip suderinti motinystę ir karjerą. Dažniausiai šis klausimas sprendžiamas siekiant

suderinti abu dalykus. Darbas ir motinystė ypač aktuali tampa vienišoms motinoms. Litvinienė apibrėžia nepilnos šeimos tipą. Tai šeima, kurioje nėra vieno iš tėvų. Sutuoktinių skyrybos – tai dažniausia nepilnos šeimos atsiradimo priežastis. Nepilnos šeimos galva tampa motina, kuri nuolat užimta rūpesčiais ir darbu, dažnai tai mažina skiriamą dėmesį vaikui. Statistikos departamento duomenys rodo, jog daugiau negu pusė (54,9 proc.) 2011m. emigravusių 18 metų ir vyresnio amžiaus moterų niekada nebuvo susituokusios. Galima daryti prielaidą, jog nemaža dalis emigruoja vienišų motinų, kurios užsienyje nori savo vaikams suteikti geresnį gyvenimą savo vaikui. Taigi emigrantėms motinoms, kurios vienos augina vaikus tenka ne tik įveikti adaptacijos sunkumus, bet ir prisiimti atsakomybę su savęs ir vaiko išlaikymą. Gavrilica (1988) atlikti tyrimai rodo, jog dirbančios motinos jaučia kaltę, kuri pasireiškia santykiuose su vaiku, profesine veikla, požiūrį į save, santykį su sutuoktiniu. Kaltės jausmas trukdo moteriai veikti kaip motinai. Norėdama atpirkti kaltę dėl mažo dėmesio skyrimo motina perka vaikui žaislus, pildo jo norus (Gavrilica (1988) cituota Pileckaitės-Markovienės, Bumblytės (2004)).

Matulienė (1997) teigia, jog tėvai atlieka socializacijos funkciją, įdiegia vaikams visuomenėje priimtinas normas ir vaidmenis, taip paruošia vaiką gyvenimui. Berger, Luckmann (1999) individo socializaciją skirsto į pirminę ir antrinę. Pirminė – gaunama vaikystėje, antrinė – padedanti jau socializuotam individui įsitraukti į visuomenės pasaulį. Minėti autoriai teigia, jog vaikas socialinį pasaulį priima per tėvų pasaulio suvokimo ypatumo prizmę. Vaiko socializacija vyksta per didelę emocinę įtampą, taip vaikas identifikuoja save ir įgyja tapatumą. Individas tampa toks, kokį jį esant laiko jam reikšmingi kiti. Suarez-Orozco (2005) akcentuoja, jog tėvų reakcija į emigraciją formuoja vaiko požiūrį į emigraciją, atitinkamai vaikui sukelia daugiau ar mažiau streso. Autorius teigia, jog jeigu tėvai nuolat ilgisi praeities, išgyvena nerimą emigracijoje, jiems tampa sunku suteikti stabilią emocinę paramą ir savo vaikams. Avdejeva (1997) (cituota Pileckaitės-Markovienės, Bumblytės 2004) atliktais tyrimais nustatė, jog motinos, kurios pasitiki savimi, yra pozityviai nusiteikusios, teigiamai vertina aplinką, savo vaiką, jos ugdo vaiko pasitikėjimo jausmą savimi. Tai reiškia, jog ir emigracijoje priklausomai nuo to, kokį požiūrį apie emigraciją reiškia tėvas/motina, nuo to priklauso kaip greitai vaikas adaptuosis naujoje šalyje

Taigi motinos ir vaiko artimas ryšys atsiranda jau nuo gyvybės užsimezgimo. Motina vaiką lydi ir palaiko įvairiose gyvenimo situacijoje, viena iš sudėtingiausių – emigracijos išbandymai. Emigracija neretai išskiria motiną ir vaiką, o tai sukelia neigiamus psichologinius padarinius. Emigravus kartu motinai ir vaikui – vėlgi nauji išbandymai. Vaikui stresą sukelia nauja aplinka, tuo tarpu motina, ypač vieniša motina, prisiima atsakomybę už vaiko visapusišką aprūpinimą ir stipriai išgyvena dėl vaiko adaptacijos sunkumų naujoje šalyje.

2. MIGRANTAI IR SOCIALINIS DARBAS

Aptarus teorinę dalį apie migrantų adaptaciją, paaiškėjo, jog adaptacijos procesas migrantams sukelia tiek psichologinių, tiek socialinių sunkumų prisitaikant prie naujos visuomenės. Socialinis darbuotojas – tai tas asmuo, kurio kryptinga veikla gali padėti migrantams sėkmingai pritapti naujoje šalyje. Šiame skyriuje bus teoriškai aptartas tarptautinis socialinis darbas su migrantais, aprašyti socialinio darbo modeliai, kuriuos turėtų taikyti socialinis darbuotojas dirbdamas su migrantais bei aptarti socialinio darbo ir vykdomos socialinės politikos ypatumai Didžiosios Britanijos šalies imigrantams.

2.1 Tarptautinis socialinis darbas su migrantais

Valtonen (2008), tyrinėjusi imigrantus Suomijoje ir Kanadoje bei studijavusi socialinį darbą teigia, jog socialinis darbas glaudžiai susijęs darbu su imigrantais. Integracijos procesas reikalauja individo ištraukimo, šeimos, bendruomenės ištraukimo. Labanauskas, Taljūnaitė (2008) pritaria tam, jog migranto integracijoje dalyvauja ne vienas, bet daug asmenų. Autoriai teigia, jog migrantų integracija vyksta laipsniškai – per priklausomybės visuomenei jausmą, stiprinant santykius su šeima, vėliau su platesnėmis grupėmis, aplinkinių miestų gyventojais ir galiausiai su visuomene, kaip visuma. Materialinės sąlygos, saugumas, socialinė tvarka, aktyvus dalyvavimas visuomenėje, lygybė ir laisvė – tai pagrindinės migrantų integracijos prielaidos.

Hernandez-Plaza ir kt. (2006) taip pat teigia, jog socialinė parama imigrantams yra labai svarbi, socialinės programos ir paslaugos yra būtinos siekiant skatinti lygias galimybes ir teisingai paskirstyti išteklius migrantams, nepriklausomai nuo etinės ir nacionalinės jų kilmės. Vieni pagrindinių aspektų - pasitikėjimo ir empatijos sukūrimas. Svarbus įgalinimas ir socialinio darbuotojo sąveika tarp jo ir bendruomenės, taip pat teisių suteikimas. Socialinio darbo su migrantų populiacija ir etinėmis mažumomis, identiteto procesai vaidina esminį vaidmenį santykių sukūrimo.

Valtonen (2008) teigia, jog socialinis darbas turi būti lankstus ir ir skirtingas paslaugų sistemoje. Užduotys migrantų integracijai socialiniame darbe turi būti taikomos visuose intervencijos lygiuose, suteikiant imigrantams patiems galimybę stengtis. Socialinių darbuotojų rolė turi būti atliekama žmonių teisėms makro lygmenyje: nacionaliniame ir internacionaliniame lygiuose.

Tarptautinė socialinių darbuotojų federacija (International Federation of Social Workers), yra pasaulinė organizacija, kuri siekia socialinio teisingumo, žmonių teisių ir socialinės plėtros per socialinį darbą, taikant geriausios praktikos modelius ir tarptautinio bendradarbiavimo skatinimą. Organizacija atstovauja profesines socialinio darbo organizacijas iš 90 pasaulio šalių su daugiau

negu 740000 darbuotojų visose pasaulio dalyse. Tarp jų yra Lietuva ir Didžioji Britanija. IFSW palankiai vertina priemones, kurių imamasi dėl vietos, nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, siekiant užkirsti kelią migrantų konfliktams arba tarp migrantų ir priimančių šalių gyventojų.

IFSW pripažįsta, kad socialinio darbo tikslai bendri, siekia peržengti sienas ir pasiekti, jog ši profesija teiktų naudą ir tarnautų žmonėms. IFSW siekiama: skatinti socialinį darbą kaip profesiją per bendradarbiavimą ir imtis veiksmų tarptautiniu mastu; remti nacionalines asociacijas, skatinti socialinių darbuotojų dalyvavimą socialinio planavimo ir socialinės politikos formulavimą nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu; skatinti ryšius tarp socialinių darbuotojų visose šalyse; perteikti profesijos požiūrį tarptautiniu mastu, nustatant ryšius su tarptautinėmis organizacijomis.

Migrantai - viena iš klientų sričių, su kuriais dirba socialiniai darbuotojai. Pateikiamoje IFSW Migracijos politikoje (Migration Policy Issue), kurią turi vykdyti pasaulio socialiniai darbuotojai, migracija apibūdinama kaip sudėtingas, socialinis, kultūrinis ir politinis procesas. Teigiama, jog svarbiausios problemos integruotis priimančioje šalyje, tai migranto susidorojimas su nauja komunikacija (skirtinga kalba, kultūra), įsikūrimo problemos, šeimos psichologiniai sunkumai ir konfliktai joje.

IFSW teigia, jog socialiniai darbuotojai migrantams turi padėti integruotis priimančioje šalyje, tačiau tuo pačiu padėti išsaugoti asmens kultūrinį identitetą. Svarbu atsižvelgti į migrantų poreikius, nes jie dažnai laikomi antros klasės piliečiais, dažnai tampa rasizmo aukomis. Visuomenės vystėsi ne vienodai, todėl atsirado didelių socialinių, ekonominių, kultūrinių skirtumų šalyse. Nacionalinės valdžios institucijos ir tarptautinės organizacijos pripažįsta šių problemų svarbą ir sutinka, jog svarbu imtis priemonių jas spręsti. Vienas iš būdų – nustatyti ar padidinti specialias paslaugas migrantams ir jų šeimoms, kurioje socialinio darbuotojo vaidmuo yra labai svarbus. Valtonen (2008) teigia, jog žmogaus teisės - vienas iš svarbiausių šiuolaikinių diskursų. Žmogaus teisės ir socialinis darbas yra neatskiriamas. Todėl ir IFSW pamini teisės dokumentus, ginančius migrantus: Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija, Europos socialinė chartija, apibrėžianti migrantų teises. Remiantis šiomis teisėmis, daroma išvada, jog kiekviena šalis turi užtikrinti migrantui prieigą prie apgyvendinimo, bedarbio pašalpos, socialinės paramos. IFSW mano, kad socialiniai darbuotojai gali padėti įtraukti valdžios institucijas ir visuomenę, jog ištekliai ir galimybės būtų prieinamos migrantams.

Pasak Valtonen (2008) socialiniai darbuotojai turi įdėti pagrindinį vaidmenį ir atlikti didelę užduotį imigrantų integracijoje, svarbu atsižvelgti į socialinę aplinką, įstatymus, praktikus ir praktiką. Socialinė ir nacionalinė plėtotė gali būti suprasta naudojant žmogiškąjį plėtojimą. Migracija vysta „tarp sienų“, tai reiškia, jog socialiniai darbuotojai yra įtraukiami į darbą su klientais iš viso pasaulio. Apjungiant socialinio darbuotojo veiklą internacionaliniame

bendradarbiavime ir vaidmenį migrantų integracijoje, svarbu nagrinėti ir Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos veiklą migrantų kontekste.

Svarbus akcentas – išsamus informacijos suteikimas potencialiems migrantams apie emigracijos padarinius. Socialinių darbuotojų asociacija nurodo, jog ši informacija turėtų apimti aspektus, kurie informuotų apie būdus geriau prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų, svarbi informacija apie šalies istoriją, papročius, teises, pareigas, kultūrą, švietimą. Tai turėtų būti pateikiama prieš išvykimą. Užimtumas ir apgyvendinimas – prioritetinga informacija. Informacija turi būti teikiama kartu tarp emigracijos ir imigracijos šalių. Svarbu suteikti informaciją apie socialinių paslaugų organizacijas, padedančias įveikti kliūtis atvykusiems.

IFSW Migracijos kodekse teigia, jog priimančioji valstybė turi pasiūlyti migrantams specializuotas paslaugas, pavyzdžiui, gydytojų, psichologų, teisininkų, o socialiniai darbuotojai turi būti atsakingi už dvi pagrindines sritis:

- Sąryšį tarp migrantų ir institucijų; tiek kilmės šalies tiek priimančiosios
- Konsultuoti ir tarpininkauti sprendžiant konfliktus, kurie įtakoja migrantus.

Valtonen (2008) priduria, jog siekiant identifikuoti ir įvertinti migranto probleminę situaciją, svarbu turėti žinių apie kultūrą ir socialinę istoriją, nes tai gali padėti atpažinti „nematomus“ faktorius. Dirbant su migrantais dilemos ir problemos susijusios su kultūriniais skirtumais dominuoja. Čia socialinis darbuotojas atlieka kultūrinio mediatoriaus, paslaugų brokerio vaidmenį.

IFSW taip pat teigia, jog vienas iš socialinio darbuotojo pareigų - užtikrinti, kad socialinio darbo mokyklose būtų mokymo programos apie migraciją ir daugiakultūriškumą; skatinti mažumų bendruomenių kultūrą. Taip pat svarbu: užtikrinti išteklius, atsižvelgiant į migrantų poreikius, bet ne į politinės retorikos tikslingumą; išvengti, jog migrantai užimtų tik mažesnio statuso darbo vietas; dalyvauti abipusiškai švietimo ir mokymo procese su migrantais Socialiniai darbuotojai turėtų remtis teisinėmis priemonėmis, kurios riboja migrantų teises ir laisves, palyginti su priimančios šalies piliečiais.

Hernandez-Plaza ir kt. (2006) pritaria, jog socialinis darbuotojas tampa bendradarbis su imigrantais, jis mokosi apie jų kultūrą, pasaulėžiūrą ir išskiria išskiria tris pagalbos grupes darbu su migrantais: grupinė terapija, paramos grupė ir savipagalbos grupė. Paramos grupė dalinasi panašias gyvenimo patirtis. Savipagalbos grupės turi uždara narystę, į darbą įtraukiami specialistai. Terapijos grupės gali būti naudingos turintiems psichologinių problemų (depresija, potrauminis stresas, nerimas). Savipagalbos grupės orientuotos į tarpusavio paramą, kurioje keičiamasi informacija, patarimais, emociniu palaikymu, materialine pagalba. Intervencija orientuota į savipagalbos grupes glaudžiai susijusi su socialinio darbo grupinio darbo tradicijomis. Grupės veiksmingos įgalinant asmenis, įmantis bendrų veiksmų siekiant pakeisti padėtį arba su

bendruomene padeda siekti imigrantų teisių gynimo, pasisakyti prieš etinę diskriminaciją. Grupės ir bendruomenės intervencija apimanti socialinių problemų analizę, bendruomenės išteklių plėtrą ir kompetenciją, žmonių ir kultūrinės įvairovės pažinimą.

Apibendrinant Tarptautinės socialinių darbuotojų asociacijos pateikiamos Migracijos politikos principus galima teigti, jog socialinis darbuotojas šiuolaikiniame pasaulyje dažnai susiduria su daugiakultūrine visuomene. Migrantams socialinis darbuotojas tampa svarbus asmuo padedantis adaptuotis priimančioje visuomenėje. Vienas svarbiausių darbo principų tampa atstovavimas migranto teisėms bei kliento individualumo priėmimas. Socialinis darbuotojas turi įgalinti migrantus adaptacijos procese, jis tampa svarbiu dirbant migrantų bendruomenėje, organizuojant individualią, grupinę intervenciją.

2.2 Socialinio darbo modelių taikymas darbe su migrantais

Apžvelgus Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos pateikiamoje Migracijos politikoje socialinio darbuotojo darbui su migrantais bei kitų autorių pateiktais socialinio darbo principais, ypač išryškėja du socialinio darbo modeliai darbui su migrantais: humanistinis ir multikultūralistinis (dar įvardinamas kaip daugiakultūralistinis reiškinys). Šiame skyriuje šie socialinio darbo modeliai bus aptariami plačiau.

2.2.1 Multikultūralistinis socialinio darbo modelis

Sundar (2009) teigia, jog migracijos srautus didina pasaulyje spartėjanti globalizacija. Tai nulemia pasaulio šalyse augančią etinį, rasinę, kultūrinę ir religinę įvairovę. Skirtingos kultūros ir kilmės žmonės pradeda gyventi kartu. Visi migrantai turi būti politiškai, socialiai integruoti į visuomenę. Šioje vietoje svarbus socialinio darbuotojo vaidmuo. Pasak minėto autoriaus, socialiniai darbuotojai turi prisiimti atsakomybę profesionaliai padėti daugiakultūrinei visuomenei.

Pasak Sue (2006), Nacionalinė socialinių darbuotojų asociacija buvo pirmoji, kuri pateikė standartus apie socialinio darbuotojo kultūrinės kompetencijos svarbą. Kultūrinė kompetencija socialiniui darbuotojui tampa svarbi dėl svarbi dėl keletos priežasčių: tai kaip prielaida numatanti elgesį, vertybes, asmeninį apribojimą, kultūrinė kompetencija padeda pamatyti skirtingos kultūros kliento pasaulio vaizdą, kultūrinė kompetencija tampa svarbi praktikoje, atliekant intervencijos strategijas. Dirbant su migrantais kultūrų pažinimas socialiniui darbuotojui ypač svarbus, kadangi skirtingų kultūrų žmonės, socialinę pagalbą priims skirtingai.

Lum (1999) (cituota Sundar, 2009) išskiria keturis elementus, kurie turėtų būti taikomi teikiant paslaugas klientui, kuris yra skirtingos kultūros atstovas. Socialinis darbuotojas turėtų: 1) priimti ir gerbti kultūrų skirtumus, analizuoti kultūros tapatumą ir identiškumą, 2) suprasti

dinaminius procesus etniam klientui, atpažinti poreikius turėdamas papildomų žinių apie kultūrą 3) darbe remtis empatija, žiniomis ir įgūdžiais, kaip kultūriniais komponentais 4) remtis humanišku, vertybėmis priimtinomis tam tikroms kultūroms. Darbe svarbu naudoti klientų biografinius faktus. Socialinis darbuotojas turi mokėti plėtoti procesą, bendraujant su klientu taikyti skirtingas intervencijos strategijas su kultūriškai skirtingais individualais ir grupėmis. Socialinis darbuotojas negali manyti, jog panašią patirtį ir kultūros palikimą turintis klientas yra toks pats, kaip ir kiti klientai, reikia taikyti skirtingą intervenciją, kadangi grupės ir individai skiriasi vieni nuo kitų. (Lum (1999) cituotas Sundar (2009)). Tai reiškia, jog darbe su migrantais socialinis darbuotojas turi atsižvelgti į migranto unikalumą, individualią asmens turimą kultūrą ir taikyti tinkamiausią tam klientui intervenciją.

Sue (2006) teigia, jog organizacinė ir institucinė jėga gali padidinti arba sumažinti darbo rezultatus. Sundar (2009) taip pat pritaria, jog tyrinėjant multikultūralizmą, susiduriama su institucine politika, kuri daro įtaką socialiniams darbuotojams dalinantis praktika. Minėtas autorius teigia, jog migrantams pilnai įsitraukti į šalies, kurioje gyvena visuomenę trukdo savos šalies indentifikavimas. Tai reiškia, jog tautinio tapatumo išsaugojimas stiprina skirtumą, kuris egzistuoja tarp įvairių grupių ir vyraujančios visuomenės. Etninis, kultūrinis, rasinis ir religinis aspektai žmonių identifikavime sukuria sudėtingumą šiame moderniam pasaulyje. Tačiau laikantis vertybinių nuostatų ir demokratinės lygybės, svarbu vieno asmens nepriskirti aukštesniam už kitus.

Taigi socialinis darbuotojas tampa tarpininku tarp migrantų ir visuomenės. Darbe su migrantais neišvengiamas multikultūriškumo aspektas, kuris socialinį darbuotoją priverčia domėtis tautų kultūra. Tik kultūriškai kompetetingas socialinis darbuotojas gali vykdyti kryptingą intervenciją klientams migrantams.

2.2.2 Humanistinis socialinio darbo modelis

Multikultūralistiškas socialinio darbo modelis glaudžiai susijęs su humanizmu ir humanistiniu socialio darbo modeliu. Etninė, rasinė, kultūrų įvairovė skatina socialinį darbuotoją dirbant su įvairių kultūrų žmonėmis, tarp jų migrantais, išlaikyti humaniškumą, socialinio darbo vertybes.

Humaniškas socialinio darbuotojo elgesys apibrėžiamas įvairiuose socialinio darbo etikos kodeksuose, tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniuose. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse (1998) teigiama, jog socialinis darbuotojas turi gerbti kliento orumą, teikia pagalbą visiems, nepriklausomai nuo amžiaus lyties, tautybės, tikėjimo, politinių įsitikinimų, odos spalvos, civilinės padėties, seksualinės orientacijos bei kitų požymių; su klientu kuria santykius pagrįstus nuoširdumu bei atsidavimu jiems; pasisako prieš žmonių ar jų grupių diskriminavimą, nehumanišką elgesį su

jais. Socialiniams darbuotojams dirbant su migrantais tenka susidurti su skirtingų kultūrų, tautybių žmonėmis, todėl ypač svarbu remtis nediskriminavimo principu, humaniškumu.

Vitkauskaitė (2001) analizuodama humanistinio socialinio darbo modelį, pateikia tikslų humanizmo apibrėžimą: „Humanizmas – tai istoriškai kintanti pažiūrų sistema, pripažįstanti pagarbą žmogaus orumui, teisėms į laisvę, lygybę, prigimtinių savybių ir gebėjimų plėtrą, asmenybės atskleidimą, palankių visuomeninių gyvenimo sąlygų sudarymą” (Vitkauskaitė, 2001, p.

Sue (2006) teigia, jog socialinio darbuotojo ir kliento santykiai turi būti paremti šiluma, pagarba, pasitikėjimu, empatija, tokie santykiai nulemia efektyvią terapiją. Socialinis darbuotojas leisdamas klientui reikšti emocijas, gali prisiliesti prie jo emocinės patirties. Natūralio emocijos rodo efektyvų funkcionavimą, tai padeda priimti sprendimus. Vitkauskaitė (2001) teigia, jog humanistinė pažiūra leidžia pažiūrėti į klientą siekiamybės požiūriu. Socialinis darbuotojas dirbdamas pagal humanistinį socialinio darbo metodą turi siekti tikslo padėti individams, grupėms, bendruomenėms siekti savo teisių ir laisvių įgyvendinimo bei asmenybės galių atskleidimo.

Daugiausiai humanistinį socialinio darbo modelį nagrinėjo Payne. Payne (2010) teigia, jog socialinio darbo praktika yra humanistinė. Humanizmas teikia didelę svarbą, jis padeda žmonėms naudoti racionalų mąstymą, valdyti savo gyvenimą ir aplinką. Humanistinėje socialinio darbo praktikoje taikomos humanistinės idėjos: pabrėžiamas žmogaus orumas ir vertė, žmogaus socialinės atsakomybės jausmas. Žmonės dalyvauja kartu kurdami humaniškų santykių idealus. Payne teigia, jog demokratija, žmogaus teisės, asmens laisvės kartu padeda siekti asmeninio gyvenimo pasitenkinimo. Žmogaus teisių principai taikomi daugelyje žmogiškųjų santykių. Socialinis darbas padeda to siekti ir įgalina žmones tobulėti aukščiausiu lygiu.

Taigi tarptautiniuose žmogaus teisių aktuose, tarptautiniuose ir nacionaliniuose socialinio darbo etikos kodeksuose minima lygios žmogaus teisės, žmogaus orumo, humaniškumo principai. Dirbant su kultūriškai įvairia klientų grupe - migrantais, socialinių darbuotojų darbas taip pat tampa neatsiejamas nuo humanistinio socialinio darbo modelio taikymo.

2.2 Socialinis darbas ir socialinė politika Didžiosios Britanijos imigrantams

Algan Y., Dustmann Ch, Glitz A. ir kt. (2010) atliktas tyrimas su D.Britanijos, Vokietijos ir Prancūzijos imigrantais rodo, jog įvairios šalys turi skirtingą imigrantų skaičių ir jiems taikomą integracijos politiką. Didžiojoje Britanijoje socialinis darbas turi galias šaknis, savo istoriją ir didelę praktiką. Analizuojat socialinės gerovės politiką D.Britanijos imigrantams, paaiškėja, jog vykdoma valdžios politika netgi tampa susijusi su viena geriausiai išvystytų profesijų - socialiniu darbu. Pirmiausia dėl to, jog Britanijos socialinių darbuotojų asociacijos nariai yra įgalinti dalyvauti D.Britanijos parlamento veikloje. D.Britanijoje įkurta D.Britanijos socialinių darbuotojų asociacija

(BASW – British Association of Social Workers), kuri yra didžiausia socialinio darbo profesionali asociacija D. Britanijoje. Asociacija skatina geriausių socialinio darbo paslaugas, visiems žmonėms, kuriems to prireikia, taip pat užtikrina socialinių darbuotojų gerovę. BASW yra procese formuojant profesinę sąjungą. Parlamentinė Socialinio darbo grupė buvo įkurta Britanijos socialinių darbuotojų asociacijos, su tikslu perkelti socialinį darbą į politinę darbotvarkę. Tai yra įvairių partijų (konservatorių, leiboristų, socialdemokratų, liberaldemokratų) parlamentarų grupė, kurie dalyvauja reguliariuose susitikimuose aptariant socialinį darbą. Grupės nariai atstovauja rinkėjus Anglijoje, Šiaurės Airijoje, Škotijoje, Velse. BASW teikia administracinę ir vykdomąją paramą grupei. Grupė susitinka ištiesus metus, kiekvienais metais renka naujus atstovus.

D. Britanijos socialinio darbo etikos kodekse (1994) (The Code of Ethics for Social Work) apibrėžiama socialinio darbo samprata – tai profesija, kuri skatina socialinius ryšius, problemų sprendimo žmogiškųjų santykių įgalinimą ir žmonių išlaisvinimą, siekiant padidinti gerovę. Žmogaus teisių ir socialinio teisingumo principai yra labai svarbūs socialiniame darbe. Socialinio darbo formos nagrinėja sandorius tarp žmogaus ir jo aplinkos. Socialinio darbo funkcija – užkirsti kelią disfunkcijai. Profesionalus socialinis darbas yra sutelktas į problemų ir sprendimo kaitą. Socialiniai darbuotojai tampa agentais visuomenėje, individų, šeimų, bendruomenių gyvenime. Socialinis darbas tarpusavyje susijusių vertybių, žinių ir praktikos sistema. Viena iš socialinio darbo sričių – darbas su imigrantais ir prieglobsčio ieškotojais. Kodekse pabrėžiama socialinio darbuotojo kompetencija atpažįstant įvairias kultūras ir naudojamas darbo principas gerbiant klientų kultūrinę, tautinę identitetą.

Socialinio darbo svarbą darbe su imigrantais rodo ir šalyje atliekami įvairūs tyrimai. D. Britanijos Socialinio darbo departamento atstovų Jordan B., Brown P. (2007) atliktas tyrimas apie imigrantų integraciją darbo rinkoje parodė, jog trečiųjų šalių piliečiams ypač sunku įsitvirtinti D. Britanijoje. Tyrimas rodo, jog asmenys laukiantys vizų, jog galėtų legaliai dirbti šalyje, dažnai patiria psichologinius sunkumus. Tyrimo dalyviai teigia norintys ir galintys dirbti, tačiau šalis jiems to neleidžia. Tyrimas atskleidė, jog imigrantai dažnai jaučia diskriminaciją dėl darbo užmokesčio, nes dirbdami tokį patį darbą vietiniai anglai gauna dvigubai didesnę atlyginimą. Psichologinius sunkumus patiria imigrantai, nes jų įgytas išsilavinimas ir turima kvalifikacija dažnai neįvertinama, todėl D. Britanijoje jie dirba nekvalifikuotus darbus.

Emigrantų Taryba (The Refugee Council) - didžiausia migrantų organizacija D. Britanijoje, teikianti konsultacijas ir pagalbą, prieglobsčio ieškotojams ir emigrantams. Organizacija teikia nemokamą informaciją migrantų kalbomis, suteikia socialines paslaugas, tokias kaip specialistų konsultacijas, vykdo įvairias programas, suteikia apgyvenamą vietą. Imigrantų gerovės Jungtinė taryba (JCWI – Joint Council for the Welfare of Immigrants) yra nepriklausoma labdaros organizacija D. Britanijoje, kuri veikia vykdam teisingumą imigracijos, pilietybės ir pabėgėlių teisių

politikoje. Tai pirmaujanti organizacija ginant prieglobsčių prašytojų, migrantų teises. Ji veikia praktikoje dėl žmogaus teisių. Imigrantui atvykus į šalį teises ir pareigas reglamentuoja tokie įstatymai: Imigracijos aktas (Immigration Act, 1971, 1988m.), Britanijos pilietybės aktas (British Nationality Act 1981), Prieglobsčio ir imigracijos aktas (Asylum and Immigration Act 1999); Nationality, Immigration and Asylum, Act (2002, 2006) ; Žmogaus teisių konvencija (Human Rights Act 1998), Imigracijos taisyklės (Immigration Rules). Sukurta daug organizacijų teikiančių migrantams socialines paslaugas, mokymą, konsultacijas.

Vaiko gerovė Britanijos imigrantų sistemoje yra pati svarbiausia. Sprendžiant migrantų, pabėgėlių problemas, „vaikų globa yra prioritetas numeris vienas“. Didelis dėmesys skiriamas sprendžiant vaiko problemas ir teikiančiųjų pagalbą vaikui bei šeimai pvz. diskriminacijos atveju. Pasak Firth (2006), Race Relations Act (1976) numato, kad mokyklos ir mokyklos vedėjas turi užtikrinti, jog vaikas nejaučia jokios rasistinės diskriminacijos, įtraukiant ir užpuolimą ir ižeidinėjimą. Mokytojoms tampa pati sunkiausia problema naikinti rasistinę diskriminaciją. Mokyklos komanda (tarp jų ir mokyklos socialinis darbuotojas) yra mokoma dirbti su tėvais, paremti nukentėjusius, keisti skriaudėjo negatyvų elgesį. Algan Y. ir kt. (2010) atliko tyrimą su pirmos ir antros kartos imigrantais, siekdami palyginti jų ekonominę gerovę. Tyrimas parodė, jog antros kartos imigrantai yra jaunesni, turi aukštesnį išsilavinimo lygį, jie pretenduoja į aukštesnį darbo užmokestį. Antros kartos imigrantai turi mažesnių spragų ugdyme nei pirmosios, tyrimas rodo aukštesnius švietimo sistemos integracijos rodiklius.

Tarptautinė socialinių darbuotojų federacija (IFSW) teigia, jog šiandien daugelio šalių sienos yra uždarytos migrantams dėl baimės, jog bus atimtos darbo vietos iš vietinių gyventojų. Būtent tai viena aktualiausių diskusijų D.Britanijos politikoje. Dėl ypač išaugusio imigrantų skaičiaus, šalies vyriausybė nuolat svarsto imigrantų apribojimo galimybes atvykti į šalį. Šių metų vasario mėnesį valdžia skelbia dar vieną pranešimą, jog D.Britanija skatins tik geriausius ir gambiausius atvykti į šalį. Netrukus paskelbs tolesnius pakeitimus šeimų migracijoje. Manoma, jog pakeitimai gali atnešti sunkumų tiems, kurie gyvena su darbo vizomis siekdami nuolatinio gyvenimo šalyje. Imigrantų gerovės Jungtinė taryba (JCWI) gina imigrantų teises ir nesutinka su reformomis, teigdama, jog tai žmogaus teisių pažeidimai tarpvalstybiniu lygmeniu.

Tai rodo, jog D.Britanijos imigrantai susiduria su vis griežtesnėmis taisyklėmis. Yann Algan, Christian Dustmann ir kt. (2010) teigia, jog vis daugiau dėmesio skiriama jog imigrantai žinotų priimančios šalies kalbą, kultūrą ir istoriją. 2010m. D.Britanijoje priimtas įstatymas, kuris numato, jog į šalį galės atvykti tik tie imigrantai, kurie moka anglų kalbą, laikydami anglų kalbos testą. Įstatymas įvestas siekiant sumažinti išlaidas vertėjams, kurie skiriami nemokantiems kalbėti angliškai. Tokia politika buvo apskūsta teismams, kaip rasistinis sprendimas, tačiau Aukščiausias

teismas skundą atmetė. Politikai teigia, jog tokia politika buvo sukurta siekiant pagerinti imigrantų integraciją.

Apibendrinant D.Britanijos vykdomą socialinę politiką imigrantams, galima teigti, jog atliekami tyrimai apie šalies imigrantus, rodo valdžios dėmesį. Vykdomą socialinę politiką imigrantams šalyje atspindi socialinio darbo specialistų veikla šalies politikoje, organizacijų įvairovė imigrantams. Tačiau pastaraisiais metais dėl ypač padidėjusio imigrantų skaičiaus, D.Britanijos valdžia stengiasi įvairiais būdais mažinti imigraciją, priimdama imigrantams nepalankius nutarimus pvz. mokesčių didinimą, privalomą anglų kalbos mokymąsi, priėmimą į šalį tik tų imigrantų specialistų, kurių tikrai reikia šaliai ir kitus apribojimus.

3. MOTINŲ, EMIGRAVUSIŲ SU VAIKAIS Į DIDŽIAJĄ BRITANIJĄ, GYVENIMO EMIGRACIJOJE PATIRČIŲ TYRIMO METODOLOGIJA

3.1 Tyrimo tipas, duomenų rinkimo metodas

Tyrimo tipas. Pažinimo teorija yra filosofijos šaka, susijusi su pobūdžiu, kilme, žinių apimtimi „kaip mes žinome, ką mes žinome“. Epistemologinis mūšio laukas yra labai susijęs su tai, kas yra žinoma ir santykiai tarp tiriančiojo ir tiriamojo. Epistemologija suteikia filosofinį pagrindą – patikimumą, kuris įteisina žinias ir proceso sistemą, kuri grįsta mokslinių tyrimų metodais. (Sumner, Tribe 2004) Motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo patirčių ištyrimui tyrimo autorė pasirinko kokybinį tyrimą. Pasak Creswell (1998), kokybinis tyrimas yra toks suvokimo tyrinėjimo procesas, kuris grindžiamas griežtomis metodologinėmis tradicijomis ir kuris nagrinėja socialines ir žmonių problemas. (Creswell (1998) cituotas Luobikienės 2010, 124psl.) Kaip teigia Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė (2008), kokybiniu tyrimu siekiama atlikti mokslinę žvalgybą, gauti duomenį apie mažai tirtą socialinį reiškinį. Kokybiniai tyrimai reiškia, kad duomenys renkami žodine forma, vertinami subjektyviai. Pabrėžiamas aprašymas ir atskleidimas, o ne hipotezių tikrinimas. Smith, Glass (1987) (cituota Kardelio 2005) akcentuoja, jog kokybiniai tyrimai neretai apibūdinami kaip natūralistiniai. Kokybiniai tyrimai apima ilgalaikį objekto tyrimą, kurio tikslas suprasti asmenį, jo elgesį, jautimus, socialinės ir psichologinės aplinkos poveikį jam. Kokybiniai tyrimai pasižymi duomenų indukcinė analize. (Smith, Glass (1987) cituota Kardelio (2005)). Stake (1995) kokybinį tyrimą apibūdina kaip holistinį. Holistinis vaizdas individų elgesį perteikia ne kaip atskirų kintamųjų rinkinio išdavą, bet kaip išgyventą patirtį socialinėje aplinkoje. Tyrimas atliekamas natūralioje aplinkoje. Atliekant kokybinį tyrimą buvo galima išsiaiškinti emigrančių motinų patirtį D.Britanijoje, jų jausmus, socialinės ir psichologinės aplinkos poveikį joms ir jų vaikams adaptuojantis D.Britanijoje. Grindžiamoji teorija buvo pasirinkta kaip bendra tyrimo strategija. Punch (1998) (cituota Luobikienės, 2010) grindžiamąją teoriją apibrėžia kaip tyrimo strategiją, kurios tikslas yra kurti teoriją duomenų pagrindu.

Pasak Hollis (2000), kasdienis tarpusavio supratimas neįmanomas be interpretacijos žygdarbių. Jei socialinis pasaulis funkcionuoja taip, kaip buvo pasakyta, tuomet reikalingas mokslinis metodas, galintis atskleisti realybę, kurios žmonių sąmonė nesuvokia arba kurią iškreipia ir pateikia priežastinį reiškinį paaiškinimą. Supratimas teikia alternatyvą aiškinimui, ši tradicija siekia sukurti interpretacinį mokslą, kokio idėja pasaulį suvokti iš vidaus, o ne aiškinti iš išorės. Interpretuojamas suvokimas teikia pasaulio pažinimo pagrindą. Jis mums atskleidžia apie esminius

egzistuojančius čia ir dabar. Todėl siekiant geriau suprasti tyrimo dalyvių patyrimus, gauti tyrimo duomenys buvo interpretuojami.

Duomenų rinkimo metodas. Lyotardas (cituota Rubene, 2001) teigia, jog kalba yra idealus tyrinėjimo laukas abejonių nekelianti teritorija. Kalbos koncepcija skirta išvadoms analizuoti. Išvadų reguliavimo formos yra susijusios su argumentacija, aprašymu, pasakojimu, klausimu. Luobikienė (2000) taip pat pažymi, jog interviu yra svarbiausias duomenų rinkimo būdas kokybiniame tyrime. Tai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reiškinių, situacijos konstravimo būdas. Bitinas ir kt. (2008) teigia, jog interviu – tai abipusis sandėris tarp klausančiojo ir atsakančiojo. Interviu bruožas, jog informacija gaunama žodžiu. Tai suteikia platesnes galimybes plačiau pažinti tiriamąjį asmenį. Interviu siekiama suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamu klausimu, kurias jie išsako savais žodžiais. Būtent interviu, kaip duomenų rinkimo metodas, buvo taikomas šiame tyrime. Pokalbis su tyrimo dalyvėmis padėjo atskleisti jų gyvenimo patirtis.

Buvo taikomas pusiau struktūruotas interviu metodas. Luobikienė (2000) kaip pagrindinį pusiau struktūruoto interviu privalumą pažymi tyrėjo laisvę ir spontaniškai interviu metu užduodamus klausimus. Taikant tokį interviu metodą tyrėjas lengviau supranta problemą, atskleidžia netikėtus ir nenumatytus tiriamos problemos aspektus. Atliekant interviu kartu atliekamas ir stebėjimas, tuomet turėjas girdi, ką informantas sako, kaip kalba, kaip tuo metu elgiasi. Pusiau struktūruoto interviu metu tyrimo autorė rėmėsi planu, kuriame bus iš anksto numatyti klausimai, jų pateikimo seka, tačiau prireikus užduodami ir nenumatyti klausimai. Papildomi klausimai užduoti tuomet, kai tyrimo dalyvė savo atsakymais neatskleidė svarbių, analizuojamų temų ar į klausimą neatsakė išsamiai, reikėjo informacijos.

Bitinas ir kt. (2008) neformalų stebėjimą kokybiniuose tyrimuose apibrėžia, kaip taikomą duomenų rinkimo metodą, padedantį tyrėjui sistemingai stebint ir neformaliai dienoraštyje fiksuojant rinkti duomenis apie situacijas, elgesį, aplinką. Pasak Kardelio (2005), stebėjimas leidžia pačiam stebėti, kas vyksta bei formuluoti savo versiją. Stebėjimo duomenys gali būti alternatyva siekiant patikrinti informaciją, gautą kitais metodais ir įvertinti patikimumą. Luobikienė (2000) pabrėžia, jog kokybiniams tyrimams būdinga tyrėjo vaidmuo, refleksija, savianalizė. Tyrimo dalyvės, atsižvelgdamos į tai, jog tyrimo autorė yra pati emigravusi ir gyvena toje pačioje šalyje, turi panašią patirtį, buvo pakankamai atviros. Tyrimo autorės savianalizė po kiekvieno atlikto interviu leido analizuoti tyrimo duomenis objektyviai.

3.2 Duomenų rinkimas ir analizės eiga

Duomenų rinkimas. Tyrimo duomenų rinkimas prasidėjo jau nuo pirmojo interviu su tyrimo dalyve. Kiekvienas interviu buvo organizuojamas tyrimo dalyvėms patogioje aplinkoje. Visi

interview buvo įrašinėjami į diktofoną, vėliau įrašas perklausomas ir parašomas. Buvo atliekamas pusiau struktūruotas interviu. Interview klausimai buvo tokie, jog atskleistų tyrimo uždavinius: apie motinų patyrimus, apie jų vaikų patyrimus motinų požiūriu. Interview metu buvo renkami duomenys, kurie atskleistų ir tyrimo dalyvių „emigracijos gyvenimo kelią“ – praeitį, dabartį, ateities planus. Atlikus pirmąjį interviu duomenys iš karto buvo analizuojami. Tyrimo duomenys buvo analizuojami remiantis grindžiamąja teorija. Pasak Luobikienės (2000) grindžiamoji teorija kaip tyrimo strategija, tai viena plačiausiai taikomų aiškinančių interpretacinių strategijų. Ji neišvengiamai siejama su kokybiniais tyrimais. Grindžiamosios teorijos tyrimas reiškia „ėjimą į konkretų lauką“ ir duomenų rinkimą. Tyrimo laukas buvo tyrimo dalyvių patirtys gyvenant emigracijoje. Remiantis grindžiamosios teorijos strategija, atlikus interviu jis buvo koduojamas, gavus informaciją vėl organizuojamas kitas susitikimas su kita tyrimo dalyve ir einama į „tyrimo lauką“ duomenų papildymui. Vėliau vėl atliekama duomenų analizė, iš naujo interpretuojama idėja, po analizės vėl renkami duomenys iš kitos tyrimo dalyvės ir tt. Duomenų rinkimas buvo atliekamas taip, jog kiekvienas atvejis suteiktų papildomos informacijos. Duomenys buvo renkami remiantis nuolatinio lyginimu duomenų analizėje. Tyrimo duomenys buvo renkami iki tol, kol įvyko „teorinis prisotinimas“ ir nauji duomenys neberodė naujų teorinių elementų (tyrimo dalyvių atsakymai pradėjo kartotis) ir patvirtino tik tai kas jau atrasta. Teoriniam prisotinimui ir duomenų kartojimuisi buvo atlikti interviu su penkiomis tyrimo dalyvėmis. Duomenų rinkimas ir apdorojimas truko tris mėnesius, kadangi duomenys iš tyrimo dalyvių buvo renkami ne iš karto tą pačią dieną ar savaitę, o tik po kiekvieno atskiro atvejo analizės.

Duomenų analizės eiga. Pasak Bailey (1987), Creswell (1998) ir kt. (cituota Luobikienės, 2000) grindžiamoji teorija yra ir tyrimo strategija ir gautų tyrimo duomenų analizės būdas. Gauti tyrimo duomenys buvo apdorojami t.y. atliekama duomenų analizė po kiekvieno interviu. Duomenų analizėje pirmiausia buvo atliekamas atviras kodavimas t.y. iš tyrimo duomenų išskiriamos kategorijos. Atviras kodavimas buvo atliekamas interpretuojamuoju pobūdžiu. Ašinio kodavimo metu atliekamas ryšių tarp kategorijų nustatymas. Duomenų rinkimas ir nuolatinis grįžimas į „tyrimo lauką“ leido plėtoti iš surinktų duomenų kategorijas. Po to buvo rašomos teorinės prielaidos. Pasak Bitino ir kt. (2008) grindžiamosios teorijos duomenų analizės tikslas – sukurti teoriją, kuri paaiškina surinktų duomenų esmę. Vienas iš pagrindinių principų, jog kategorijos turi išryškėti iš gautų duomenų, o ne iš anksto pasirinktos teorijos. Luobikienė (2000) taip pat akcentuoja, jog teorijos konstravimą reikia atlikti iš anksto nesiūlant vedančiosios teorijos ir neformuluojant hipotezės. Duomenų analizės eigoje pirmiausiai buvo kuriama teorija, gauta iš tyrimo duomenų, o tik tada ieškoma kitų autorių sukurtos teorijos. Atliekamas teorinis kodavimas: cituojami kiti autoriai, kurie paremtų sukurtą šiame tyrime teoriją, aptariamas ryšys tarp sukurtos ir jau egzistuojančios.

3.3 Tyrimo laikas, vieta, tyrimo dalyviai, tyrimo etika

Tyrimo laikas. Interviu atlikti: 2012m. sausio – kovo mėnesiais.

Tyrimo vieta. Tyrimas atliktas Didžiojoje Britanijoje. Interviu su tyrimo dalyvėmis buvo atlikti tyrimo dalyvėms patogioje, jų išsirinktoje aplinkoje (tyrimo autorės namuose, tyrimo dalyvės namuose, kavinėje), kur jos galėjo jaustis geriausiai.

Tyrimo dalyvių atranka. Tyrimo dalyvių atrankai pasirinktas kriterinės atrankos būdas. Pasak Bitino ir kt. (2008), toks atrankos būdas ypatingas tuo, jog imties vienetai iš populiacijos atrenkami tyrėjo nustatymais kriterijais. Kriterinės atrankos būdas veiksmingas, nes taip surenkami kokybiški duomenys. Tyrimo dalyviais buvo pasirinkta lietuvių motinos, kurios emigravo į Didžiąją Britaniją. Gyvenimo emigracijoje trukmė nebuvo svarbiausias atrankos kriterijus – skirtinga gyvenimo emigracijoje trukmės įvairovė kaip tik leido palyginti tyrimo dalyvių skirtingą patirtį. Svarbiausias kriterijus, jog kiekviena emigrantė motina turėtų vaiką, kuris gimęs Lietuvoje ir emigravęs kartu su motina į D.Britaniją. Šis atrankos kriterijus leido surinkti tyrimo duomenis, kurie padėtų įgyvendinti tyrimo tikslą ir atsakytų į išsikeltus tyrimo uždavinius.

Tyrimo autorei teko susidurti su problema ieškant tyrimo dalyvių pagal išsikeltą kriterijų. Iš pradžių tyrimų dalyvių mėginta ieškoti kreipiantis į keletą D.Britanijoje įsikūrusių lietuviškų mokyklų vadovus, tačiau jie nesutiko padėti surasti tyrimo dalyvių. Po to tyrimo dalyvių buvo ieškoma per lengviau prieinamus tiriamuosius – pažįstamus lietuvius emigrantus, kurie rekomenduotų asmenis, atitinkančius pagal iškeltą tyrimo dalyvių atrankos kriterijų. Iškilę kliūtis rasti motinų, kurios emigravusios su vaiku, kai vaikas gimęs Lietuvoje. Nemažai emigrantų motinų turėjo vaikus, kurie gimę D.Britanijoje ar tiesiog palikti Lietuvoje. Toliau susidurta su asmenų atsisakymu dalyvauti tyrime. Susisiekus su keletu moterų, jos atsisakė dalyvauti tyrime, teigdamos, jog „nenori užsiimti tokiais dalykais“ arba „neturinčios ką papasakoti“. Iš pokalbio su atsisakiusiais asmenimis, tyrimo autorė suprato, jog į ją, kaip nepažįstamąją, buvo žiūrima labai įtariai. Susidarė įspūdis, jog žmonės bijo būti atpažinti, nenori viešinti savo gyvenimo ar net nenori kalbėti apie savo emigrantiško gyvenimo patirtis, kurios galbūt nėra malonios. Po šių nesėkmingų bandymų tyrimo dalyvius nuspręsta ieškoti per pažįstamus lietuvius emigrantus, kurie pažintų asmenis pagal atrankos kriterijų ir rekomenduotų tyrėją, norinčią atlikti šį tyrimą. Ir tik po to, kai būsimoms tyrimo dalyvėms jau buvo šiek tiek papasakota apie tyrimą, tyrimo autorė susisieko asmeniškai. Tuomet nekilo problemų organizuojant susitikimus su tyrimo dalyvėmis. Būtent toks tyrimo dalyvių prieinamumas tapo vieninteliu būdu pasiekti juos ir sutarti, jog sutiktų dalyvauti tyrime.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo penkios tyrimo dalyvės:

1. Rita (47m.) emigravo į D.Britaniją prieš 11 metų. Po 2 metų atsivežė dukrą Justę, tada jai buvo 12 m., dabar 22m. Rita ištekėjusi 10 m.

2. Vilma (49m.) emigravo į D.Britaniją prieš 6 metus. Po 2 metų atsivežė dukrą, tada jai buvo 8m., dabar 14m. Kita dukra (25m.) gyvena Olandijoje. Vilma išsiskyrusi prieš 8 metus.

3. Agnė (36 m.) emigravo į D.Britaniją prieš 5 metus. Po 1 metų atsivežė sūnų, tada jam buvo 5m., dabar 9m. Kitas sūnus (3m.) gimęs D.Britanijoje. Agnė išsiskyrusi su pirmuoju vyru prieš 7 metus, gyvena su partneriu 4 metus.

4. Dovilė (32m.) emigravo į D.Britaniją prieš 10 mėnesių. Po 2 savaitių atsivežė dukrą, dabar dukrai 6m. Dovilė netekėjusi, gyvena su partneriu 3 metus.

5. Ugnė (29m.) emigravo į D.Britaniją prieš 1 metus. Po 2 mėnesių atsivežė dukrą, dabar dukrai 6m. Ugnė netekėjusi.

Tyrimo etika ir tyrimo patikimumas. Kaip teigia K. Kardelis (2002), kokybinių tyrimų bruožas – prieinamumas. Prieš atliekant tyrimą svarbu pasirūpinti prieinamumu t.y. įgalinimu pradėti rinkti duomenis. Trochim (2006) (cituota Bitino ir kt., 2008) išskiria tiriančiojo etiką su tyrimo dalyviais: tyrimo dalyviai turi dalyvauti tik laisvanoriškai, tyrėjas turi atskleisti tyrimo esmę, užtikrinti konfidencialumą, anonimiškumą. Tyrimo autorė su visomis tyrimo dalyvėmis pati asmeniškai užmezgė kontaktą, paaiškino joms tyrimo tikslus ir leido laisvai apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime. Atliekant tyrimą nebuvo pažeidžiamas tyrimo dalyvių privatumas, nebuvo reiškama diskriminacija, tyrimo duomenys buvo gristi tik tyrimo dalyvių patirtimis. Atlikus tyrimą išlaikytas konfidencialumas (tyrimo dalyvių ir jų vaikų vardai buvo pakeisti). Atliekant tyrimą duomenys pateikti be iškraipymų, galinčių turėti įtakos duomenų rezultatams ir interpretacijai. Interviu buvo įrašinėjamas į diktofoną, vėliau įrašas perklausomas ir parašomas. Bitinas ir kt. (2008) teigia, jog kokybinių tyrimų patikimumą užtikrina tyrimo kartojimas su kitais informantais taikant tą patį duomenų rinkimo ir analizės metodą. Tyrimo kartojimas su skirtingais tyrimo dalyviais leido užtikrinti ir šio tyrimo patikimumą.

4. MOTINŲ, EMIGRAVUSIŲ SU VAIKAIS Į DIDŽIAJĄ BRITANIJĄ, GYVENIMO EMIGRACIJOJE PATIRTYS: TYRIMO REZULTATAI

4.1 Pasiruošimo emigracijai patirtys: „Anglija atrodė kaip rojus“

Beasley (2008) teigia, jog geriausias būdas įveikti tokį didelį gyvenimo pokytį, kaip emigracija, tai pasiruošti jai. Nuspręsti apie emigraciją turėtų visi šeimos nariai, taip pat svarbu įvertinti galimybes susikurti gyvenimą svečioje šalyje. Šeima turi tiksliai nuspręsti, ko jie nori iš kitos šalies ir įvertinti, kaip galės įveikti tokius didelius pokyčius. Minėtas autorius teigia, jog tinkamas pasiruošimas ir nusiteikimas emigracijai sukuria ne tokį didelį šoką, palengvina adaptaciją. Šiame tyrime taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyvės ruošėsi emigracijai į D.Britaniją. Tema susiskirtė į dvi potemes: emigraciją lėmę veiksniai ir ruošimasis nepažintai emigracijai.

4.1.1 Emigraciją lėmę veiksniai: „Lietuvoj buvo labai sunku“

Emigracijos priežasčių yra daug ir įvairių. Vieni emigruoja dėl priverčiančių aplinkybių pvz. karo, gamtos stichijų, persekiojimų, kiti - dėl noro susikurti geresnes gyvenimo sąlygas pvz. rasti geresnį darbą, didesnę atlyginimą, kuris padėtų susikurti materialinę gerovę. Atliekant tyrimą pirmiausia buvo norima sužinoti, kokios priežastys paskatino tyrimo dalyves rinktis emigranto gyvenimą.

Kalbėdamos apie emigraciją lėmusias priežastis, dažniausiai tyrimo dalyvės pabrėždavo susiklosčiusią blogą ekonominę situaciją Lietuvoje. Darbo neturėjimas buvo įvardijama kaip pagrindinė priežastis privertusi emigruoti. Rita pasakoja apie tuo metu buvusią situaciją Lietuvoje:

Atlyginimai pradėjo labai spausti. Va tada žmonės pradėjo justi, kad atlyginimai neatitinka pragyvenimo lygio ir jau tada žmonės pradėjo po biški važiuoti iš Lietuvos, į visas šalis pradėjo bandyti - kas į Ispaniją, kas į kur, kokias šalis galėdavo užsikabinti. [Rita, 47]

Pasakymas, jog „žmonės pradėjo išvažiuoti“ rodo, jog Rita nori apibendrinti emigraciją kaip reiškinį, susijusį ne tik su savimi, bet ir su dauguma panašaus likimo emigrantų. Tyrimo dalyvė naudoja gynybos apibendrinantį mechanizmą. Ji pasakoja, jog žmonės pradėjo rinktis įvairias šalis, kuriose išsivaizdavo geresnį gyvenimą negu Lietuvoje. Kadangi Rita emigravo į D.Britaniją jau daugiau nei prieš dešimt metų, todėl ją ypač skatino tuo metu atrodžiusi didelė pinigų vertė ir išsvajotas uždarbis užsienio valstybėje. Tuo metu emigracijos tema ir D.Britanija dar buvo nauja, nepažinta ir ne taip plačiai aptarinėjama, dar ne daug kas suprato apie tikrąjį emigranto gyvenimą, todėl emigracijoje uždurbami didžiuliai pinigai buvo svarbiausias paskatinimas. Rita pasakoja:

Kiekvienas į Angliją atvažiuojes suprato, kad čia galima užsidirbti pinigų. Tada atrodė kaip rojus, tikrai. Uždirbti tokius atlyginimus ir parvažiuoti su jais į Lietuvą- tai atrodė kažkas neįmanomo. Pas mus tikriausiai dar direktoriai negaudavo tokių atlyginimų, kokius čia galėjai užsidirbti.[Rita, 47]

Rita prisimena, jog atvažiuoti į D.Britaniją tuo metu, kai Lietuva dar nebuvo Europos Sąjungoje, buvo labai sudėtinga. Pirmąjį kartą muitininkai praleisdavo be didelių problemų, vertindami tai kaip trumpalaikį vizitą šalyje, tačiau norint įvažiuoti antrąjį kartą į D.Britaniją susiduriama su sunkumais. Rita pasakoja:

Ir būtent tada jau prasidėjo...Kad jau pirmą kartą būta Anglijoj tada buvo. Jie (muitininkai) įsivaizduoja, kad jei tu atvažiuoji antrą kartą - jau nori pasilikti.<...> Ir tada, jau trečią kartą, atvažiavau į Angliją tada, kai susituokėm. [Rita, 47]

Rita atskleidžia, jog teisę įvažiuoti į D.Britaniją ji gavo tik tuomet, kai ištekėjo už anglo. Rita neslepia, jog tas didelis noras atvykti į „išvajotą šalį“ paskatino ilgai nesvarsčius susituokti su britu, o tai garantavo nesuvaržytą gyvenimą D.Britanijoje. Kitos tyrimo dalyvės emigravo į D.Britaniją jau po to, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą. Tuomet jos jau nesusidūrė su sunkumais atvykstant į šalį. Tyrimo dalyvės nebekalba apie išsvajotus didelius atlyginimus užsienyje, tačiau teigia, jog pagrindinė emigravimo priežastis buvo darbo praradimas Lietuvoje. Emigrudamos į D.Britaniją jos tikėjosi didesnių galimybių surasti darbą ir užsidirbti pinigų. Vilma atskleidžia:

Lietuvoj labai sunku buvo tai kažkur užsikabinti. Lietuvoj darbų nėra, o visiem gyvent reikia.[Vilma, 49]

Vilma taip pat priduria, jog emigruoti skatino atsakomybė išlaikyti savo vaikus. Lietuvoje, kaip išsiskyrusiai moteriai su vaikais, kuri prarado darbą, auginti du savo vaikus buvo labai sunku. Moteris svarsto, jog Lietuvoje vaikams nebūtų galėjusi suteikti tokio gyvenimo, kokį suteikė emigravusi į D.Britaniją:

Na kaip pasakyt, galimybių aš pati neturėjau Lietuvoj, nes kaip esi išsiskyrusi... Nu ką aš Lietuvoj būčiau suteikusi savo vaikams? Kokį gyvenimą? Nieko. [Vilma, 49]

Tyrimo dalyvė Dovilė pamini, jog jos draugas prarado darbą Lietuvoje, todėl emigraciją matė kaip vienintelę išeitį darbo suradimui ir pajamų gavimui šeimos išlaikymui. Dovilė pasakoja, jog jos gyvenimo draugas pradžioje emigravo vienas:

Draugo įmonė bankrutavo prieš tris metus ir aš jį išsiunčiau užsidirbt pinigėlių šeimai. [Dovilė, 32]

Toliau Dovilė pasakoja, jog draugo emigravimas ir toks šeimos išsiskyrimas jai neteikė gyvenimo džiaugsmo, todėl ji nusprendė, jog šeima turi būti kartu vienoje vietoje ir taip pat pasirinko emigrantės gyvenimą:

<...> Bedarbis, bedarbis buvo ir atvažiavo jisai čia, o aš atvažiavau, kad jis čia. Nebuvo sunku nuspręsti, nu, nes vis dėl to prioritetas šeimai yra. [Dovilė, 32]

Tyrimo dalyvė Ugnė atskleidžia labai panašią patirtį. Ji emigravo, jog jos draugas dirbo D.Britanijoje, prieš tai netekęs darbo Lietuvoje. Ugnė taip pat norėjo, jog šeima būtų kartu, todėl emigravos pas čia gyvenantį draugą. Taigi susipynė materialinė ir šeimos gerovės priežastys:

Paskatino mane tai draugas, nes aš prieš tai į Vokietiją važinėdavau ir slaugiau senelius. Ir kadangi mes nusprendėm, kad šeima turi būti vienoj vietoj, ir atvažiavau į Angliją. [Ugnė, 29]

Tyrimo dalyvių emigracijos priežastys glaudžiai susijusios su pateikiamais Lietuvos Statistikos departamento duomenimis: 2008m. 70 proc. emigrantų turėjo tikslą dirbti kitoje šalyje, 8 proc. visų emigrantų išvyko dėl šeiminių aplinkybių, t. y. kai išvykstama pas anksčiau emigravusius šeimos narius ar sudarius santuoką su užsieniečiais.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog pagrindinė tyrimo dalyvių emigravimo priežastis buvo materialinė gerovė, noras suteikti sau ir vaikui geresnį gyvenimą. Keletas motinų emigravo dėl D.Britanijoje jau gyvenusių draugų, tačiau ir jie emigravo dėl materialinių priežasčių. Tyrimo dalyvės neslepia, jog emigravimas į D.Britaniją joms atrodė kaip geriausias pasirinkimas, o labiausiai skatino čia uždirbamas daug didesnis atlyginimas nei Lietuvoje.

4.1.2 Ruošimasis nepažintai emigracijai: „Buvau girdėjus, kaip ten viskas vyksta“

Prieš emigraciją šeimai svarbu apsvarstyti, kaip jie gali jaustis emigracijoje. Svarbu įvertinti galimas naujas taisykles, kurios bus naujoje šalyje, įvertinti kalbos barjerą. (Beasley, 2008). Siekiant ištirti tolesnio tyrimo dalyvių gyvenimo emigracijoje patirtis, svarbu išsiaiškinti, kaip jos ruošėsi emigracijai, kaip šiam žingsniui ruošė savo vaikus. Šie duomenys leis įvertinti pasiruošimo svarbą susiduriant su tolesniais sunkumais emigravus.

Tyrimo duomenys atskleidė, jog tyrimo dalyvių patirtis besiruošiant emigruoti buvo labai skirtinga. Dovilė pasakoja, jog aktyviai ruošėsi emigracijai mokindamasi anglų kalbos, kruopščiai planavo, kokia veikla užsiims čia atvykusi, jog netektų dirbti nekvalifikuoto darbo:

Aš metus laiko ruošiausi čia tam, kad nevalyti viešbučius, ruošiausi taip toliau, tai aš pasibaigiau kiek įmanoma grožio specialybės kursų. Jau ruošiausi metus laiko kažkur, ne morališkai, bet fiziškai. [Dovilė, 32]

Iš Dovilės pasakymo išryškėja, jog ji jau buvo susidariusi įspūdį apie tai, jog išvykę emigrantai dirba nekvalifikuotus darbus, todėl pati nenorėjo būti viena iš jų. Ji apgalvotai planavo savo veiklą naujoje šalyje. Agnės pasakymuose taip pat atsiskleidžia, jog ji jau turėjo informacijos apie tautiečių gyvenimo ypatumus emigracijoje. Ji teigia, jog emigruoti bijojo, tačiau neturėjo kito pasirinkimo. Labiausiai tyrimo dalyvę gąsdino anglų kalbos nemokėjimas, todėl stengėsi bent minimaliai pasiruošti:

Buvau girdėjus, kaip ten viskas vyksta... O šiaip tai bijojau labai. Kalbos kad nemoku. Bet vėliau prieš kelionę puoliau minimalius žodžius mokintis, baisiausia, kad tos kalbos... gal tas buvo baisiausiai. [Agnė, 36]

Tuo tarpu Ugnė negalvojo apie galimus sunkumus, kurie gali nutikti svetimose šalyse. Ji jautėsi saugi ir užtikrina. Ugnė iš draugo gavo visokeriopą paramą, jai visai nebuvo baisu ryžtis važiuoti į nepažintą D.Britaniją, todėl šiam žingsniui per daug nesiruošė:

Negalvojau apie sunkumus. Atrodė, kad tu ne viena, tu tikrai atsiremsi, tavęs niekas nespiria dėl to, kad tu neturi darbo, neturi pinigų, tame nemačiau problemos, nes tikrai ne viena buvau. Atrodė visai smagu čia, taip įdomu, nes visai nepažinojau tos Anglijos. [Ugnė, 29]

Ugnė teigia, jog „atrodė smagu, nes nepažinojo Anglijos“, tai parodo, jog šalies nepažinėjimas sukelia gerą įspūdį, nekelti baimės emigruoti, kol naujoje šalyje nepatirtas tikrasis gyvenimas. Tyrimo dalyvė Rita taip pat teigia, jog emigruoti į D.Britaniją ji nebijojo, kadangi iš anksto žinojo, kur važiuoja ir ką dirbs:

Tiesiog gavau darbą čia. Anglijoj pasiūlė dirbti aupie (angl.aupair - auklė), irgi šeimoj prižiūrėti mergaitę 5 metų ir taip ir atvažiavau čia, atkeliavau į tą Angliją. [Rita, 47]

Prieš atsivežant vaiką į D.Britaniją tyrimo dalyvės pasakojo, kaip šiam gyvenimo pokyčiui ruošė vaiką. Dažniausiai jos kalbėdavo su vaiku apie naujoje šalyje pasikeisiantį gyvenimą: kitą kalbą, kitą kultūrą ir naująją aplinką. Motinos, norėdamos sukurti vaikui lengvesnę pradžią naujoje šalyje, skatino mokintis anglų kalbos. Agnė ir Rita pasakoja:

Pasakojau jam, kad daug tautybių gyvena, rodžiau, kad daug žmonių. Buvau knygučių pripirkusi, kad skaitytų ir kad ruoštuši tai kelionei prieš atvykstant. [Agnė, 36]

Justei aš ėmiau vienus metus mokytoją anglų kalbos. Į savaitę kartą turėjo ji tas pamokėles. Atvažiavus turėjo „bagažą“, bet vis tiek neturėjo tos normalios anglų kalbos. [Rita, 47]

Kadangi visos tyrimo dalyvės pradžioje emigravo vienos, o vaikus paliko prižiūrėti artimiesiems, todėl nusprendusios atsivežti vaiką į D.Britaniją juos motyvuodavo tuo, jog emigravę vaikai gyvens kartu su mama ir nebeišsiskirs:

Jo, tada jau suprato, kad važiuoja gyventi kartu su mama ir jau čia bus viskas kažkuria prasme kitaip. Aišku neįsivaizdavo, bet suprato, kad turės kalbėti kita kalba, ne lietuviška ir kad, nu bus kitaip. [Rita, 47]

Labai tas mano troškimas buvo būti su dukra, sakiau, kad važiuosim į Angliją, gyvensim kartu, daugiau nebeišsiskirsim. [Ugnė, 29]

Dauguma tyrimo dalyvių atsiveždavo vaikus atostogų į D.Britaniją, todėl, jų nuomone, emigracija vaikams nekėlė didelės baimės. Agnė ir Dovilė prisimena:

Nu vis tiek jis tada atostogų atvažiudavo, aš dar tada jo neplanavau atsivežti. Galvojau, kad grįšiu, bet po to kažkaip viskas susitvarkė, naują draugą sutikau čia...[Agnė, 36]

Mes važinėdavom tuos tris metus, nu gal į metus tris keturis kartus, kol maniškis čia buvo vyras. Į legolendus nuvažiuodavome, į kažką tokio, atrakcionus. Jai ir tas įspūdis buvo Anglija – jau ten atrakcionų šalis. [Dovilė, 32]

Dovilė pasakoja, kaip ji sąmoningai mėgino vaikui sudaryti kuo geresnį D.Britanijos įspūdį, jog vaikas labiau norėtų čia atvažiuoti ir nejaustų nerimo: motina su vaiku dažnai

aplankydamas vaikui įdomias vietas, taip vaikui susidarė „Anglijos - kaip atrakcionų šalies“ įspūdis. Tačiau po tokio pasakymo Dovilė netikėtai priduria:

Norėjome, kad traumos nebūtų tokios ir tiesiog...Ji liūdi dabar, šneka apie tai, kad norėtų į Lietuvą... [Dovilė, 32]

Tai rodo, jog dirbtinis įspūdžio sudarymas apie svetimą šalį, realybėje vaikui sukėlė didelį nusivylimą. Emigravęs vaikas pamatė, jog nėra viso to grožio, kurį stengėsi sukurti tėvai. Būtent dėl to vaikas net reiškia norą norą grįžti į Lietuvą. Beveik visos tyrimo dalyvės teigė, jog ne tik jos norėjo atsivežti vaiką į D.Britaniją, tokį norą reiškė ir jų vaikai:

Aišku iš pradžių ir mano iniciatyva, aš noriu, kad mano dukra būtų šalia manęs. Nu ir jos pačios buvo iš pradžių labai toks noras.[Rita, 47]

Nu visi vaikai nori važiuoti, nes jau jiems kažkas tokio skirtingo.[Vilma, 49]

Tyrimo dalyvė Vilma vaikų norą važiuoti į svečią šalį apibūdina daugiskaita „visi vaikai nori važiuoti“. Toks motinos pasakymas tarsi teisina šeimų emigraciją ir įvardina, kaip gerą pasirinkimą, kadangi vaikai tam nesipriešina ir reiškia norą emigruoti: dažniausiai dėl naujų įspūdžių ir smalsumo. Vilma kalbėdama apie vaiko norą važiuoti priduria, jog specialiai dukros emigracijai neruošė, kadangi sunki padėtis Lietuvoje tiesiog privertė emigruoti, todėl ir su dukra apie emigraciją kalbėjo kaip iš būtinybės pusės, jog „važiuoti reikia“:

Šnekėjom mes, kad reikia važiuoti į Angliją, bet, žinok, sakau, mes ten jau ilgam važiuosim. [Vilma, 49]

Vilmos žodžiai „žinok mes jau ten ilgai važiuosim“ sudaro įspūdį, jog tyrimo dalyvė nuteikė tiek save, tiek vaiką emigracijai, kuri gali pakeisti visą likusį savo ir vaiko gyvenimą. Atsiskleidžia tikimybė, jog moralinis pasiruošimas buvo labai stiprus – su tikimybe į gimtąją šalį niekada nebegrįžti.

Apibendrinant galima teigti, jog tyrimo dalyvių patirtis ruošiantis emigruoti buvo skirtinga: vienos iš jų negalvojo apie galimus sunkumus svečioje šalyje, kitos aktyviai ruošėsi būsimai veiklai, kai kurios tyrimo dalyvės atskleidė bijojusios emigracijos. Motinos prieš atsivežant vaikus į D.Britaniją stengėsi juos paruošti: skatino mokintis anglų kalbos, pasakojo apie svetimą kultūrą ar net specialiai sudarė „atrakcionų šalies“ įspūdį. Labiausiai vaikus motyvuodavo priežastis, jog emigravę jie galės kartu gyventi su mama.

4.2 Motinystės patirtį įtakojantys veiksniai gyvenant emigracijoje: „Čia turi dantim, nagais kovoti už savo vietą“

Atlikus duomenų analizę apie tyrimo dalyvių ruošimosi emigracijai etapą, toliau buvo siekiama iširti tolesnį jų gyvenimo etapą – tai gyvenimą emigracijoje. Siekiama atskleisti, kaip motinoms pavyko adaptuotis D.Britanijoje, kokius išbandymus jos patyrė. Atlikus duomenų analizę apie motinų patirtis gyvenant emigracijoje, tema susiskirstė į siauresnes potemes: emigrančių lūkesčiai Didžiojoje Britanijoje, gyvenimas emigracijoje palikus vaiką Lietuvoje, adaptacija naujoje šalyje, ryšiai su vaiku ir artimaisiais, motinų mintys apie ateitį.

4.2.1 Emigrančių lūkesčiai Didžiojoje Britanijoje: „O kaip čia gerai!“

Dar ruošiantis emigruoti į kitą šalį, dauguma emigrantų jau būna sužinoję pagrindinę informaciją apie gyvenimo galimybes pasirinktoje šalyje, susikūrę viziją apie savo būsimą gyvenimą. Sluzki (1979) (cituota Suarez-Orozco, 2005) teigia, jog migracijos pradiname laikotarpyje po atvykimo daugelis imigrantų patiria euforijos jausmą. Jų lūkesčiai dažniausiai yra labai dideli, o galimybės atrodo beribės. Siekiant palyginti tolesnę tyrimo dalyvių gyvenimo patirtį su pirmaisiais žingsniais D.Britanijoje, buvo norima išsiaiškinti, koks pirmasis įspūdis susidarė apie šią šalį vos tik į ją atvykus.

Rita pasakoja, jog pirmasis įspūdis D.Britanijoje ją sužavėjo - ypač stebino graži aplinka ir malonūs žmonės:

Pirmas įspūdis, kai atvažiavau į Angliją buvo be galo smagu, be galo, man labai patiko. <...> man Anglija sudarė toooki didelį didelį įspūdį. Patiko visų pirma - čia labai skirtinga aplinka, architektūra labai patiko, tiesiog buvo daug žalumos, gražu. Iškart pirmas įspūdis susidarė... Atrodo visi šypsosi, visi tau tokie malonūs. [Rita, 47]

Vilma taip pat priduria, jog įspūdį sudarė gerai nusiteikę žmonės, nuolat besišypsantys vieni kitiems. Laimingi veidai aplinkui sukūrė geras emocijas. Vilma prisimena, koks žmonių nusiteikimas Lietuvoje ir lygina, kaip viskas atrodė čia:

O čia vienas kitam šypsosi, nesvarbu, kad ta šypsena ne iš širdies, bet ji tavęs nedepresuoja. [Vilma, 49]

Dovilė pasakoja, jog labiausiai įspūdį sudarė laisvumo jausmas, kai tau nereikia galvoti, kaip atrodai, neturi rūpintis, jog išsiskiri iš kitų, neturi bijoti kompleksų. Tyrimo dalyvė pasakoja, jog toks laisvumo pojūtis palengvina sunkią kasdienybę:

Patiko čia, kad tiesiog niekas nekreipia į tave dėmesio, labai, kad tave nenubado žvilgsniais, nesvarbu, ar tu esi ryžas, geltonas, storas ir taip toliau. Ir va toks jausmas, kad vienodai rodo. Puošiesi dėl savęs: tau patinka raudoni šešėliai - tu tepies raudonais šešėliais. Čia tavo reikalas. [Dovilė, 32]

Tuo tarpu Ugnės patirtis rodo, jog ją maloniai nustebino tai, kad nemokėdama anglų kalbos ji labai lengvai susirado darbą, kurio taip reikėjo. Greitai surastas darbas sudarė išpūdį, jog šioje šalyje sunkumų nėra ir viskas greitai gaunama:

Atrodė, kad gerai. Beeet buvo vienas dalykas, kad aš nemokėjau visai anglų kalbos. Tai atvažiavau tiesiog sausio šeštą dieną, o sausio šešioliktą aš jau turėjau darbą valyti barą. Tai va ir mano buvo tokia pradžia, galvojau, ooo kaip džiaugiuosi, nes kalbos nemoku, aš jau turiu darbą!!! [Ugnė, 29]

Šis pasakymas rodo, jog Ugnės pirmasis išpūdis apie D.Britaniją buvo labai geras. Tai sukėlė tik gerus jausmus, o teigiamas nusiteikimas palengvino sunkų darbą. Agnė prisimena, jog pirmosios dienos D.Britanijoje buvo labai keistos: atvykus iš mažo Lietuvos miestelio, čia ją stebino pilnos gatvės žmonių, neįprastas eismas ir greitas gyvenimo tempas:

Nu man labai keista buvo, nu viskas labai keista buvo. Gatvės, žmonių daug, traukiniai, labai man taip buvo keista, labai, nežinau net... Baisu iš pradžių buvo net. Aš dirbau naktinį darbą tai ten iš pradžių nematyt, o paskui ryte išėjini į gatves, kiek daug visų tautybių tų. Neįprasta buvo. Masė žmonių, eina, lekia... [Agnė, 36]

Žydros pasakymas, jog „buvo baisu“ rodo jos pasimetimą, nerimą atvykus į D.Britanijos sostinę. Žydra pamini žmonių kultūrų įvairovę, kuri iš pradžių atrodo stebinanti savo gausa. Vilma taip pat prisimena, jog pirmas išpūdis neatsiejamas nuo kitataučių žmonių įvairovės:

Iš pradžių gyvenau tokiam mieste, kur daug kitataučių, bet paskui kažkur po trijų mėnesių pradėjo taip veikt, kad norisi pamatyti baltų žmonių. Nesu rasistė, bet man norėjosi baltų žmonių veidų. Pradeda slėgti. [Vilma, 49]

Vilmos pasakyme išryškėja tai, jog lietuviui neįprasta tautų įvairovė sukelia netgi priešiškas emocijas – pradeda slėgti, norisi savos, įprastos aplinkos žmonių: „norėjosi baltų žmonių“.

Tyrimo dalyvės taip pat dalinosi patirtimi apie pirmąjį išpūdį vaikams vos tik jiems atvykus į D.Britaniją. Tyrimo duomenys rodo, jog dažniausiai vaikai džiaugdavosi tuo, kuo pasigedavo Lietuvoje ir atrasdavo D.Britanijoje. Pirmiausia vaikus ypač sužavėdavo įrengtos gražios žaidimų aikštelės:

Aišku iškart smagu, nes čia labai sutvarkyta vaikams, žaidimų aikštelės be galo vaikams sutvarkytos, labai įdomu. Iš karto vaikas kai atvažiuoja labai didelis (išpūdis). Lietuvoj, kaip sakyti, viskas yra išdraskyta, išardyta, viskas ant tiek sulaužyta, ir kai čia vaikai atvažiuoja, pamato visa šita - sūpynės ir visa kita. Ir vaikams iš karto “O kaip čia fainai, kaip čia gerai, kaip čia...” [Rita, 47]

Ir jinai atvažiavo, jai čia irgi taip iš pradžių įdomu buvo. Vaikų žaidimų aikštelės tokios, ne taip, kaip Lietuvoj... Tai, kad parduotuvėse akys raibdavo jai. Patiko iš tikrųjų. [Ugnė, 29]

Ugnė teigia, jog pirmasis išpūdis vaikui buvo labai geras ir sukeliantis euforiją, įdomumą. Agnė atkreipia dėmesį ir į tai, jog dukrą sužavėjo materialiniai dalykai – prekės parduotuvėse, kurių buvo galima lengvai nusipirkti. Tokia pačia patirtimi dalinosi ir Agnė, teigdama, jog geriausias

įspūdis buvo vaikui tas, jog naujoje šalyje jo sūnus turėjo savo kambarį bei daugiau materialinių gėrybių, kurių neturėjo Lietuvoje:

Jis suprato, suprato, kad toj Lietuvoj buvo mum sunku ten, matė, kad čia viskas daug geriau: ir žaislą kokį gali nupirkt, ir ten nueit, ir ten nueit. Jam patiko. Jis ir savo kambarį turėjo, ko Lietuvoj neturėjo, nu jam patiko. [Agnė, 36]

Tyrimo dalyvė Vilma sako, jog dukrai patiko D.Britanijoje, tačiau akivaizdžiai pamini žodį „pradžioje“, kuris rodo, jog tikrasis gyvenimas D.Britanijoje vėliau gerokai skiriasi nuo pirmojo įspūdžio.

Pradžioje patiko jai čia. [Vilma, 49]

Apibendrinant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog tiek tyrimo dalyvėms, tiek jų vaikams pirmasis įspūdis D.Britanijoje buvo labai geras. Motinas sužavėjo gyvenimo laisvumo jausmas, žmonių kultūra. Vaikus žavėjo gražios žaidimų aikštelės, prekės parduotuvėse, kurias čia motinos galėjo lengvai nupirkti. Taigi pirmiausia buvo atkreipiamas dėmesys į dalykus, kurių Lietuvoje trūkdavo. Susidaręs euforijos jausmas tyrimo dalyvėms ir jų vaikams formuoja įspūdį, jog D.Britanijoje viskas yra lengvai pasiekama.

4.2.2 Gyvenimas emigracijoje palikus vaiką Lietuvoje: „Buvo neįmanoma...“

Nors tyrimo dalyvių atrankos kriterijus nebuvo tik motinos, kurios emigruodamos paliko vaiką Lietuvoje, tačiau labai netikėtai tyrimo duomenys atskleidė jos visos tyrimo dalyvės pirmiausiai į D.Britaniją emigravo vienos, o vaikas buvo paliktas Lietuvoje artimųjų priežiūrai. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyvės išgyveno šį laikotarpį.

Tyrimo duomenys rodo, jog motinos paliko savo vaikus patiems artimiausiems žmonėms – mamoms ar močiutėms:

Mano mama iš pradžių ją prižiūrėjo. [Rita, 47]

Laukiau, kol mano mažoji dukra bus vyresnė, kad aš galėčiau su savo mama palikti. [Vilma, 49]

Su močiute buvo gal du mėnesius. [Ugnė, 29]

Apie sprendimą vaiką palikti namuose ir išvažiuoti vienai visos tyrimo dalyvės pagrindė tuo, jog norėjo pirmiausiai pačios įsikurti svečioje šalyje ir sudaryti sąlygas atvažiuoti vaikui. Pasireiškė motiniško rūpesčio atsakomybė – pasirūpinti vaiko gerove, jog jam būtų sukuriamos kuo geresnės gyvenimo sąlygos:

Ne iš pradžių atvažiavau viena, galvojau mėnesį apsiuostysiu, pažiūrėsim, paieškosim namo, kad būtų viskas paruošta jai. [Dovilė, 32]

Kad prasimušti, pažiūrėti, koks miestas, kas kaip... Kai išvažiavau iš Londono, tada žiūriu, kad tuose miesteliuose geriau ir mokytis ir man ramiau. [Vilma, 49]

Kai trupučiuoką „atsistojau ant kojų“ tada ir atsivežiau. [Agnė, 36]

Atlikti tyrimai su Amerikos imigrantais taip pat parodė, jog dažniausiai jie palieka savo vaikus draugų ar artimųjų globai ir tik tuomet, kai pasiekia tam tikrą stabilumo laipsnį, pasiima ir vaikus. (Gindling, Poggio, 2009). Tyrimo duomenys rodo, jog tyrimo dalyvės, palikusios vaiką Lietuvoje, o pačios emigravusios į D.Britaniją be vaiko, išgyveno emociškai sunkų laikotarpį. Dažniausiai jos su vaikais bendraudavo telefonu, internetu, kartais atsiveždavo atostogų. Agnė ir Vilma pasakoja:

Kas dieną skambindavau, buvau pasikvietus atostogų, su sese atvažiuodavo kas kokius tris mėnesius. Atvažiuodavo savaitėm, dviem. [Agnė, 36]

Daug pagelbėdavo tas internetas<....> Atvažiuodavo jos irgi, kai aš tuos du metus gyvenau čia. [Vilma, 49]

Ugnė pasakoja, jog ji nuolat nerimaudavo dėl dukros. Ji teigia laukusi galimybių, kada galės atsivežti dukrą pas save. Ilgesys ir motiniškas rūpestis neapleido nė akimirkos: ji ruošėsi dukros atvykimui, pirkto dukrai geriausias daiktus ir gyveno laukimu:

Sunkiai labai, labai trūkdavo, labai jaudindavausi, labai pergyvendavau dėl to. Aišku tie skambučiai neatstodavo to, kad vaikas šalia. Ruošdavausi, ten, drabužėlius pirkdavau, laukdavau tos dienos, kada galėsiu ją atsivežti. [Ugnė, 29]

Sunkų laikotarpį be vaiko išgyveno ir kitos tyrimo dalyvės. Dovilė teigia, jog be dukros gyvenimas „buvo neįmanomas“. Ji ištvėrė tik keletą savaitių ir tuomet atsivežė dukrą:

Neištvėriau nei mėnesio, tai po dviejų savaitių iš karto nuvažiuavau ir pasiėmiau aš ją. Nes nu.... buvo neįmanoma. [Dovilė, 32]

Agnė teigia, jog sūnaus trūkumas ypač labiau apsunkino pirmųjų dienų emigracijoje laiką:

Nu buvo sunku pradžioj. Visi kiti papročiai, visi žmonės tie...labai kažkaip buvo sunku iš pradžių. Dar vaiko nėra, iš vis buvo sunku iš pradžių. [Agnė, 36]

Vilma taip pat pamini, jog gyvenimas pirmuosius du metus D.Britanijoje be vaikų buvo ypač sunkus. Ji prisimena skaudžiai išgyventą pirmąjį Kūčių vakarą. Tą naktį ji ėjo tiesiog į gatvę vaikščioti, jog galėtų užsimiršti - neapleidžiantis vienatvės jausmas buvo nepakeliamai sunkus:

<...> sakau, aš einu kur nors geriau tarp gatvių, kad aš nejausčiau, kad Kūčios, kad aš viena esu. Lietuvoj Kūčios - tai šeimos šventė, su vaikais ir švėsdavai, o sėdėti ir su svetimais, tai aš atsimeņu pirmas Kūčias ėjau į gatvę ir vaikščiojau, kad būtų normali diena ir grįžau, kai reikėjo miegoti. [Vilma, 49]

Vilma prisimena pirmąjį susitikimą su dukromis:

Niekad nepamiršiu...Atvažiavo jos pirmą kartą čia ir tiek pradėjom visos verkt, atrodo, klausyk, kad tokie kaip po karo žmonės susitinka, ir negali svarbiausia nustot... [Vilma, 49]

Vilmos pasakymas „niekada to nepamiršiu“ parodo, koks įsimintinas ir skausmingas, pilnas emocijų buvo susitikimas su dukromis po ilgo laiko („pradėjom visos verkt“). Tokie tyrimo dalyvės jausmai atskleidžia, jog emigravusios motinos ir palikusios savo vaikus labai dėl to išgyvena, o susitikimai tampa emociškai sunkūs tiek motinoms, tiek vaikams. Schen ir Smith (2005) (cituota Gindling ir Poggio, 2009) taip pat teigia, jog atsiskyrimas migracijoje, vėliau šeimų

susijungimas turi didelį psichologinį poveikį vaikams ir jų tėvams, tarp kurių - trauma, sielvartas ir kiti sutrikimai.

Apibendrinant galima teigti, jog emigruodamos motinos nusprendžia palikti vaikus Lietuvoje, nes pirmiausia nori įsikurti pačios ir sukurti tinkamas sąlygas vaiko gyvenimui. Tyrimo duomenys rodo, jog toks išsiskyrimas sukelia sunkius psichologinius išgyvenimus: motinos nerimauja dėl palikto vaiko, išgyvena vienatvės jausmą. Susitikimai su vaikais sukelia skausmą tiek motinoms, tiek jų vaikams.

4.2.3 Adaptacija naujoje šalyje: „Arba palūžti arba užsigrūdinti“

Adaptacija naujoje šalyje tampa išbandymu kiekvienam emigravusiajam. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susidūrė tyrimo dalyvės pradėdamos gyvenimą D.Britanijoje ir kaip joms pavyko adaptuotis naujoje šalyje.

Tyrimo duomenys parodė, jog psichologiniai išgyvenimai buvo patiriami ne tik dėl to, jog tenko gyventi atskirai nuo vaiko, bet ir dar dėl daugelio patiriamų išbandymų. Vilma pasakoja apie sunkias gyvenimo ir darbo sąlygas. Tyrimo dalyvė prisimena fiziškai sunkų darbą fabrike, valdžios išnaudojimą. Ji pasakoja apie buvusias itin skurdžias gyvenimo sąlygas:

Jei tik pradedi geriau dirbti, tave siunčia į kitą vietą už tuos pačius pinigus. Mažuose tokiuose kambariukuose gyvenom ir ant grindų miegojom, ir už savaitę imdavo po 50 svarų. Gyvenom grynai kaip rodo per televizorių, nelegalai gyvena. Nenoriu nė prisiminti to laiko. [Vilma, 49]

Vilmos žodžiai „nenoriu nei prisiminti to laiko“, rodo nemalonią patirtį, apie kurią skaudu kalbėti. Ji savo patirtį lygina su skurdžiu nelegalų gyvenimu, pamini televiziją, kuri tarsi įrodo šį reiškinį kaip masinį - daug emigrantų būtent gyvena taip. Ugnei sunkiausias laikotarpis buvo tuomet, kai ji išsiskyrė su gyvenimo draugu, dėl kurio čia atvažiavo. Sulig ta diena ji prarado tai, ką turėjo iki šiol – tiek materialinę gerovę, tiek moralinį palaikymą:

<...> išsiskyrėm su draugu ir tada atrodė, kaip kažkokia tragedija. Atrodo, atvažiavau čia ir nežinau nuo ko pradėti. Kaip ir ant gatvės, atvažiuotum išliptum iš autobuso ir galvotum, į kurią pusę eiti, nuo ko pradėti ir ką daryti. [Ugnė, 29]

Vienas pačių pagrindinių sunkumų tyrimo dalyvėms atvykus į D.Britaniją buvo anglų kalbos nemokėjimas. Nė viena tyrimo dalyvė prieš emigruodama nemokėjo šios kalbos. Vilma pasakoja, jog nemokėti kalbos, tai tas pats, kas „įmestam į vandenį stengtis išmokti plaukti“. Ji pabrėžia, jog anglų kalba čia yra nepaprastai svarbi:

Čia tas pats, kas įmeta į vandenį ir mokiniasi plaukti. Tada kapstaisi, negali pragyvent, nes tau reikia mokėt šnekėt - nori nenori, sugebi nesugebi – bandai. Kas čia gerai, jie (anglai) niekad nesijuokia, svarbu tu stengiesi anglų mokintis ir jie tą įvertina, giria.[Vilma, 49]

Vilma teigia, jog labai svarbu tai, kad vietinių anglų pagyrimai ir įvertinimai skatina dar daugiau mokintis anglų kalbos. Ugnė pasakoja, jog nemokant kalbos reikia nuolat ieškoti žmogaus, kuris galėtų tau padėti susikalbėti, tai sukelia problemų:

Susidūriau su tuo, kad yra taip sunku čia, kai tu nemoki kalbos. Tu priklausai nuo to, kad va turi ieškoti žmogų, kuris tai moka šnekėti, kuris tau gali padėti. [Ugnė, 29]

Dovilė neseniai emigravusi į D.Britaniją, todėl ji dar tik pradėjusi mokintis anglų kalbos, ji teigia, jog kalbos išmokimas priklauso tik nuo pačio žmogaus pastangų:

Nu kažkaip nežinau, bandau šnekėt bendratim, pataiso, vėl ten mokinies. Daugiau padėjo žiūrėjimas televizijos, iš aplinkos <...> O ką kaltinti, kad anglų nemoki? Tai tik save ir kaltinti. O kaip tu ją išmoksi, jeigu tu nešnekėsi? Taigi tu atvažiavai į šitą šalį, tu privalai eiti ir šnekėt. [Dovilė, 32]

Dar vienas išbandymas, kurį pamini tyrimo dalyvės – tai sugebėjimas atlaikyti diskriminaciją naujoje šalyje. Tyrimo dalyvės pasakoja neretai jaučiančios diskriminaciją, kuri pasireiškia tiek darbe, tiek savo gyvenamojoje aplinkoje. Ugnė pasakoja, kaip viešbučio, kuriame ji gyvena, vadybininkė bando ją įskusti dėl neva vaiko nepriežiūros. Ji skambina policijai, jog vaikas vienas namuose bei grasina. Ugnė sieja tai su diskriminacija:

Kita problema...susidūriau su rasizmu diskriminacija. Va čia susidūriau su tikrai didelėm problemom. Jinai tiesiog... jinai tikrai rasistė yra. Jinai nemėgsta žmonių, tuo labiau gal mūsų, lietuvių, aš nežinau. [Ugnė, 29]

Vilma taip pat pasakoja, jog diskriminacija jaučiama ir darbe:

Darbe pertrauka, tai anglai gali sėdėt kiek nori, bet jei užsienietis, tai jau visada pamatys, toks diskriminavimas yra. [Vilma, 49]

Tyrimo dalyvės teigia, jog atvykusios į D.Britaniją jos atrado daug svetimoms valstybės politikos skirtumų. Iš pradžių jas stebino tai, kas Lietuvoje buvo visiškai kitaip. Agnei neįprasta buvo tai, jog vaiko priežiūra būtina iki kol jam sueis 12 metų:

Aš čia tai suvaržyta buvau, čia negali palikt vieno, kaip Lietuvoj dauguma visi palieka. Tik nuo dvylikos gali jau patys išeiti į mokyklą, į parduotuvę. [Agnė, 36]

Ugnė susidūrė su naujų įstatymų nežinojimu, teisiniais sunkumais, norint gauti valstybės paramą. Ji teigia, jog šalies įstatymų nežinojimas gali sukelti labai daug problemų:

Problema, kad tu gal įstatymų nežinai. Tu gali nežinodama labai paslysti ir gali viską prarasti, viską absoliučiai ir nežinodamas dėl ko. Čia viskas eina laiškais, skambučiais... [Ugnė, 29]

Rita pasakoja, jog ją iki šiol stebina visiškai kitokios medicinos paslaugos D.Britanijoje nei Lietuvoje. Lietuvišką mediciną ji įvardina daug profesionalesnė nei angliška:

Pačiai pradėjo stebinti medicinos sritis, kol nebuvo susidūrusi. Poliklinikose jokių specialistų nėra, visi ligoninėse tiktai. Poliklinikos daktaras skiria tik paracetamolį visoms ligoms. [Rita, 47]

Tyrimo dalyvės taip pat akcentavo, jog iš pradžių atrodantis lengvas gyvenimas D.Britanijoje ir išsvajotas didelis angliškas atlyginimas gyvenant čia tampa nebe toks įspūdingas. Tyrimo dalyvės pasakoja apie ypač dideles kainas D.Britanijoje ir apie tai, jog tik į Lietuvą atsivežami čia uždirbti pinigai atrodo dideli:

Londonė ypač kiekviena diena yra labai brangi. Ta prasme pradedant tuo, kad kelionė, man kiekvieną dieną reikia vežioti dukrą į mokyklą. Atstumai dideli, pinigai irgi jau kaip ir nedideli. Iš tikrųjų sunku čia žmonėm, sunku. Poreikiai didėja, visko reikia. [Ugnė, 29]

Čia tik kaip parsiveži tuos pinigus namo atrodo jie dideli, bet laikui pagyvenant Anglijoje pastebi, kad tas atlyginimas ypač dabar čia gyvenant, šitas atlyginimas toli gražu nebeįspūdingas. [Rita, 47]

Tyrimo dalyvė Ugnė buvo ypač atvira. Ji teigė, jog emigranto gyvenimas nėra toks lengvas, koks gali atrodyti iš pradžių. Ji teigia, jog norint išgyventi, reikia būti stipriai asmenybei. Ugnė pasakoja, kaip emigracija pakeičia žmogų:

Čia gali labai stipriai palūžti ir viskas, arba užsigrūdinti. Ir tada tu tokia neturi minkštumo, meilės, tokia tikėjimo. Tą, kuris atlaiko, dar labiau sustiprina iš tikrųjų. Silpnėsi, man atrodo, tiesiog išvažiuoja iš čia. [Ugnė, 29]

Tuo tarpu tyrimo dalyvė Dovilė akivaizdžiai nenorėjo kalbėti apie patirtus asmeninius adaptacijos sunkumus. Ji kiek pagalvojusi atsakė, jog tokių neturi:

Mmmm...neturiu. [Dovilė, 32]

Toks pagalvojimas leidžia manyti, jog Dovilė tiesiog nelinkusi kalbėti daug apie save, savo jausmus. Ji pridūrė, jog vienintelis sunkumas D.Britanijoje, tai jos dukros problemos mokykloje. Apie tai ji pasakojo labai atvirai.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog visų tyrimo dalyvių gyvenimas D.Britanijoje gerokai skyrėsi nuo pirmojo įspūdžio. Gyvenant čia joms tenka patirti įvairių išbandymų darbe, asmeniniame gyvenime. Viena didžiausių problemų - anglų kalbos nemokėjimas, svetimos valstybės politikos nežinojimas. Tyrimo metu paaiškėjo, jog ne visos tyrimo dalyvės buvo linkusios atvirai pasakoti apie save.

4.2.4 Ryšiai su vaiku ir artimaisiais: „Tarp mūsų yra stiprus ryšys“

Tyrimo metu buvo siekiama ištirti, kokius ryšius gyvendamos emigracijoje motinos palaiko su savo vaiku ir kaip keičiasi ryšiai su Lietuvoje paliktais artimaisiais. Pasak Suarez-Orozco (2005), dažnai migrantų tėvų ir vaikų santykius riboja darbas. Imigrantai tėvai dramatiškai aukojasi, nes jie tiki geresne savo vaiko ateitimi. Dauguma imigrantų tėvų dirba keliuose darbuose, dėl to jie turi mažiau laiko praleisti su savo vaiku. Dažniausiai jie teigia, jog sunkus darbas yra geriausias būdas padėti vaikui, nes didesnės pajamos užtikrina geresnį gyvenimą.

Minėto autoriaus įžvalgos susijusios ir su šiame tyrime gautais duomenimis. Tyrimo dalyvės, pasakodamos apie gyvenimą D.Britanijoje, akcentavo didelį darbo krūvį. Paaikškėjo tai, jog motinos daug dirbdamos dažniausiai neturi laiko savo vaikui tiek, kiek pačios norėtų ar reikėtų suteikti vaikui. Agnė pasakoja, jog ji dirba labai daug, todėl per darbus dažnai pamiršta vaiką:

Čia tik dirbi dirbi dirbi ir pamiršti, kad mano vaikas yra, labai daug dirbam. [Agnė, 36]

Ugnė taip pat pasakoja daug dirbanti, o jos darbo laikas ir laisvalaikis yra labai nesuderinamas su vaiko reikalingos priežiūros laikui. Ji pasakoja, jog dukros praktiškai nemato ir su ja laiką leidžia tik savaitgaliais:

Šiuo metu mažai matausi su dukra, tik savaitgaliais praktiškai. Arba kol ryte nuvedu į mokyklą. Man išeina darbas kad vakare, aš pasiėmu ją iš mokyklos ir vakare bėgu į darbą. <....> Ir jai tas trūkumas. Tai bandom mes savaitgalį tą. [Ugnė, 29]

Dovilė dalinasi panašia patirtimi. Ji pasakoja, jog darbas atima fizines jėgas, todėl vaikui skiriamo dėmesio lieka mažai:

<....> vaikas šalia sėdi, kalba, bet nėra jau to tokio, nu kad ant žemės išsitiestum, kažkokius žaidimus žaistum, vien dėl to, kad tu jau išsekęs. Tiesiog tu fiziškai dirbi ir morališkai, viskas nublanksta. [Dovilė, 32]

Dovilė pasakoja apie kasdienybę, kurioje sunkus darbas išvargina tiek morališkai, tiek fiziškai, todėl skirti laiko užsiėmimams su vaikui nėra jėgų ir noro. „Viskas nublanksta“ rodo Dovilės pozityvizmą nuo pervargimo.

Tuo tarpu tyrimo dalyvės, kurių dukros jau suaugusios ir labiau savarankiškos pastebi, jog ryšys su dukromis tapęs labai stiprus. Rita pasakoja, jog su dukra eina į vakarėlius, apsipirkti, lanko teatrus, važiuoja į keliones – tarp jų ypač stiprus ryšys. Vilma taip pat teigia turinti ypač stiprų ryšį su dukromis. Ji pasakoja pasiilgstanti dukros, kuri gyvena kitoje šalyje, o su jaunesniąja dukra turi puikius ryšius:

Tai ji atvažiuoja, tai mes pas ją. Bet sako jau: uoj mama, pasiilgau jau, vasara atvažiuosiu pas tave. Jau laukia vasaros, vos neverkia. Nu toks tarp mūsų yra ryšys stiprus. Va ta jausnesnioji dukra su manim, tai mes ir pasikalbam ir pajuokaujam. [Vilma, 49]

Tyrėjai Gritsenko, Shustova (2004) atlikę tyrimą su imigrantų vaikais atrado, jog imigrantų vaikai yra mažiau laimingi, nes ji turi daugiau sunkumų mokykloje ir prastesnes gyvenimo sąlygų, tačiau imigrantų vaikai turi geresnius santykius su savo tėvais, nei vietiniai bendraamžiai. Tyrėjai teigia, jog tai susiję su bendromis tėvų ir vaikų problemomis abipusiškai įveikiant socialinę adaptaciję svetimose šalyje.

Kalbėdamos apie ryšius, kuriuos palaiko su Lietuvoje paliktais artimaisiais tyrimo dalyvės pasakoja, jog dažniausiai artimieji atvažiuoja pas jas. Vilma ir Dovilė pasakoja:

Mano mama, teta tai dar kažkas, jie vis atvažiuoja čia aplankyti, pasižiūrėti. Tu kartu juos ir pamatai ir sudarai jiems tokį malonumą, kad čia pabūna.[Vilma, 49]

Visiška draugų netrūksta, todėl, kad jie dažnai man parašo. Tėvų.. mama du kartus buvo atvažiavusi per visą tą laiką. Tėvas irgi buvo atvažiavęs, savaitę pabuvo. [Dovilė, 32]

Agnė teigia, jog artimųjų atvažiavimas netgi palengvina susitikimo rūpesčius, nes nereikia planuoti kelionės į Lietuvą:

Daug mums paprasčiau, kai pas mus atvažiuoja. Dauguma nebuvo dauguma nori atvažiuoti. Mes aplankom kiek spėjam visus arba pas mus visi atvažiuoja. Bet jo yra dalis su kuriais nutrūksta. O yra kiti su kuriais visada palaikom ryšį. [Agnė, 36]

Šiame Agnės pasakyme išryškėja ir tai, jog laikui bėgant ryšys su kai kuriais artimaisiais nutrūksta. Tai pastebi ir kitos tyrimo dalyvės. Rita ir Ugnė atskleidžia, jog laikui bėgant jos ryšiai su Lietuvoje paliktais draugais ir artimaisiais labai pasikeitė. Iš pradžių esantis didelis ilgesys vėliau susilpnėja:

Lietuvoj paliko mano sesuo su šeima, mama. Stengiesi palaikyti bendravimą, o paskui gaunasi su metais, kaip pasakyti...[Rita, 47]

Krenta tie draugai, net nežinau kodėl, net nemoku paaiškinti.<...> Paskui atsiranda nauji draugai, naujos pažintys, jeigu kažkokie interesai gal. Bet aš taip galvoju, kad nauji žmonės atsiranda dėl to, kad vieni iš kitų tikisi kažkokios tai pagalbos, naudos, kažkokių pažinčių. Tik dėl to. [Ugnė, 29]

Ugnė pasakoja pastebėjusi, jog draugai emigracijoje atsiranda tik dėl savanaudiškų tikslų, jog prireikus pagalbos turėtų kur kreiptis. Ugnė pamini keletą svarbiausių dalykų, kurių dažniausiai prašo draugai – tai pagalbos dėl būsto ir darbo. Būtent dėl to Ugnė teigia vengianti ir naujų pažinčių. Ji priduria:

<...>kai pereini čia tuos visus sunkumus, pradedi gal kitaip jau žiūrėti į tas draugystes, bendravimus, atviravimus ir panašiai. [Ugnė, 29]

Tyrimo dalyvė atskleidžia besikeičiantį požiūrį į žmones, pasitikėjimą naujais sutiktais žmonėmis. Agnė taip pat pasakoja, jog čia galima sutikti įvairių žmonių. Ji ypač išskiria žmonių pavydą:

Visaip buvo, įvairiai. Buvo kiti žmonės, kad labai pavydi, nieko nedaro, bet patys pavydi. Nori nedirbt, bet ir pinigų daugiau gaut. Pavydi, nes turi pinigų daugiau, bet tu dirbi tris darbus, o jis vieną. [Agnė, 36]

Urbonaitė (2011) atliko tyrimą apie lietuvių emigrantų ir jų socialinių tinklų sukūrimą Airijoje. Išanalizavusi duomenis apie tyrimo dalyvių santykių su likusiais Lietuvoje kūrimo ir palaikymo patirtis ji pastebėjo, jog emigrantų santykiai su draugais likusiais Lietuvoje daugumoje atvejų nutolsta, tuo tarpu su artimaisiais dažnesniu atveju sustiprėja.

Apibendrinant galima teigti, jog emigrančių motinų ir jų vaikų santykiai yra pakankamai stiprūs, tačiau neretai juos riboja didelis užimtumas, darbas. Emigrantės stengiasi palaikyti ryšius su Lietuvoje likusiais artimaisiais. Kai kurios iš jų teigia, jog laikui bėgant ryšys ir ilgesys silpnėja, ypač nutrūksta ryšiai su Lietuvoje esančiais draugais. Tyrimo dalyvių artimieji dažnai patys atvažiuoja jas aplankyti.

4.2.5 Tyrimo dalyvių mintys apie ateitį: „Grįžęs į Lietuvą būsi didesnis emigrantas nei čia“

Tyrimo dalyvių gyvenimo emigracijoje laikotarpis labai skirtingas. Vienos iš jų čia atvažiavusios vos prieš metus, kitos prieš šešis ir daugiau metų. Buvo siekiama sužinoti, ir palyginti, kokiomis mintimis apie Lietuvą gyvena tyrimo dalyvės bei kas jas skatina linkti D.Britanijoje.

Visų interviu metu tyrimo dalyvės vienur ar kitur minėjo Lietuvą, nuolat lygindavo kaip yra čia, ir kaip yra ten, Lietuvoje. Buvo galima išvelgti ir pasireiškiančio tautinio tapatumo raišką: dalykus, kuriuose jos ilgisis tikrojo lietuviškumo. Rita ir Vilma pasakoja pasiilgstančios lietuviškų tradicijų ir lietuviško maisto:

Lietuviškų tradicijų, lietuviško bendravimo tikrai tikrai pasiilgstu. Dėl to mes susiradom su Juste lietuvių sodybą, kur nuvažiuojam lietuvių šventes švęsti. [Rita, 47]

Ko pasiilgstu tai lietuviškos gamtos. Ir to maisto pasiilgsti lietuviško, bet dabar mama atveža, pavalgai biški ir sudžiūva, nu matyt jau ir organizmas prisitaikęs prie kito maisto. [Vilma, 49]

Čepaitė (2011) teigia, jog emigracijoje cepelinai kaip ir kugelis ar baltoji mišrainė igauna kitą reikšmę. Tai pastanga išlaikyti lietuviškojo paveldo pamatus. D.Britanijoje išikūrusioje Lietuvių sodyboje – galima pasijusti kaip Lietuvoje: lietuviška televizija, lietuviški patiekalai, Lietuvos gamtą primenanti aplinka. Tyrimo dalyvė Agnė taip pat atskleidžia, jog grįžusi į Lietuvą visuomet jaučia nostalgiją gimtoms aplinkos vietoms: *Pasiilgsti vis tiek tų vietų, kur užaugai, gyvenai visą laiką, kažkaip tie tokie prisiminimai visi išlikę labai. [Agnė, 36]*

Tyrimo duomenys atskleidė, jog kad ir kokius ateities planus įsivaizduotų tyrimo dalyvės, jų mintyse vis tiek išlieka prisiminimai apie Lietuvą arba palyginimai, kodėl ten galiu ar negaliu grįžti. Rita pasakoja, jog net ir po dvylikos čia pragyventų metų D.Britanija netapusi tikraisiais namais, viskas paremta pripratimu, kuris atsirado per ilgus metus emigracijoje:

Ne tiek kiek man čia labai patinka gyvent, bet tiek kiek aš jau pripratus prie šitos sistemos.<...> Nors dabar jau Anglija man nebe tokia svajonių šalis, kaip pirmą kartą pamačiau. [Rita, 47]

Toks Ritos pasakymas rodo, jog D.Britanijoje ji gyvena labiau iš pripratimo, o ta „svajonių šalis“ iš tikrųjų pasirodė ne tokia miela, tačiau priduria nebeturinti planų grįžti į Lietuvą:

Per tuos vienuolika metų gal į Lietuvą buvau parvažiavus gal penkis septynis kartus. Į Lietuvą neturiu tokių planų sugrįžti. [Rita, 47m]

Vilma ir Agnė taip pat teigia, jog jos jau pripratusios prie “angliškos sistemos”, todėl viskas atrodo žinoma ir įprasta:

Jau atsirado skirtingos tiesos, skirtingas supratimas gyvenime. <...> Aš keturis metus Lietuvoj jau negrįžau. Nu jau tiek, kad reikia. [Vilma, 49]

Atrodo dabar kaip pripratai, taip ir turi būti viskas. [Agnė, 36]

Agnė pasakoja, jog čia pasilikti labiausiai skatina materialinė padėtis ir tai, jog ji gali vaikui suteikti geresnes gyvenimo sąlygas nei Lietuvoje:

Jo jo, skanesnį maistą, jau vat ką nori. Suprato, kad gali nusipirkt ar ten jogurtą kokį nori, saldainių, vaisių bet kokį, kokį nori. Žaidimą kokį tau patinka, knygą kokią, gali sau leist keliones...[Agnė, 36]

Tyrimo dalyvės, kurios čia gyvena tik metus laiko, taip pat teigia, jog į Lietuvą neturi planų grįžti, tačiau ir savo gyvenimo neįsivaizduoja Anglijoje. Dovilė teigia, jog ji dar neapsisprendusi, kur gyvens ateityje, jog norėtų emigruoti kitą šalį:

Neee, galvoju apie Australiją, Ameriką. Nuuu..... aišku reikės ir čia gyventi. Bet nespjaunu į šulinį tikrai apie Lietuvą, visko gali būti. Bet noriu dar kažko daugiau pamatyti, Angliją jau pamačiau. [Dovilė, 32]

Jos pasakymas „reikės ir čia gyventi“ rodo, jog gyvenimas yra ne dėl savo noro, o dėl priverstinių aplinkybių. Ugnė savo planus pasakoja panašiai:

Bet negaliu pasakyt, kad čia kaip ir mano svajonių šalis. Aš jaučiuosi čia kaip svečias. Ir man atrodo, kad nu pakentėsiu čia kokius metus kitus, dar gal kokius penkis metus, bet aš tikrai čia nepasiliksiu. [Ugnė, 29]

Tiek Dovilė, tiek Ugnė teigia, jog D.Britanija joms nemiela šalis, jog po keletos metų emigruos į kitą šalį. Jų planai visiškai skiriasi nuo tyrimo dalyvių pragyvenusių čia ilgą laiką. Dovilė ir Ugnė dar nesijaučia pripratusios prie šios šalies, todėl ji joms atrodo nesava ir nemiela:

Taip sakau, meilės Anglijai nėra, čia kaip ir vyrą, sako, jei per penkias minutes neįsimylėjai, tai nepamils niekada. [Ugnė, 29]

Abi jos dar išgyvena apsisprendimo laiką ir teigia stebėsi, kaip seksis dukroms toliau, kadangi motiniškas jausmas skatina siekti vaiko gerovės:

Aš tiktai dabar sakau noriu prabūti ištempti tik dėl dukros. Sakau nežinau, žiūrėsim kaip dabar su mokslais. Aš noriu, kad nu tiesiog stebėti dabar ją. [Ugnė, 29]

Bet buvo toksai kaip papildomas variantas, kadangi Lietuvoj nuo kitų metų eina į mokyklą, tai kaip ir galvojau eisim dar iki rugsėjo pabūti, o nuo rugsėjo išvažiuoti. [Dovilė, 32]

Siekiant sužinoti, kaip tyrimo dalyvės įsivaizduoja ateitį, jeigu grįžtų į Lietuvą beveik visos iš jų teigia, jog Lietuvoje tektų išgyventi naują adaptacijos procesą. Rita svarsto, jog grįžus į Lietuvą jai būtų šokas, ji jaustųsi labiau svetima negu D.Britanijoje:

Jau man tikriausiai vėl parvažiavus į Lietuvą būtų didžiulis šokas, kol aš priprasčiau toj Lietuvoj prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų. Paskui vis labiau ir labiau supranti, kad grįžęs į Lietuvą būsi didesnis emigrantas negu čia... [Rita, 47]

Ugnė teigia, jog Lietuvoje būtų labai sunku vėl viską pradėti iš naujo, ji teigia, jog gaila pastangų, kurios čia įdėtos norint įsikurti:

O Lietuvoj, aš galvoju, nu negalėčiau prisitaikyti vėl prie to tokio, vėl tokia gautųs vėl kaip pradžia, po to tokio laiko grįžus į Lietuvą, būtų sunki pradžia, o čia aš nuėjau didelį kelią ir galvoju- aš negaliu pasiduoti ir noriu pažiūrėti, kas bus iki galo. [Ugnė, 29]

Tuo tarpu Agnė, kuri čia pragyvenusi jau penkis metus, teigia, jog į Lietuvą nebūtų sunku grįžti. Ji mano, jog greitai adaptuotųsi, nes tai vis tik sava šalis, tačiau to daryti nebegali dėl vaikų, kadangi vienas iš jų sėkmingai adaptavosi, o kitas sūnus jau ir gimė D.Britanijoje. Agnė pabrėžia, jog svarbiausia vaikų gerovė:

Nemanau, kad man sunku būtų. Savo namuką pasistatytume jeigu va taip galvoti. Vis tiek kažką rastume. Nebijočiau aš ten grįžt. Bet negali taip lakstyti, kaip yra vaikų jau reikia galvot apie juos. O dabar žiūri kaip jiems..[Agnė, 36]

Apibendrinant galima teigti, jog tyrimo dalyvės, kurios čia gyvena jau daugelį metų jaučia didesnę nostalgiją Lietuvai, negu tos, kurios atvykusios vos prieš metus laiko. Nepriklausomai nuo to, kiek metų tyrimo dalyvės gyvena D.Britanijoje, daugelį dalykų jos nuolat lygina su Lietuva. Paašškėjo, jog tyrimo dalyvės nenorėtų grįžti į Lietuvą, nes bijotų vėl naujos adaptacijos šalyje ir sunkesnių gyvenimo sąlygų nei D.Britanijoje. Tyrimo dalyvės, kurios gyvena vos metus laiko D.Britanijoje dažniau kalba apie tai, jog ši šalis joms nemiela ir išivaizduoja ateitį kitoje šalyje, tuo tarpu tos, kurios čia sėkmingai įsikūrusios ne vienerius metus teigia tiesiog pripratusios. Motinos kalbėdamos apie ateitį nuolat pamini savo vaikus ir prisitaikymą gyvenime dėl vaiko gerovės.

4.3 Vaikų patyrimai emigracijoje motinų požiūriu: „Tu ne anglė- tau biški mažiau“

Naujoje šalyje vaikas įveikdamas adaptaciją, susiduria su įvairiais sunkumais, tuo tarpu vaiko sunkumai tampa neatsiejami nuo motiniško rūpesčio ir išgyvenimų. Todėl tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokius sunkumus patyrė tyrimo dalyvių vaikai, jų požiūriu ir kaip tai įtakojo tarpusavio ryšį. Atlikus duomenų analizę apie vaikų patyrimus emigracijoje motinų požiūriu, tema susiskirstė į potemes: vaikų adaptacija angliškoje mokykloje, diskriminacijos iššūkiai, motinų išgyvenimai dėl vaiko sunkumų, tarp vaiko lietuviškumo ir britiškumo.

4.3.1 Vaikų adaptacija angliškoje mokykloje: „Mama, jie su manim lietuviškai nešneka“

Apsigyvenusiems naujoje šalyje imigrantams mokykla yra vaiko ir pačios šeimos sėkmingos integracijos naujoje šalyje veiksnys. Mokykla vaidina svarbią reikšmę, nes čia emigrantų vaikai bendrauja su naujos aplinkos žmonėmis: mokytojais, bendramoksliais. Mokykla pradeda vaikui identifikuoti save ir atrasti savo vietą naujoje šalyje. (Kuzmickaitė, 2008)

Visų tyrimo dalyvių vaikai emigravus į D.Britaniją yra (buvo) mokyklinio amžiaus, todėl neišvengiamas dalykas vaiko gyvenime tapo angliška mokykla. Tyrimo metu atsiskleidė tai, jog kalbėti apie anglišką mokyklą ir vaiko adaptaciją joje tyrimo dalyvės buvo labiausiai nusiteikusios. Dauguma iš jų klausiamos apie savo patyrimus kalbėjo apie tai nenoriai, tuo tarpu apie vaiką pasakojo atvirai. Dažnai paklausus klausimą apie jas pačias, temą pakreipdavo apie savo vaiką. Tai leidžia daryti prielaidą, jog vaikas ir jo išgyvenimai emigracijoje, joms, kaip motinoms, yra labai aktuali tema.

Tyrimo dalyvės pasakoja, jog pirmiausiai stebino visiškai kitokia mokyklinė sistema negu Lietuvoje. Tyrimo dalyvės įsivaizdavo, jog bus daug daugiau panašumų su lietuviška mokykla, negu pasirodė iš tikrųjų. Dovilė ir Rita apibūdina lietuviškos ir angliškos mokyklos skirtumą:

O lietuvių mokyklos ir anglų - tai mėnulis ir pasaulis kitas, du skirtingi pasauliai. [Dovilė, 32]

Buvo ilgas laiko tarpas, kol mes perėmėm tą mokyklinę sistemą, nes pasirodo tikrai visiškai kitokia ta mokyklinė sistema. [Rita, 47]

Tyrimas atskleidė, jog ypač sunku buvo adaptuotis tiems vaikams, kurie jau prieš tai mokėsi lietuviškoje mokykloje. Kitokią mokyklinę sistemą Rita apibūdino tokiais skirtumais: mokyklose nėra tėvų susirinkimo, tik bendras aptarimas arba asmeniškai pokalbiai su mokytojais, čia viskas labai konfidencialu. Mokyklose mokymosi krūvis labai nedidelis ir nėra vertinimo pažymiais. Rita pasakoja:

Čia namų darbų praktiškai užduodama labai labai mažai, pažymių sistemos iš vis nėra mokyklose, yra tik gale semestro toks žodinis atsiskaitymas ir jie ten gauna žvaigždutes arba raides geriausiai ABCD ir viskas. [Rita, 47]

Ugnės dukrai tik 6 metukai, tačiau ji jau eina į anglišką mokyklą, tuo tarpu Lietuvoje ejo į darželį. Ugnė stebėjosi, jog D.Britanijoje vaikai pradeda mokyklą lankyti labai anksti: nuo 4-5m. jau eina į paruošiamąsias klases. Ugnė pasakoja:

Labai didelis skirtumas, kad Lietuvoj ji ejo į darželį, o čia jau mokykla ir čia tas, kad priprast prie to, kad užduoda kažkokius tai namų darbus, čia nėra pietų miego. [Ugnė, 29]

Ugnė pasakoja apie neįprastą bausmių taikymą mokykloje: mokykloje yra kilimas, ant kurio vedami prasikaltę vaikai, jog pagalvotų, ką blogo padarė:

Jeį vaikas prasikalto, tai veda per tą kilimą raudoną ir tai yra bausmės kilimas. Ir stato ant to kilimo. [Ugnė, 29]

Dovilė atskleidžia patirtį, kai jos dukra buvo pastatyta ant gėdos linijos, kaip prasikaltęs vaikas. Pasak Dovelės, jos dukra ten buvo pastatyta per pirmąsias mokslo dienas, todėl patyrė didelį šoką:

Ir tai nu buvo šokas, nes vaikas miegodamas, jisai purtydavosi. Aš tikrai po savaitės sužinojau, kas yra, jai gėda buvo prisipažinti, nes jinai net nesuprato už ką. Jai taip atrodė, lyg taip ir reikia. Čia yra tokia bausmė. Tiesiog čia matyt buvo taip, kad jai parodyt, kas gali atsitikti, kad va yra tas kampas, tas gėdos kampas ir nu iš karto tiesiog tą įvest discipliną. [Dovilė, 32]

Iš šios istorijos išryškėja tai, jog vaikas nepasakojo apie įvykius mokykloje, kadangi jautėsi kaltas. Dovelės dukra tiesiog nesuprato už ką buvo pastatyta ant gėdos linijos, nes nemokėjo anglų kalbos. Taigi anglų kalbos nemokėjimas tampa didžiausiu pirmuoju sunkumu vaikui. Visos tyrimo dalyvės tvirtino, jog didžiausias sunkumas buvo kalba:

Viskas buvo dėl kalbos tikrai. [Agnė, 36]

Jo, kalba buvo tokia, kad peliukas išspraustas į kampą. [Dovilė, 32]

Jinai susidurdavo su pirma problema, kad nueina su vaikais žaisti į žaidimų aikštelę ir sakydavo, mama jie su manim lietuviškai nešneka. [Ugnė, 29]

Kuzmickaitė (2008) atliktame tyrime apie Lietuvos emigrantų vaikų patirtį užsienio šalyse taip pat atrado, jog naujos kalbos barjeras – tai dažniausia ką tik imigravusių problema. Kalba laikoma pagrindine kliūtimi, kurią pirmiausia sutinka imigrantai, tiek tėvai, tiek vaikai. Tyrėja teigia, jog kalbos nemokėjimas susijęs su visais kitais sunkumais.

Tyrimo dalyvės taip pat pasakoja, jog dėl kalbos nemokėjimo kildavo kitos problemos. Tai, jog vaikai nemokėjo anglų kalbos, neretai dėl to sulaukdavo klasės draugų pašaipų. Rita pasakoja, jog kalbos nemokėjimas sukeldavo ir klasės vaikų atsūmimą, patyčias:

Negailėstingi, pasišaipto, pasijuokia, jeigu kitas vaikas nemoka kalbos. Dar jeigu mato, kad tas vaikas nelabai susigauo, pridaro tam vaikui aibes nemalonumų.<...> Buvo, kad dingdavo dienoraštis iš kuprinės. [Rita, 47]

Agnė pamini, jog jos vaikui buvo lengviau adaptuotis, kadangi klasėje buvo dar keli lietuviai, kurie padėjo jos sūnui mokantis kalbos, jie padėjo vertėjaujant:

<...> klasėj draugiški vaikai tokie buvo. Keli buvo lietuviai, jau jam drasiau, kad jau tautiečių yra. [Agnė, 36]

Apibendrinant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog kaip ir motinoms, taip ir vaikams pirmasis iškilęs sunkumas - anglų kalbos nemokėjimas. Anglų kalbos žinių nemokėjimas sukelia kitas problemas mokykloje: vaikų pašaipas, diskriminaciją. Paaiškėjo, jog net ir mažieji vaikai, kurie dar tik pradeda lankyti pirmąją klasę patiria panašius sunkumus su vyresniaisiais, tačiau mažiesiems čia daug lengviau prisitaikyti, kadangi jie dar prieš tai nesimokė lietuviškoje mokykloje, todėl neturi su kuo palyginti mokyklinės sistemos. Tuo tarpu vyresniesiems – tai visiškai skirtinga mokymosi sistema, kurią reikia perprasti.

4.3.2 Diskriminacijos iššūkiai: „Tu čia sūrelių nenešiok!“

Diskriminacijos pasireiškimas iš vietinių gyventojų tampa neišvengiamas tikriausiai nė vienam emigrantui. Tiek suaugę, tiek vaikai daugiau ar mažiau patiria diskriminaciją. Emigrantų vaikams didžiausia tikimybė patirti diskriminaciją atsiranda mokyklinėje aplinkoje. Tai išryškėjo ir iš tyrimo dalyvių pasakojimų apie jų vaikų patyrimus.

Rita pasakodama apie vaiko problemas mokykloje prisimena atvejį, kai jos dukros klasės draugai reiškė priešišumą atsineštam lietuviškam maistui. Ritos dukra pasakoja, kaip dukra atsinešė lietuviškus sūrelius į mokyklą. Ji teigia, jog anglų vaikams tas nepatikdavo, jie norėdavo, kad imigrantas vaikas greičiau pritaptų prie jų ir neštųsi jiems įprastus užkandžius:

Aišku, gal pirmas kartas pasivaišinti su draugėm skanu, o paskui jau prasideda: “tai tu jau čia jų (sūrelių) nenešiok. Duoda suprasti, kad tu dėkis čipsus, dėkis sumuštinį ten kokį su sūriu susivyniojusi (tai anglų populiariausi užkandžiai), o ne čia kažkokius sūrelius, ar dar kažką. Mokiniai labai labai spaudžia va tokius atvažiavusius emigrantus, labai reikia prisitaikyti, būtina. [Rita, 47]

Rita teigia, jog mokiniai “spaudžia atvažiavusius emigrantus”, todėl svarbu prisitaikyti prie vietinių vaikų kultūros, jei nenorėsi prisitaikyti ir tam priešinsies, patirsi nemalonumus:

<...> tada jau jie pradės prieš tave stoti ir vėl - tai daiktai dingsta, tai vėl kažkas, tai, žiūrėk, apsižodžiuoja, tai pastumia. [Rita, 47]

Vilma taip pat atskleidžia panašią dukros patirtį, kai reikėsi diskriminacija:

Kaip dukra pradėjo (eit į mokyklą), ji užsienietė, nemoka dar anglų kalbos, toks rasizmas buvo pradžioj. <...> tai tokie dalykai smulkūs, bet kurie vaikus žemina, sakykim, šnibždasi, juokiasi iš to vaiko, ką jis ten gerai taria negerai, kaip padaro klaidą, pravardžiavimai, viską. [Vilma, 49]

Tyrimo dalyvių pasakojimai parodė, jog labiausiai diskriminaciją patiria vaikai, kurie yra vyresnio amžiaus ir į klasę atėjo kaip naujas mokinys, tuo tarpu mažiausieji neturi tokių problemų.

kadangi jie dar būna visi naujai surinkti į klasę. Keletos tyrimo dalyvių vaikai atvykę į D.Britaniją tik čia pradėjo lankyti pirmąją klasę. Ugnė ir Agnė teigia, jog jų vaikai diskriminacijos mokykloje nepatiria:

Kadangi mūsų klasėj pirmokai vaikai, jei dar tik surinkti, dar tik viens prie kito prisitaiko, susidraugauja ir taip toliau, auga jie kartu. Jiems to nėra, kad va atėjo kitas vaikas tuo labiau, kad iš kitos šalies, kad jisai kažkoks skirtingas, to nesijaučia bent jau mūsų klasėj. [Ugnė, 29]

Nu pradinėj tai absoliučiai viso nieko, kol mažučiai paprastučiai tokie ,o mokykla kaip ir neblogo. [Agnė, 36]

Rita ir Vilma pasakoja, jog kartais vaikai jaučia neigiamą požiūrį ir iš mokytojų pusės. Pasak tyrimo dalyvių, mokytojai labiau palaiko anglų vaikus, rašo jiems geresnius įvertinimus nei imigrantų vaikams:

Dar kiti mokytojai, būna, dažnai gali pajausti, nu kur akivaizdžiai palaiko anglų vaikus negu kitataučių. [Rita, 47]

Mokosi viena iš geriausių, bet kaip viena mokytoja sakė, jeigu tu būtum anglė, tau būtų labai gerai, o dabar biški mažiau.[Vilma, 49]

Siekiant sužinoti, kokią pagalbą suteikia mokytojai, atsiskleidė labai skirtinga patirtis. Dovilė pasakoja, jog ji neturėjo galimybės būti mokykloje, kol dukra apsipras, nors pati to norėjo:

Manau aš turėjau vieną dieną pabūti mokykloj, kad papasakotų apie visą tvarką klasėj, kaip.. kada nori į tualetą, kada man išeiti, kodėl daroma taip, kodėl anaip. [Dovilė, 32]

Tuo tarpu Agnės patirtis labai skirtinga. Ji teigia, jog mokykloje ji galėdavo pabūti, kol jos sūnus šiek tiek adaptavosi: „Lydėdavau, leisdavo pabūt, kol apsipranta.“ [Agnė, 36]

Rita sako, jog mokytojai kalba maloniai, atrodo geranoriški, tačiau tikrosios pagalbos vaikui taip ir nesuteikia. Ji pamini, jog dažniausiai pažadai lieka tik pažadais.

Jaučiasi va tas toksai vargšas emigrantas atėjęs, pasižiūri pro pirštus “gerai gerai mes pasižiūrėsime, kuo galėsime, tuo padėsime ir palikite šitą reikalą mums.” Ir viskas tuo ir pasibaigia. [Rita, 47]

Kitos tyrimo dalyvės apie mokytojus ir jų pagalbą vaikui atsiliepia labai palankiai. Agnė pasakoja, jog į mokyklą ateidavo lietuvis mokytojas, kuris padėdavo lietuvių vaikams. Ugnė pasakoja, jog mokykloje dirba profesionalūs mokytojai, jie pasiruošę vaikui padėti greičiau adaptuotis mokykloje:

Jo padeda, kažkaip specialiai buvo programos, pamokos skirtos, ateidavo mokytoja lietuvė ir jinai padėdavo kažkaip vaikams papildomai. [Agnė, 36]

Mes prieš dar pradėdant mokslo metus mes turėjome interviu su mokytoja susitikimą ir mes klausėm, ar nebus problemų, kadangi ji nu nesupranta anglų kalbos. Jinai sakė, mes esame tam paruošti, kad tam vaikui padėti prisitaikyti, išmokyti pagalbėti. [Ugnė, 29]

Apibendrinant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog dažniausiai vyresnio amžiaus atvykę vaikai patiria diskriminaciją mokykloje. Tuo tarpu mažesnieji vaikai dar tik suburti į naujas klases, todėl akivaizdžios diskriminacijos nėra. Tyrimo duomenys parodė, jog mokyklos mokytojų suteikta

parama priklauso nuo ten dirbančių specialistų, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, jog angliškų mokyklų mokytojai padedantys ar nusišalinantys.

4.3.3 Motinų išgyvenimai dėl vaiko sunkumų: „Širdy labai nervuodavaus“

Pasak Markovienės (2004), motinos santykis su vaiku pradeda formuotis jau iščiose ir kūdikystėje. Moteris aktualizuoja šią patirtį, veikiančią jos pačios motiniškus jausmus. Motinos meilės esmė yra rūpinimasis vaiko fiziniu ir psichologiniu augimu. Tyrimo dalyvėms atskleidus jų vaikų mokyklinę patirtį paaiškėjo, jog vaiko patiriami sunkumai neatsiejami nuo motiniško rūpesčio. Emigrantės motinos išgyvena nelengvą laikotarpį, kol jų vaikas adaptuojasi svetimos šalies mokykloje.

Visų tyrimo dalyvių vaikai skiriasi savo atvirumu apie mokyklines problemas. Vieni vaikai atviri, kiti – uždaresni. Bet kokių atveju motinos naudojami savo motiniškais jausmais, įtardamos, jog vaikas turi problemų:

Pasipasakot pasipasakodavo, bet šiaip uždaresnis.[Agnė, 36]

Jo, mano Justė labai labai atvira būdavo, papasakodavo. [Rita, 47]

Nu ji uždaresnė būdavo, bet aš kaip savo vaikas, tai tu matai, kad kažkas negerai. [Vilma, 49]

Bene daugiausiai problemų mokykloje turėjo Ritos dukra, todėl tyrimo dalyvė ir jos dukra išgyveno įtemptą mokyklinį laikotarpį. Rita pasakoja, jog visas tas laikas, kol dukra lankė mokyklą kėlė jai labai neigiamus jausmus. Ji teigia, jog dažnai kildavo abejonės dėl to, ar gerai padarė, jog savo dukrą atsivežė į D.Britaniją. Rita pasakoja išgyvenusi kaltės jausmą:

Aš pati kurį laiką pradėjau jausti, galvojau ar aš gerai padariau, kad Justę atsivežiau. Kitą kartą Justė matė - aš labiau pergyvenu už tai, ką ji man papasakoja, negu kad ji. Aš supratau, kad vis tik aš padariau klaidą savo mergaitei, kad vis tik atvežiau čia, į anglų mokyklą.[Rita, 47]

Rita mano, jog dukros atsivežimas buvo klaida, kadangi jos patirtis mokykloje buvo skaudinanti. Dabar Rita teigia, jog jos dukra jau buvo per didelė, jog atvyktų mokintis į anglišką mokyklą, geriau jei ją būtų baigusi Lietuvoje. Kitos tyrimo dalyvės taip pat atvirai pasakoja apie tai, jog vaiko sunkumai kėlė joms įtampą ir emocinius išgyvenimus. Jos teigia sunkiai galėdavusios dirbti darbe, kadangi kankindavo mintys apie vaiką:

Dirbti nesisinorėjo visiškai, nieko nesisinorėjo. Buvo labai sunku. Ir išleidi į mokyklą ir galvoji, o kaip ten bus, o kaip ten bus. [Dovilė, 32]

Aišku širdy labai nervuodavaus ir ruošdavausi eiti ir šnekėti ir viską. Aš darbe labai susinervavus buvau, mano mergaitė nervuojasi ir tu pati nervuojiesi.[Vilma, 49]

Vilma pasakoja, jog ji ruošdavosi eiti į mokyklą ir kalbėti su mokiniais, mokytojais apie dukros patiriamas patyčias, tačiau niekaip negalėdavo apsispręsti, kaip teisingiau elgtis. Jos dukra tam prieštaraudavo, nes norėjo pati atlaikyti sunkumus be mamos įsikišimo į mokyklinį gyvenimą:

Sakiau, kad aš nueisiu pakalbėti (į mokyklą). Sako, mama nereikia, tada jie visai nenustos. Ji norėjo pati išsikovoti tą vietą. Čia turi dantim nagais kovoti už savo vietą, o ne taip kad kažkas kažką už tave darytų. <...> Anglijoj tu turi parodyti visiem, ką tu gali<...>.[Vilma, 49]

Sprendžiant iš Vilmos dukros nenoro, jog mama ištrauktų į mokyklinių problemų sprendimą, pasireiškė vaiko stiprybė kovoti už save. Ritos dukra taip pat stengėsi “susitvarkyti pati” drąsindama mamą, jog viskas bus gerai:

Ji pati sako: “aj, mama, tu nepergyvenk, kaip nors išgyvensim, kaip nors, susitvarkysim.” Mano Justė ji, kaip sakyti, prisitaikanti tokia. <...> Mano Justė nebuvo iš tu, kad “o man nepatinka, mama, kraunamės lagaminus, važiuojam iš čia, man nepatinka.” [Rita, 47]

Kalbant apie tokią vaikų patirtį ir motinų išgyvenimus paaiškėjo, jog tyrimo dalyvės neretai jausdavosi pasimetusios ir nežinančios, kur kreiptis, kaip elgtis, kaip padėti savo vaikui. Dauguma iš jų neturėjo jokios paramos iš aplinkinių ar artimųjų, todėl vienintelis žmogus galėjęs patarti – tai vyras ar gyvenimo draugas. Rita pasakoja, jog ji ypač tikėjosi paramos iš savo vyro, tuo labiau, jog jis vietinis. Ji manė, jog anglas vyras gali daug daugiau padaryti nueidamas į mokyklą aiškintis dėl vaiko problemų, tačiau viskas pasirodė atvirkščiai:

Labai buvo sunku, kad iš vyro neturėjau didelio palaikymo. Matai, čia galbūt prasidėjo ir šeimoj...aš prašiau savo vyro, būtent anglo, išikišti, nueit į mokyklą ir pasišnekėti su mokytojais, kai aš jau pajutau, kai čia vyksta kažkas, angliškai vadinamas tas buling (angl.bully-įbauginti, užuiti) vaikų. Bet mano vyras buvo toksai, kad jis iš viso nenorėjo kištis į jokias konfliktines situacijas. [Rita, 47]

Iš šio pasakymo išryškėjo tai, jog Ritos vyras vengė ištraukti į mokyklinius reikalus, neidavo į mokyklą. Rita pasakoja, jog šalia savęs ji pamatė žmogų, kuris nenorėjo nei jos nei dukros palaikyti, netgi vertė jas abi greičiau prisitaikyti prie angliškos kultūros:

Visą laiką sakydavo: “Jūs čia atvažiavot į Angliją” tai taip ir pabrėždavo - prisitaikyt prie jų kultūros ir visi tokie Justės reikalai turi tik sustiprinti ją. Tipo užgrūdinti, kad, va sužinok, kokia ta mūsų šalis. <...> Jei išgyvensit – išgyvenkit, jei neišgyvensit – prašau, važiuokit atgal.[Rita, 47]

Rita pasakoja, jog toks vyro požiūris ją labai nustebino ir psichologiškai sugniuždė, tai gadino tarpusavio santykius, laikui bėgant prasidėjo nesutarimai. Tai išryškėjo ir iš kitos tyrimo dalyvės pasakojimo. Dovilė atskleidžia labai panašią savo patirtį, jog dėl vaiko problemų mokykloje, ji pradėjo pyktis su savo gyvenimo draugu:

O mes pradėjom pyktis su manuoju, dėl to, kad nėra kur išsiplėst. Bandai vienas kitą palaikyt ir vaiką pateisint ir kaltint kitą, kad čia va dėl ko čia atvažiavom, nes čia va taip ir taip. Lietuvoj būtų taip, o va čia..[Dovilė, 32]

Dovilės pasakyme “kaltint kitą dėl ko čia atvažiavom”atsiskleidžia net ir tai, jog sprendžiant vaiko mokyklines problemas kilo konfliktai su draugu dėl kurio ji emigravo. Dovilė pasakoja, jog pykdavo ant draugo, jog jis yra kaltininkas visų vaiko problemų, kadangi vietoj to, jog galėtų ramiai gyventi Lietuvoje, dabar turi gyventi D.Britanijoje.

Sluzki (1979) (cituota Suarez-Orozco, 2005) teigia, jog migracija turi destabilizuotus efektus šeimoje. Migracija sukelia tam tikrą įtampą šeimos sistemoje. Kyla konfliktai tarp šeimos narių dėl migracijos. Tyrimo dalyvės Agnės patirtis kiek kitokia. Ji pasakoja, jog jos vyras ją visuomet palaikė ir padėdavo vaiko mokykliniuose reikaluose. Atvykusi į D.Britaniją Agnė nemokėjo anglų kalbos, todėl vyras eidavo už ją į mokyklą, nes galėdavo susikalbėti su mokytojais:

Kalbėdavom kiekvieną dieną, į tą mokyklą eidavo, jis angliškai gerai kalbėjo, tai jam daug lengviau. Man tai buvo sunku. [Agnė, 36]

Vilma išsiskyrusi ir gyvenanti tik su dukra, todėl vyriškos paramos šalia ji neturėjo, tačiau į pasikeitusį Vilmos elgesį ir nervingumą darbe dėmesį atkreipė jos viršininkas. Tyrimo dalyvė Vilma pasakoja, jog vadovas geranoriškai siūlė pagalbą sprendžiant jos dukros sunkumus:

Darbe turėjau tokį bosą, jis buvo toks žmogus kam galėdavo, tam padėdavo ir jis suprasdavo, kad tu užsienietis neturi tokių galimybių. Sako, jeigu nori aš galiu nueiti į mokyklą ir pašnekėsiu tada su mokytojais. [Vilma, 49]

Litvinienė (2002) teigia, jog dauguma motinų stengiasi bendrauti su giminaičiais, artimais draugais, su kuriais galima pasikalbėti ir pasidalyti rūpesčiais, gauti moralinę pagalbą. Nepilnoje šeimoje motina sugeba viena auklėti savo vaikus, o tėvo pakaitalu tampa giminaitis, šeimos draugas, vadovas ir pan.

Ugnė, skirtingai nei kitos tyrimo dalyvės, pati skatina dukrą būti savarankiškai ir tvarkytis su problemomis, pasak jos, tėvų išitraukimas į mokyklinį gyvenimą iš tikrųjų gali tik pakenkti vaikui:

Jei aš ten pradėčiau labai gilintis ir daryt problemas, man atrodo vaikui sunkiau būtų. Aš tai norėčiau, kad jinai išmokytų savarankiškumo, kad jinai išmokytų pati susitvarkyti su savo tom problemom. [Ugnė, 29]

Tyrimo dalyvės atskleidžia, jog dėl tokios didelės psichologinės įtampos, išgyvenimų dėl vaiko problemų, pablogėjusių santykių su vyru, neturėjimu į ką atsiremti, joms net buvo kilusios mintys grįžti į Lietuvą:

Mano tai buvo. Buvo gal po trijų metų, nes tada buvo ir su vyru dideli konfliktai. Jau tikrai galvojau mesiu viską ir važiuosiu į Lietuvą... Bet vėl pasikeitė darbas, pasikeitė žmonės, apsiraminau. [Rita, 47]

Jo buvo tokių minčių, vien tiktai dėl vaiko buvo. Ne dėl to, kad ar man sunku. [Dovilė, 32]

Dovilė pabrėžia, jog jos sunkumai nublanko prieš vaiko sunkumus. Ugnė irgi norėjo grįžti, tačiau ją atbaidė mintis, jog Lietuvoje sunkiai pragyventų:

Buvo, bet tai .. sustabdė toks dalykas, ką aš darysiu Lietuvoj. Ką aš ten darysiu. [Ugnė, 29]

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko išgyvenimai glaudžiai susiję su motiniškais išgyvenimais. Emigravusios motinos jaučia kaltės jausmą dėl to, jog atsivežė vaiką kartu su savimi, joms sunku dirbti, jos patiria emocinę įtampą. Paramos kreipiasi į vyrus, tačiau ne visi iš jų linkę padėti įveikti adaptacijos sunkumus. Tai sukelia konfliktus šeimoje. Tokie psichologiniai sunkumai

tyrimo dalyvės priverčia galvoti apie tai, jog geriau būtų grįžti į Lietuvą ir taip pabėgti nuo vaikui, o vėliau ir motinai, sukeltų emigracijos sunkumų.

4.3.4 Tarp vaiko lietuviškumo ir britiškumo: „*Ji geriau angliškai skaito nei lietuviškai*“

Vienoms tyrimo dalyvėms vaikų sunkumų išgyvenimai – jau praeitis, nes vaikai sėkmingai adaptavosi D.Britanijoje, kitoms reali dabartis ir laukimas, kol viskas išsispręs. Rita pasakoja, jog jos dukros mokykliniai sunkumai tęsėsi iki pat dukros mokyklos baigimo pabaigos ir tik tuomet, kai dukra pradėjo lankyti koledžą įtampa atslūgo:

Jau tada pajutau, kad pradeda užaugti mano mergaitė.<...> Juste irgi jau apsiprato, jau turi daug draugų, jau užaugus, jau jai dvidešimt vieni. Jau dabar prisitaikius prie šito angliško gyvenimo. [Rita, 47]

Agnės sūnus jau mokinasi šeštoje klasėje ir jokių sunkumų neturi. Vilma pasakoja, jog jos dukra dešimtoje klasėje, todėl visi sunkumai taip pat užmarštyje:

Mano dukra ir dabar atsikovojo po biški tą vietą ir dabar viskas gerai. Nu taip po biški po truputį, taip po pusantrų dviejų metų, kol nurimo. Dabar jai ir patinka, ir tie mokslai idomūs. <...> ateityje norėtų buhalteriją vėliau studijuot. [Vilma, 49]

Tuo tarpu Ugnės ir Dovilės dukros mokykloje mokosi tik pirmus metus, tačiau jau dabar matomi pokyčiai į gerąją pusę:

Greit prisitaikė prie to kad su vaikais pradėdavo bendrauti kaip išeina. Pagrinde tokia gestų kalba būdavo iš tikrųjų. Mostais visokiais <...> jau geriau su pažymiais. [Ugnė, 29]

O dabar lyg ir geriau. Maniškė įsigudrino. Mato, kaip reikia elgtis, mato, kad reikia gudrauti, kas nepatinka iš karto skūstis... [Dovilė, 32]

Vaikas ir lietuvių kalbos mokymasis emigracijoje glaudžiai susijęs su lietuviškumu. Tyrimo dalyvių supratimas apie lietuvių kalbos reikalingumą vaikui skiriasi. Vilma pasakoja, jog lietuvių kalba su dukra tik kalba, tačiau jos neskatina mokintis daugiau:

Nu kaip, tiek kad kalbam lietuviškai. Ji mokos dar italų ir vokiečių kalbas mokykloje, tai aš jau nutariau neapkraut vaiko su ta lietuvių kalba - čia apkrovimas per stipus gaunasi. Norės vėliau pati pasimokins. [Vilma, 49]

Gruodytės, Liutikienės (2008) atliktas tyrimas apie emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematiką padarė išvadas, jog daugelis emigrantų, kurie nėra suinteresuoti grįžti į Lietuvą, neturi motyvacijos mokyti savo vaikus lietuvių kalbos. Taip pat emigrantai susiduria su informacijos trūkumu apie galimybę mokintis nacionalinės kalbos.

Motinos, kurios dar neseniai emigravusios, lietuvių kalbos mokymąsi vertina kaip privalumą. Dovilė prisimena, jog ką tik atvykusi į D.Britaniją bijojo, jog vaikas pamirš lietuvių kalbą, todėl belaukiant, kol dukra galės pradėti lankyti anglišką mokyklą, pusę metų ji samdė lietuvių kalbos mokytoją, jog mokintų rašyti lietuviškai, dabar ji dėl to gailisi:

Tai buvo mano didžioji klaida, nes ją reikėjo mokinti anglų kalbą abėcėlę, nes jai dabar maisšosi lietuvių ir anglų. [Dovilė, 32]

Bet tikrai labai nenoriu, kad pamirštų lietuvių kalbą. Tai vėliau, kai jau supras anglų, lietuvių mokinsimės būtinai. [Ugnė, 29]

Tyrimo dalyvės pasakoja, jog jų vaikai, kurie jau čia gyvena daug metų, angliškai kalba geriau nei lietuviškai. Mažesnieji vaikai taip pat labai greitai mokinasi anglų kalbos:

Ji geriau dabar angliškai viską skaito nei lietuviškai. Sakau, tai kodėl lietuviškai neskaitai. Sako: man angliškai geriau. [Vilma, 49]

Jis man ir pavertėjauja jei reikia labiau kartais. Ir rašom ir knygų turiu ir enciklopedijų nupirkus. Iš lietuvos su močiutėm bendrauja tai lietuviškai. [Agnė, 36]

Dabar namie būna dainuoja jau girdžiu angliškas daineles, sakau tai padainuok lietuviškai, sako, nemoku. [Ugnė, 29]

Pasak Chud 1982 (cituota Suarez-Orozco, 2005) imigrantų vaikai dažniausiai greičiau ir lengviau adaptuojasi, nes jie yra jauni, lankstūs prisitaikyti prie naujos kultūros. Imigrantų vaikai išmoksta kalbą greičiau negu jų tėvai, nes jie daug komunikuoja mokykloje, tuo tarpu tėvai dažniausiai dirba darbus, kuriuose nereikia gerų kalbos įgūdžių.

Tyrimo dalyvės elgiasi skirtingai, kada jų vaikas kalba apie Lietuvą. Dovilė pasakoja, jog vengia su dukra kalbėti apie Lietuvą, ji nori, kad dukra užsimirštų, tuo tarpu Ugnė pasakoja, jog su dukra ji daug kalbasi apie Lietuvą ir nebando vengti šios temos:

Visiškai net nekalbam apie Lietuvą. Tik tiek kad aš jai pažadėjau, kad vasarą nuvažiuosim į Lietuvą, pabus jinai kokius du mėnesius. [Dovilė, 32]

Mes visą laiką šnekam . Aš jei bendrauju su Lietuva šnekuosi kalbuosi, jinai irgi skambina. [Ugnė, 29]

Rita pasakoja, jog pirmuosius metus jos dukrai buvo labai sunku nuo Lietuvos. Pirmaisiais metais ji vis dar mintyse gyveno su paliktais draugais ir siekė su jais palaikyti ryšį. Rita ir Vilma pasakoja, jog jų dukroms buvo sunku užmegzti ryšius su anglais vaikais, todėl Lietuvoje palikti draugai ir ryšiai su jais buvo pagrindinė paguoda, tačiau metams bėgant šie ryšiai nutrūko:

Pagrindinis jos širdy išlaikymas buvo, kad jinai susirašinėja su savo tom klasiokėm buvusiom <....> sužinojom, kad per dvi klases aukščiau dar viena lietuvaite mokėsi mokyloj. Iš karto susidraugavo jos labai labai greitai. [Rita, 47]

Pradžioje dukra dar susirašinėdavo su draugėm. Nu tai po biški laikui bėgant atsisijojo. Po to rašo dukrai ir prašo tik ką nors padėt, anglų padaryt, parašyt namų darbus, nu naudos žiūri. [Vilma, 49]

Tyrimo dalyvių, kurios emigravusios prieš metus laiko, vaikų patirtis labai panaši į Vilmos ir Ritos dukrų patirtis, kurios jau išgyventos. Ugnė ir Dovilė pasakoja, kaip dukros vis dar ilgisi savo paliktų artimų žmonių ir svajoja apie grįžimą į Lietuvą.

Būna, labai dažnai. Labai dažnai jinai ilgisi močiutės, ilgisi draugiu, labai dažnai prisimena savo darželį. [Ugnė, 29]

Jinai visai norėtų ten aplankyti promočiutę, dieduką, draugus gal. [Dovilė, 32]

Vilma atskleidžia savo dukros mintis apie Lietuvą, kai ji ilgėdamasi lietuviškumo eina į lietuvių dainininkų koncertus: „*Ji sako, o žinai, aš jau pasiilgau lietuvių kalbos, tai ji eina į tą Butkutės koncertą.*“ [Vilma, 49]

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog neseniai emigravusių vaikų patirtys dar labai naujos ir jie trokšta grįžti į Lietuvą pas artimus žmones ir pažįstamą aplinką. Tuo tarpu vaikai, kurie emigravo prieš penkis ir daugiau metų sėkmingai adaptavęsi ir sukūrę socialinius ryšius D.Britanijoje. Jie geriau kalba angliškai nei lietuviškai ir jau nebereiškia noro grįžti į Lietuvą.

DISKUSIJA

Šio tyrimo tikslas buvo atskleisti motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo emigracijoje patirtis. Tyrimo metu, buvo atsakyta į išsikeltus tyrimo klausimus: tyrimas atskleidė motinų emigrančių pasiruošimo emigracijai patirtį, motinystės patirtį įtakojančius veiksnius gyvenant emigracijoje bei vaiko patirtis emigracijoje motinų požiūriu. Atliktas tyrimas parodė, jog emigracijoje, kaip gyvenimo įvykyje, motinos ir vaiko ryšys tampa labai susijęs. Motinų gyvenimo emigracijoje patirtys nuolat susipina su jų vaiku. Emigruodamos ir palikdamos vaiką motinos išgyvena emociškai sunkų laikotarpį, atsivežusios vaiką į naują šalį - išgyvena dėl vaiko patiriamų sunkumų. Tyrimas parodė, jog tyrimo dalyvės nuolat galvoja apie vaiko gerovę, netgi ir ateities planus kuria pagal jį – tai rodo tikrąjį motinišką instinktą.

Tyrimo autorė susipažino su užsienio autorių atliktais tyrimais su migrantais. Gindling T.H., Poggio S. (2009) atliktas tyrimas rodo, jog atsiskyrimas migracijoje, vėliau šeimų susijungimas turi didelį psichologinį poveikį vaikams ir jų tėvams, tarp kurių - trauma, sielvartas ir kiti sutrikimai. Rodriguez (cituota Suarez-Orozco, 2005) atrado, jog po išsiskyrimo su motina susitikęs vaikas, jos šalinasi, nepasitiki. Tačiau su lietuvišomis emigrantėmis atliktas tyrimas parodė, jog motinos emigracijoje kaip tik sustiprino ryšius su vaikais ir nepatyrė tarpusavio bendravimo sunkumų. Sluzki (1979) (cituota Suarez-Orozco, 2005) tyrimas rodo, jog migracijos pradiniam laikotarpyje po atvykimo daugelis imigrantų patiria euforijos jausmą, o vėliau susiduria su adaptacijos sunkumais. Didžiojoje Britanijoje White (2010) atliktas tyrimas su lenkų šeimomis atskleidžia labai panašias patirtis į lietuvių emigrantų. Tyrimas atskleidžia, jog emigrantai integruodamiesi D.Britanijoje turi du identitetus: savo tikrąjį ir naujosios šalies. Išryškėjęs tautinio tapatumo aspektas, kuriame tyrimo dalyviai teigia, jog nesvarbu, kiek laiko gyvens D.Britanijoje, vis tiek jausis savo gimtos šalies piliečiu. Tyrimo autorė susipažino su D.Britanijoje atliekamais tyrimais su imigrantais. Vienas iš jų – Jordan B., Brown P. (2007) atliktas tyrimas su trečiųjų šalių imigrantais apie jų integravimąsi į darbo rinką. Tyrimas atskleidė, jog dažniausiai imigrantai dirba išsilavinimą neatitinkančius nekvalifikuotus darbus, darbe patiria diskriminaciją, darbo užmokestis už tą patį darbą mažesnis nei vietinių šalies gyventojų. Tyrimo autorės nuomone, dauguma tyrimų apie migrantus rodo panašias išvadas, kaip ir šio atlikto tyrimo su Lietuvos emigrantėmis motinomis. Galima daryti prielaidą, jog nesvarbu, kurioje šalyje bus atlikti tyrimai su migrantais,

visuomet išliks dauguma pagrindinių aspektų, kurie būdingi kiekvienam emigravusiajam įveikiant adaptacijos procesus naujoje šalyje.

Tyrimo autorė susipažino su Lietuvos tyrėjais, tiriančiais emigracijos reiškinį ir jos įtaką šeimai. Dauguma Lietuvos tyrėjų migracijos reiškinį ir įtaką šeimai tyrinėja Lietuvoje, tačiau yra tyrimų, atliktų ir užsienio šalyse. Urbonaitės (2011) atliktas tyrimas apie Airijoje gyvenančių lietuvių adaptacijos patirtis ir socialinius ryšius parodė, jog laikui bėgant emigrantų ryšiai su Lietuvoje paliktais artimaisiais stiprėja, su draugais - nutrūksta. Alifanovienės, Krikščiūnaitės (2007) atliktas tyrimas su D.Britanijoje gyvenančiais lietuviais apie jų gyvenimo būdą profesinės veiklos aspektu parodė, jog dažniausiai į D.Britaniją emigruoja jauno amžiaus lietuviai, jie dažniausiai dirba statybose, aptarnavimo srityje, daugiau nei pusę emigrantų turi išsilavinimą, jų pajamos yra vidutinės, tačiau leidžiančios gyventi materialiai pilnavertiškesnę gyvenimą nei Lietuvoje. Tyrimo autorės nuomone, D.Britanijoje atliktas tyrimas su emigrantėmis motinomis papildė tyrimų, atliktų apie lietuvių emigrantų patirtis, duomenis. Šis tyrimas tapo naujas savo tema, kadangi Lietuvoje nebuvo plačiai tyrinėta emigrantų patirtis pagal lytį, bei akcentuojamas motinos ir vaiko tarpusavio ryšys emigracijoje.

Atliekant tyrimą tyrimo autorės supratimas nagrinėjama tema keitėsi. Iš pradžių tyrimo autorė net pati nesitikėjo, jog tyrimas atskleis tokį didelį ryšį tarp motinos ir vaiko emigracijoje, atskleis santykius šeimoje, bus pilnas motinų patirtų išgyvenimų. Tyrimo autorė tikėjosi, jog tyrimo dalyvės, kurios emigravo į D.Britaniją labai seniai, nebeturės tokio stipraus lietuviškumo tapatumo, tačiau tyrimo duomenys rodo, jog lyginimas su Lietuva, prisiminimai apie ją išlieka labai stiprūs. Tyrimo autorę nustebino, jog tyrimo dalyvės, kurios emigravo vos prieš metus laiko nekalba tiek daug apie Lietuvą, bei vengia apie tai kalbėti su vaiku, tai leidžia daryti prielaidą, jog taip stengiamasi greičiau adaptuotis naujoje šalyje.

Tyrimo autorės nuomone, siekiant plačiau tyrinėti emigrantų šeimų patirtis gyvenant emigracijoje, galima tirti tėvų patirtis, tyrinėti asmeninius jau suaugusiųjų pasakojimus, apie emigracijos patirtis, kai jie emigravo būdami vaikais. Taip būtų atskleidžiama ne tik patirtis iš motinų pusės, bet ir iš kitų šeimos narių. Emigracijos tema – plati ir jos tyrinėjimas gali būti įvairiapusis.

Refleksija. Tyrimo dalyvių paieška ir atranka buvo ypač sudėtinga. Sudėtingumą sukėlė iškeltas tyrimo dalyvių atrankos kriterijus. Vienu metu dėl žmonių atsisakymo dalyvauti tyrime susidarė išpūdis, jog tyrimo atlikti tiesiog nepavyks. Vėliau suradus tyrimo dalyves neramino jausmas, jog tyrimo dalyvės gali būti uždarnos ir neatskleisti svarbiausių detalių iš savo asmeninio gyvenimo. Tačiau pradėjus atlikti tyrimą, abejonės dingo.

Atliekant interviu su tyrimo dalyvėmis kiekvienas susitikimas buvo individualus ir labai skirtingas. Vienos iš tyrimo dalyvių stengėsi mažiau kalbėti apie save, daugiau pasakoti apie vaiką,

kitos – buvo labai atviros apie savo gyvenimo patirtį. Pirmasis interviu buvo sudėtingiausias: tyrimo dalyvės intonacija buvo skirtinga nei įprastai, prieš pokalbį ji svarstė „galvoju, ką čia protingo reikės pasakyti“. Interviu pradžioje buvo galima pastebėti, jog tyrimo dalyvė įsitempusi, galvoja, kaip sklandžiau atsakyti į klausimus. Kartais jaučiamas tyrimo dalyvių nervingumas sukeldavo vidinę įtampą ir tyrimo autorei. Vienas būdingiausių aspektų visiems interviu, jog didžiausias tyrimo dalyvių atsipalaidavimas įvykdavo tada, kai pokalbio gale buvo išjungiamas diktofonas. Tyrimo autorė supranto, jog labiausiai tyrimo dalyvių atsipalaidavimą varžo įrašinėjamas pokalbis, jos nenori pasakoti detalių, kurios bus užfiksuojamos. Pokalbio pradžioje atrodydavo, jog tyrimo dalyvės ateina kalbėti dėl to, kad „reikia“, tačiau dažniausiai pokalbis išsiplėtodavo taip, jog baigus įrašą tyrimo dalyvės dar atskleidavo daug detalių. Tai tyrimo autorę pamalonindavo. Kartais susidarydavo įspūdis, jog tyrimo dalyvės nori išsikalbėti, galbūt pasiguosti, nes kai kurios iš jų kalbėdavo ypač emocionaliai. Vienas labiausiai įsiminusių aspektų interviu metu, tai vienos tyrimo dalyvės dėl nepasitvirtinusių lūkesčių emigravus išsakymas ir kartojimas „ta šalis ne tokia, kokią įsivaizdavau, iš pradžių graži buvo“. Kai kurie pokalbiai tyrimo autorei sukeldavo netgi gailestį, empatiją.

Šis tyrimas buvo labai artimas tyrimo autorės patirčiai. Kadangi tyrimo autorė pati emigravusi į D.Britaniją, todėl daugelis tyrimo dalyvių atskleistų patirčių palietė ir tyrimo autorės jausmus. Vienas labiausiai įsimintiniausių tyrimo dalyvės pasakojimų apie išgyvenamą vienatvę, emocinius sunkumus per tradicines metų šventes, artimųjų ir tėvynės ilgęsi, tautinio tapatumo aspektus. Tyrimo autorei leido suprasti, jog tokie jausmai būdingi kiekvienam emigravusiajam. Tyrimo dalyvių atviravimai kartais sukeldavo tokius jausmus, jog leisdavo atpažinti pačios tyrimo autorės išgyventas tokias pačias asmenines situacijas. Taigi tyrimas buvo ne tik dėl tyrimo duomenų surinkimo ir tyrimo dalyvių patirčių išklausymo, tačiau jis emociškai pažadino ir tyrimo autorę.

Tyrimo autorės vaidmuo buvo ne tik kaip tyrėjos. Tyrimo autorė pati yra emigrantė, todėl ji galėjo jaustis lygi, kaip turinti panašią patirtį ir tuo pačiu metu gyvenanti D.Britanijoje, kur ir tyrimo dalyvės. Tyrimo autorės nuomone, šis aspektas prieš tyrimo dalyves leido jaustis lygiai, todėl jos galėjo labiau atsiverti. Tyrimo autorė mano, jog ji galėjo geriau suprasti ir atskleisti tyrimo dalyvių gyvenimus ir jausmus, negu tyrėjas, kuris būtų visiškai nesusijęs su emigracija. Tyrimo autorei šio tyrimo tema, atlikimas, analizė buvo labai įdomi bei prasminga dėl asmeninio patyrimo.

IŠVADOS

Atlikus kokybinį tyrimą apie motinų, emigravusių su vaikais į Didžiąją Britaniją, gyvenimo emigracijoje patirtis, gaunamos tokios išvados:

1. Tyrimo duomenys atskleidė apie motinų pasiruošimo emigracijai etapą:

- Pagrindinė tyrimo dalyvių emigravimo priežastis į D.Britaniją – ekonominė. Tyrimo dalyvės emigravo į D.Britaniją norėdamos sukurti geresnio gyvenimo sąlygas tiek sau, tiek vaikui. Keletas tyrimo dalyvių emigravo dėl D.Britanijoje gyvenusių gyvenimo draugų, tačiau ir jie emigravę dėl prarasto darbo Lietuvoje.

- Tyrimo dalyvių patirtis ruošiantis emigruoti buvo skirtinga: vienos iš jų negalvojo apie galimus sunkumus svečioje šalyje, kitos aktyviai ruošėsi būsimai veiklai. Motinos vaiką emigracija ruošė labiau negu save: vaikus skatino mokintis anglų kalbos, pasakojo apie svetimą kultūrą ar net specialiai sudarė „atrakcionų šalies“ išpūdį. Labiausiai vaikus motyvuodavo priežastis, jog emigravę jie galės kartu gyventi su mama.

2. Tyrimo duomenys atskleidė motinų motinystės patirtį įtakojančius veiksnius gyvenant emigracijoje:

- Iš tyrimo duomenų galima spręsti, jog tyrimo dalyvėms ir jų vaikams pirmasis išpūdis apie D.Britaniją buvo ypač geras: čia atvykus pirmosiomis dienomis išgyvenamas euforijos jausmas. Tyrimo dalyvės ir jų vaikai žavėjosi tuo, ko Lietuvoje pasigedavo. Susidaręs euforijos jausmas formuoja išpūdį, jog D.Britanijoje viskas yra lengvai pasiekama.

- Visos tyrimo dalyvės emigruodamos į D.Britaniją pradžioje vaiką paliko Lietuvoje mamos ar močiutės priežiūroje. Tyrimas atskleidė, jog motinų vaikai paliekami norint įsikurti svečioje šalyje ir paruošti tinkamas gyvenimo sąlygas vaiko atsivežimui. Tyrimo duomenys rodo, jog toks išsiskyrimas sukelia sunkius psichologinius išgyvenimus, o susitikimai su vaikais yra emociškai skaudūs.

- Tolesni tyrimo duomenys parodė, jog gyvenimas D.Britanijoje nebuvo toks lengvas, kaip atrodė iš pradžių. Motinoms teko susidurti su adaptacijos sunkumais: anglų kalbos nemokėjimu, skirtinga kultūra, pasireiškiančia diskriminacija, sunkiu darbu ir kitais sunkumais.

- Tyrimas atskleidė, jog motinos su savo vaikais turi gerus ryšius, tačiau juos dažnai riboja motinų darbo krūvis emigracijoje. Tyrimo duomenys rodo, jog įveikti adaptacijos sunkumai sustiprino motinų ir vaikų santykius. Tuo tarpu ryšiai su Lietuvoje paliktais artimaisiais vis labiau nutrūksta.

- Tyrimas parodė, jog tyrimo dalyvės D.Britanijoje dažniausiai išlaiko tautinį tapatumą. Norą grįžti į Lietuvą labiausiai jas sustabdo mintis, jog Lietuvoje tektų iš naujo adaptuotis

ir reikėtų patirti didesnių materialinių sunkumų negu D.Britanijoje. Tyrimo duomenys rodo, jog tyrimo dalyvės, kurios gyvena čia daugelį metų, jau pripratusios prie šios šalies. Tuo tarpu motinos, kurios emigravusios prieš metus laiko į D.Britaniją, dar gyvena apsisprendimo laikotarpyje. Motinos planuodamos savo ateitį, nuolat pamini vaikus ir teigia, jog visi ateities planai bus kuriami vaiko gerovei.

3. Tyrimo duomenys atkleidė vaikų patyrimus emigracijoje motinų požiūriu:

- Laikotarpis, kai tyrimo dalyvės atsivežė vaiką į D.Britaniją tapo dar vienu nauju išbandymu. Tyrimas atskleidė, jog vienas didžiausių sunkumų tapo vaiko angliškos mokyklos lankymas, kurioje jų vaikai susidūrė su anglų kalbos nemokėjimu bei mokymosi sunkumais.

- Vyresnio amžiaus vaikai patyrė diskriminaciją iš vietinių vaikų, o kartais ir iš mokytojų. Tuo tarpu mažesnieji vaikai, kurie dar tik suburti į naujas klases, diskriminacijos išvengia. Tyrimo duomenys parodė, jog mokyklos mokytojų suteikta parama priklauso nuo ten dirbančių specialistų, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, jog angliškų mokyklų mokytojai padedantys ar nusišalinantys.

- Vaiko adaptacijos sunkumai tyrimo dalyvėms tapo skaudžiais motiniškais išgyvenimais. Tyrimo duomenys rodo, jog motinos dėl vaiko sunkumų neretai išgyveno kaltės jausmą. Motinos jautėsi sutrikusios, nežinojo, kur kreiptis pagalbos ir kaip padėti vaikui. Besikreipiančios pagalbos į vyrus, dažniausiai sulaukdavo jų atstūmimo, o tai sukeldavo konfliktus šeimoje.

- Tyrimas atskleidė, jog vos prieš metus emigravusių vaikų patirtys dar labai naujos ir jie trokšta grįžti į Lietuvą pas artimus žmones ir pažįstamą aplinką. Tuo tarpu vaikai, kurie emigravo prieš penkis ir daugiau metų, sėkmingai adaptavęsi ir sukūrę socialinius ryšius D.Britanijoje. Jie geriau kalba angliškai nei lietuviškai ir jau nebereiskia noro grįžti į Lietuvą.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos Lietuvos socialiniams darbuotojams:

1. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, jog adaptacijos sunkumai emigracijoje motinoms ir vaikui tampa „šoku“, nes dažniausiai prieš emigruojant to nesitikima, svarbu dirbti su šeima dar prieš jai emigruojant. Specialistai turėtų patarti, kaip teisingai pasiruošti emigracijai, informuoti apie galimus emigracijos padarinius, informuoti apie veiksnius, padedančius prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Tinkamas tėvų ir vaikų pasiruošimas emigracijai mažintų šeimos adaptacijos sunkumus naujoje šalyje.

Rekomendacijos Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenei:

1. Tyrimas atskleidė, jog motinos emigracijoje patiria psichologinių sunkumų, neturi šalia žmonių, į kuriuos galėtų kreiptis pagalbos ir patarimų, todėl būtų tikslinga kurti lietuvių emigrančių motinų savipagalbos grupes, kuriose jos galėtų dalintis bendra patirtimi ir parama. Savipagalbos grupių užsiėmimams praversti galėtų būti įtraukiamas socialinis darbuotojas.

2. Tyrimas atskleidė, jog motinų ir vaiko tarpusavio ryšius silpnina ypač dideli darbo krūviai ir rutina, todėl būtų naudinga kurti motinystės įgūdžių grupes, jog motinos išmoktų įgūdžių tinkamai planuoti savo laiką skiriamą darbui ir vaikui, išmoktų tinkamai reaguoti į vaiko jausmus, sunkumus. Motinystės įgūdžių grupes galėtų vesti socialinis darbuotojas.

Rekomendacijos socialinių darbuotojų, organizacijų šalių bendradarbiavimui:

1. Tyrimas atskleidė, jog motinoms trūksta informacijos apie D. Britanijos mokyklose dirbančius specialistus arba jos nedrįsta kreiptis pagalbos, todėl svarbu suteikti informaciją apie mokyklose dirbančius specialistus, kurie padeda vaikui adaptuotis.

2. Didžiausiu pirmuoju sunkumu, atitinkamai vėliau sukeliančiu ir kitus sunkumus, motinoms ir vaikui tampa anglų kalbos nemokėjimas. Svarbu abipusiu šalių bendradarbiavimu skatinti emigrantus mokintis kalbos, suteikti informaciją, kur galima jos mokintis.

3. Bendradarbiaujant tarp emigracijos ir imigracijos šalių svarbu suteikti šeimoms informaciją apie socialinių paslaugų organizacijas, kurios padeda įveikti sunkumus atvykus į naują šalį.

Rekomendacijos tolesniems tyrimams, kuriuose būtų tyrinėjama:

1. Siekiant palyginti atlikto tyrimo duomenis apie motinų gyvenimo emigracijoje patirtį, atlikti tyrimą su vyrais (tėvais), emigravusiais su šeima į kitą šalį.

2. Siekiant tirti socialinių darbuotojų patirtį ir darbo specifiką su migrantais, atlikti tyrimą apie socialinių darbuotojų patyrimus dirbant jiems su emigravusiomis ar reemigravusiomis šeimomis.

LITERATŪRA

1. Algan Y., Dustmann Ch, Glitz A. ir kt. (2010) The economic situation of first and second – generation immigrants in France, Germany and the United Kingdom. *Economic Journal* 120, F4–F30. [Žiūrėta 2012 – 04 - 01] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=7&sid=cb1c19d8-2bca-4a1b-9476-1b1427919f03%40sessionmgr11&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=47657662>
2. Alifanovienė D., Krikščiūnaitė L. (2007) Lietuvių emigrantų Didžiojoje Britanijoje gyvenimo būdo analizė: profesinės veiklos aspektai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 2 (18). 2008. [Žiūrėta 2012 - 01 - 20] Prieiga per internetą: http://www.su.lt/filemanager/download/6429/01_Alifanoviene-Krisciunaite.pdf
3. Antanaitė, A. (2011). Vaikų ugdymo ypatumai Lietuvos emigrantų šeimose. Magistro baigiamasis darbas. VDU
4. Bailey, R. (2008). Immigration and migration. New York: Infobase
5. Beasley P. (2008) Moving abroad. London: Which?Books
6. Berger P. L., Luckmann T. (1999). Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas. Vilnius: Pradai
7. Birch A. (1997). Developmental Psychology from infancy to adulthood. London: Macmillan Press Ltd
8. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008) Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda
9. Čepaitė Z. (2011). Emigrantės dienoraštis, Vilnius: Alma littera
10. Dapkutė D. (2012) Lietuviai pasaulyje [Žiūrėta 2012 - 04 -01] Prieiga per internetą: <http://www.iseivijosinstitutas.lt/lietuviai-pasaulyje>
11. Firth L. (2006) Bullying issues. Great Britain: MWL print Group Ltd
12. Garškaitė R. (2009) Postmodernizmas. Filosofija. Papildoma mokomoji medžiaga. Akademija
13. Gindling T.H., Poggio S. (2009) Family Separation and the Educational Success of Immigrant Children. [Žiūrėta 2012 - 04 - 05] Prieiga per internetą: http://globalchild.rutgers.edu/pdf/Family_Separation-Policy_Brief.pdf
14. Gruodytė E., Liutikienė L. (2008). Emigracijoje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymo problematika. Iš: Aleksandravičius E. ir kt. Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai. Vilnius: VDU Lietuvių išėivijos institutas.
15. Haywood J. (2008). The great migrations from the earliest humans to the age of globalization. Oxford

16. Hamilton S.M. (2009). Globalization. US: Group Ins
17. Hernández-Plaza S., Alonso-Morillejo E., Pozo-Muñoz C. (2006). Social Support Interventions in Migrant Populations. *British Journal of Social Work* 36, 1151–1169 [Žiūrėta 2012 - 04 - 01] Prieiga per internetą: <http://bjsw.oxfordjournals.org/content/36/7/1151.abstract>
18. Holborn M., Langlely P. (2002). Sociology themes and perspectives. London
19. Hollis M. (2000) Socialinių mokslų filosofija. Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos l-kla
20. Horrell S. (2002). Immigrants from Eastern Europe. London
21. Immigration advice site: UK immigration wants "brightest and best" immigrants: [Žiūrėta 2012 - 03 - 22] Prieiga per internetą: (<http://www.workpermit.com/news/2012-02-06/uk-uk-immigration-wants-brightest-and-best-immigrants.htm>)
22. Immigration advice site: High Court rules immigrant spouses must speak English before moving to UK: [Žiūrėta 2012 - 03 - 22] Prieiga per internetą: (<http://www.workpermit.com/news/2012-01-12/uk/high-court-rules-immigrant-spouses-must-speak-english-before-moving-to-uk.htm>)
23. International Federation of Social Workers: Migration Policy Issues. [Žiūrėta 2012 - 04 - 10] Prieiga per internetą: (<http://ifsw.org/policies/migration/>)
24. International Federation of Social Workers: Our members. [Žiūrėta 2012 - 04 - 10] Prieiga per internetą: (<http://ifsw.org/membership/our-members/>)
25. Jordan B., Brown P. (2007) Migration and Work in the United Kingdom: Mobility and the Social Order. Vol. 2, No. 2, 255–276. [Žiūrėta 2012 - 04 - 01] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=21&sid=d41570ee-5548-4eb3-b387-a33f374affbb%40sessionmgr13&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtOGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=25727609>
26. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) [Žiūrėta 2012 - 01 - 25] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=
27. Kanišauskas S. (2005) „Postmodernistiniai“ mokslas ir filosofija: santykis ir problemos. *Filosofija. Sociologija* Nr. 1. P. 45–56
28. Kardelis K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus
29. Kershaw R. (2009) Migration Records: a guide for family historians. Cornwall: TJ International Ltd.
30. Komarov, S. (2004) Immigrant Children Suffer As Much As Adults. [Žiūrėta 2012 - 01 - 20] Prieiga per internetą: http://www.innovations-report.com/html/reports/social_sciences/report-36263.html

31. Kuzmickaitė D. (2008). Vaikų švietimas užsienio šalyje. Iš: Aleksandravičius E. Ir kt. Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai. Vilnius: VDU Lietuvių išeivijos institutas.
32. Labanauskas L., Taljūnaitė M. (2009). Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas: mokslo studija. Vilnius, Lietuvos socialinių tyrimų centras
33. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) [Žiūrėta 2012 - 01 - 19]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
34. Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija (1998). Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. [Žiūrėta 2012 - 04 - 15] Prieiga per internetą: http://www.mruni.eu/mru.lt/dokumentai/katedros/socialinio_darbo_katedra/Lietuvos_socialiniu_darbuotoju_etikos_kodeksas/17socialiniu_darb_etik_kod.doc
35. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų tarptautinė migracija. [Žiūrėta 2012 - 02 - 02] Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10339>
36. Litvinienė J. (2002) Šeima - vaiko ugdymo institucija. Klaipėda: Klaipėdos univ. I-kla.
37. Luobikienė I. (2000). Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodologija. Kaunas: Technologija
38. Luobikienė I. (2010) Sociologinių tyrimų pagrindai. Kaunas: Technologija
39. M.M. Suarez-Orozco, C.Suarez-Orozco (2005) The New Immigration. An Interdisciplinary Reader. Great Britain, Taylor&Francis Group
40. Malinauskas, G. (2006) Šeima ir darbas: suderinimo dilemos ir galimybės Šeimos ir darbo suderinimo galimybių Lietuvoje, Čekijoje, Ispanijoje ir Vokietijoje studija. Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinio darbo institutas, VšĮ Šeimos santykių institutas
41. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. (2007) Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija
42. Matulienė G. (1997) Šeimos psichologija: vadovėlis. Kaunas: Technologija
43. Naujanienė R. (2004) Žmogaus adaptacija senstant. Iš: Bikmanienė R. ir kt. Socialinė gerontologija ištakos ir perspektyvos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Socialinio darbo institutas.
44. Payne M. (2010). Humanistic social work: core principles in practice. Chicago, Lyceum Books
45. Palčiauskienė D., Ambrozaitienė D., Svidlerienė D. ir kt. (2011). Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas
46. Pfliegerl, J. (2002). Family and migration. Research developments in Europe: a general overview. Austrian Institute for Family Studies [Žiūrėta 2012 - 04 - 04]. Prieiga per internetą:

- http://www.univie.ac.at/oif/typo3/fileadmin/OEIF/Working_Paper/wp_21_migration_europe.pdf
47. Pileckaitė-Markovienė M., Bumblytė D. (2004) Motinystės psichologija : metodinis leidinys aukštosioms mokykloms. Vilnius: Presvika
 48. Pivorienė J. (2004). Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: šeima, sveikata: mokomoji knyga. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
 49. Rubene M. (2001). Dabarties filosofija: iš esaties į esatį. Vilnius: Alma litera
 50. Settles B., Hanks D.E., Sussman. M. B. (1993) Families on the move: migration, immigration, emigration, and mobility. Bringhamton: The Haworth Press
 51. Simmel G. (2007) Sociologija ir kultūros filosofija. Vilnius: Margi raštai
 52. Sue D.W. (2006). Multicultural social work practise. Hoboken: John Wiley&Sons
 53. Sumner A., Tribe M. (2004) The nature of epistemology and methodology in development studies: what do we mean by Rigour. London
 54. Sundar P. (2009). The theory of multiculturalism. Iš: Gray M., Webb S.A. Social work theories and methods. London: Sage Publications
 55. The British Association of Social Workers: The All-Party Parliamentary Group on Social Work [Žiūrėta 2012 - 04 - 02] Prieiga per internetą: <http://www.basw.co.uk/about/parliamentarygroup/>
 56. The British Association of Social Workers (1994): The Code of Ethics for Social Work [Žiūrėta 2012 - 04 -25] Prieiga per internetą: <http://cdn.basw.co.uk/membership/coe.pdf>
 57. Urbonaitė, R. (2011). Socialiniai tinklai migrantų integracijos procese: lietuvių adaptacijos patirtys Airijoje. Magistro baigiamasis darbas. VDU
 58. Valtonen K. (2008). Social work and migration: immigrant and refugee settlement and integration. England: Asgate Ltd
 59. Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija (1948). [Žiūrėta 2012 - 03 -25] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&tr2=
 60. Vitkauskaitė D. (2001). Teoriniai socialinio darbo modeliai. Šiauliai : ŠU I-kla
 61. White A. (2011) Polish Families and Migration Since EU Accession. Great Britain: The Policy Press

PRIEDAI

Priedas Nr. 1 Interviu su Rita (47m.)

Data: 2012 01 16

Laikas: 1val.10min.

Vieta: Tyrėjos namuose

Dalyviai: Tyrėjas (T), Tyrimo dalyvė (R)

Tiesioginė kalba

T: Papasakokite, prieš kiek metų emigravote į Didžiąją Britaniją?

R: Pirmą kartą į Angliją aš atvažiavau tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt trečiais metais ir jau trylika metų kaip pirmą kartą atvažiavau, nes mano darbas buvo aupair (angl. vaikų auklė). Aš dirbau ne vien tik Anglijoje, dirbau dar ir Danijoje, Vokietijoje prieš tai.

T: Kas paskatino atvažiuoti būtent į Angliją?

R: Tai tiesiog gavau darbą čia. Anglijoje pasiūlė dirbti aupair (angl. vaikų auklė), irgi šeimoje prižiūrėti mergaitę penkių metų ir taip ir atvažiavau čia, atkeliavau į tą Angliją. Tada buvo labai lengva pirmą kartą atvažiuoti čia, kai dar ir nebuvo Europos Sąjungoje. Paprastai jie labai pasitikėdavo muitinėse pirmą kartą, vadinasi jie (muitininkai) labai mato, kad žmogus neprasikaltęs nieko, ir tuo labiau, kad buvo darbo sutartis ir įvažiuau. Sakau, jokių problemų tada nebuvo įvažiuojant. Buvau tada pusę metų, nes tada buvo viza - galima būti iki pusės metų.

T: Koks buvo pirmas išpūdis?

R: Pirmas išpūdis, kai atvažiavau į Angliją buvo be galo smagu, be galo, man labai patiko. Sakau, kiek prieš tai buvau aplankiusi šalių - ir Daniją, ir Vokietiją, man Anglija sudarė tokį didelį didelį išpūdį. Patiko visų pirma - čia labai skirtinga aplinka, architektūra labai patiko, tiesiog buvo daug žalumos, gražu. Iškart pirmas išpūdis susidarė... Atrodo visi šypsosi, visi tau tokie malonūs.

T: Kokia tuo metu situacija buvo Lietuvoje, jog atvažiuote į Angliją?

R: Atlyginimai pradėjo labai spausti. Va tada žmonės pradėjo justi, kad atlyginimai neatitinka pragyvenimo lygio ir jau tada žmonės pradėjo po biški važiuoti iš Lietuvos, į visas šalis pradėjo bandyti - kas į Ispaniją, kas į kur, kokias šalis galėdavo užsikabinti. Po pusės metų grįžau. Tarp kitko būdama Anglijoje susipažinau su savo būsimu vyru.<...> Atvažiavo mano sužadėtinis į Vokietiją aplankyti ir jis pasiūlė savaitę paatostogauti važiuoti į Angliją. Ir būtent tada jau prasidėjo...Kad jau pirmą kartą būta Anglijoje tada buvo. Jie (muitininkai) įsivaizduoja, kad jei tu atvažiuoji antrą kartą - jau nori pasilikti. Net tada, kai mano sužadėtinis anglas buvo, netgi su jo žodžio irgi nebeįtikino. Mums leido tik dvi dienas įvažiuoti, o pasas buvo paliktas muitinėje ir po dviejų dienų turiu grįžti į oro uostą ir išskristi iš čia. <...> Buvo apmaudu, aišku. Ir tada, jau trečią kartą, atvažiavau į Angliją tada, kai susituokėm. Susituokėm mes Lietuvoje du tūkstančiai pirmasis kovo mėnesį jau oficialiai atvažiavau į Angliją. Tada jau kai buvau ištekėjęs, tada jokių problemų.

T: Ar pasiėmėte kartu ir vaiką?

R: Mano Justina atvažiavo tik tai po metų.

T: Ar palaikėt santykius su dukra iki to?

R: Jo, jo. Mano mama iš pradžių ją prižiūrėjo, po to vežiausi ir į Daniją, ir į Vokietiją.

T: Kiek jai buvo metų?

R: Jai buvo dvylika.

T: Kaip prieš emigruojant ruošėtės tam: kalbėjot, kad bus kita kalba, kultūra?...

R: Jo, jo. Justinai aš ėmiau vienus metus mokytoją anglų kalbos, į savaitę kartą turėjo ji tas pamokėles. Atvažiavus turėjo "bagažą", bet vis tiek neturėjo tos normalios anglų kalbos ir jai buvo labai sunku apie porą metų, kol ji padarė, nu tokį lūžį. Nes tikrai vaikai kalba labai su dideliu akcentu, galima sakyti mokyklinė kalba labai skiriasi nuo suaugusių kalbos, jie turi savo

tą vadinamą žargoną ir savotišką šnekėjimo būdą ir bando sutrumpinti. Kitą kartą, kai ji pareidavo iš mokykos ir man sakydavo ką nors angliškai, aš sakydavau “palauk palauk, aš tavęs nesuprantu”. Ji sakydavo “nu taip, mama, taip vaikai mokykloj šneka”.

T: Kaip nusprendėte kartu atsivežti ir vaiką? Kieno iniciatyva tai įvyko?

R: Aišku iš pradžių ir mano iniciatyva, aš noriu, kad mano dukra būtų šalia manęs. Nu ir jos pačios buvo iš pradžių labai toks noras su vaikais bendrauti. Ir vaikučiai iš mūsų (lietuviškų) mokyklų begalo draugiški ir nori su visais draugauti, bet po to, sakau, truputį pamato, kad angliškos mokyklos nėra jau tokios.

T: Koks dukrai pirmas įpūdis buvo čia atvažiuavus?

R: Aišku iškart smagu, nes čia, labai sutvarkyta vaikams, žaidimų aikštelės be galo vaikam sutvarkytos, labai idomu. Iš karto vaikas kai atvažiuoja labai didelis (įpūdis).

T: Euforija būna?

R: Jo jo. Lietuvoj, kaip sakyti, viskas yra išdraskyta, išardyta, viskas ant tiek sulaužyta, ir kai čia vaikai atvažiuoja pamato visa šita - supynės ir visa kita. Ir vaikams iš karto “O kaip čia fainai, kaip čia gerai, kaip čia...”

T: Kai dukra atvažiuo į Angliją, suprato, kad čia bus ilgam laikui?

R: Jo, tada jau suprato, kad važiuoja gyventi kartu su mama ir jau čia bus viskas kažkuria prasme kitaip. Aišku neišsivaizdavo, bet suprato, kad turės kalbėti kita kalba, ne lietuviška ir kad, nu bus kitaip.

T: Kada pradėjo mokyklą lankyt?

R: Tai va iš karto, ji atvažiuo liepos mėnesį ir va rugsėjį.

T: Ar norėjo eiti į mokyklą?

R: Jo norėjo, iš pradžių buvo labai, gal pirmas mėnuo, kai labai norėjo. Kol... nors šiaip ji buvo labai optimistiškai nusiteikusi apie mokyklą. Ir buvo ilgas laiko tarpas, kol mes perėmėm tą mokyklinę sistemą, nes pasirodo tikrai visiškai kitokia ta mokyklinė sistema.

T: Kokia ta sistema? Papasakokite daugiau.

R: Nustebino, kad mokyklose nėra mokyklinių vadovėlių. Aš iš pradžių Justinai sakau: “kada tu man parneši parodyti mokyklinius vadovėlius”. O ji pirma mėnesį kaip tik mokytojos prašė, kada bus mokykliniai vadovėliai, bet matomai mokytojos labai skeptiškai žiūrėjo ir galvojo, apie ką ji šneka. Po to aš pati nuėjau į mokyklą, sakau: “duokit kokius, kad Justinai prisivyti, sakau aš irgi labai padėsiu”. Mokytojos man kaip net gerai ir nepaaiškino, kad pas juos nėra mokyklinių vadovėlių. Jos tik man tipo sakė, kad gerai, gerai, jūs nesijaudinkit, ką mes galėsime, tą suteiksime Justinai, reiškia, palengvinti. Ir mes laukėm laukėm, o po to pasirodė, kad tokių kaip po mokyklinių vadovėlių net ir neegzistuoja. Vaikai gauna atšviestą medžiagą. Aj dar, kai pareidavo Justina iš mokyklos sakydavau: “kada, Justina, darysi namų darbus?” O ji sako: “kad, mama, nieko neužduoda mum, nė viena mokytoja nieko neužduoda.” Kas dar labai nusistebėjau, kad laukiau tėvų susirinkimų, o kaip po tėvų susirinkimo irgi nėra, tiktai yra vieną kartą per metus susitikimas tėvų su mokytojais. Nėra būtent, kad klasės vadovė susitinka su klasės tėvais. Mokyklos salėje atskirai mokytojai susėdę prie staliuko <...> Iš visų mokytojų buvo toks, nu, kad Justinos sąsiuviniai be galo tvarkingi. Pas juos tokios tvarkos nėra skatinami, kad paraštelės būtų, viskas. Kad mergaitė taip stropiai veda savo užrašus. Na aš skaitau, kad iš Lietuvos mokytojų buvo toks labai geras dalykas apie tvarkingumą sąsiuvinuose. Bet pradėjo laikui bėgant niekas nebereikalauti ir Justina pradėjo laikui bėgant prisitaikyti, kad vaikai ir sąsiuvinų čia neturi, jie rašo ant bet kokių lapelių: kas susisegė, o kas nesusisege, tai bala nematė, išmėtyta. <...> čia namų darbų praktiškai užduodama labai labai mažai, pažymių sistemos iš vis nėra mokyklose, yra tik gale semestro toks žodinis atsiskaitymas ir jie ten gauna žvaigždues arba raides geriausiai ABCD ir viskas. Dėl to aš skaitau, kad Anglijoj labai silpna vieta, kad vaikai neturi atsakingumo už tau užduotą darbą.

T: Kokie pirmieji sunkumai buvo?

R: Tai pirmas sunkumas aišku buvo kalba. Aišku, jie (mokytojai) bando labai suprasti ir užjausti, kad vaikas negali pilnai bendrauti anglų kalba. Stengiasi labai gražiai juos ten paglostyti: viskas gerai, viskas gerai.

T: Palaiko emociškai?

R: Jo jo. Iš pat pradžių atrodo, kad labai maloniai, bet paskui supranti, kad toksai dirbtinis, paviršutiniškas palaikymas.

T: Ar dukra vienintelė klasėje buvo lietuvė?

R: Ji viena buvo klasėj lietuvė, mokykloj iš viso ant pirštų buvo galima suskaičiuot kiek buvo tokių atvažiavusių. Dėl to Justinai buvo ne itin saugi pradžia.

T: Gal kokį atvejį galit papasakot?

R: Nu aišku vaikai yra žiauresni, kaip sakyt, tokiems kitataučiams. Aišku, Justina mokėsi labai labai angliškaj mokykloj, kur vaikai grynai iš anglišku šeimų. Anglų vaikai kartais yra labai, nežinau ar galiu išsireikšt... žiaurūs. Negailestingi, pasišaipto, pasijuokia, jeigu kitas vaikas nemoka kalbos. Dar jeigu mato, kad tas vaikas nelabai susigauja, pridaro tam vaikui aibes nemalonumų.

T: Kaip pasireiškia diskriminacija?

R: Jo diskriminacija, jo labai. Ir dar kas yra, čia tėvai labai atsiskyre nuo vaikų mokykliniame gyvenime ir, pavyzdžiui, jeigu mokinys, sakykim, nuskriaudė bendraklasį, tai čia yra tikrai tarp mokytojų ir mokinių, ir mokytojai neturi teisės skambinti tėvams, nebent jau būtų tikrai kažkoks fiziniu būdu smurtas.

T: Gal prisimenat įsimintiną atvejį, susijusį su diskriminacija?

R: Buvo, kad dingdavo dienoraštis iš kuprinės. Mokytojai sakydavo, kad Justina tu pati kalta, kad neprisižiūri savo daiktų. Dar kiti mokytojai, būna, dažnai gali pajausti, nu kur akivaizdžiai palaiko anglų vaikus negu kitataučių.

T: Kalbama, jog mokyklose būna diskriminacijos atvejų susijusių su lietuvišku maistu...

R: Jo, taip taip, Justinai irgi buvo, kad tie lietuviški sūreliai su šokoladukais. Aišku, gal pirmas kartas pasivašinti su draugėm skanu, o paskui jau prasideda: "tai tu jau čia jų (sūrelių) nenešiok. Duoda suprasti, kad tu dėkis čipsus, dėkis sumuštinį ten kokį su sūriu susivyniojusi (tai anglų populiariausi užkandžiai), o ne čia kažkokius sūrelius, ar dar kažką. Mokiniai labai labai spaudžia va tokius atvažiavusius emigrantus, labai reikia prisitaikyt, būtina. Jeigu tu nenorėsi prisitaikyti, jeigu tu nors kiek pamaištausi tiem savo bendraklasiam, nu tada jau jie pradės prieš tave stoti ir vėl - tai daiktai dingsta, tai vėl kažkas, tai, žiūrėk, apsižodžiuoja, tai pastumia.

T: Tai reiškia, jog iki atvažiavimo čia tikėjotės, jog viskas kitaip bus?

R: Jo jo, tikrai.

T: Kaip Justina kalbėdavo apie sunkumus mokykloje? Ar būdavo namuose atvira?

R: Jo, mano Justina labai labai atvira būdavo, papasakodavo.

T: Kaip pati dėl to jausdavotės?

R: Nu kaip jausdavaus... Aš pati kurį laiką pradėjau jausti, galvojau, ar aš gerai padariau, kad Justiną atsivežiau. Kitą kartą Justina matė - aš labiau pergyvenu už tai, ką ji man papasakoja, negu kad ji. O ji pati sako: "aj, mama, tu nepergyvenk, kaip nors išgyvensim, kaip nors, susitvarkysim." Man pačiai reikėjo trijų gerų metų, kol aš įsisavinau tą mokyklinę sistemą. Aš supratau, kad vis tik aš padariau klaidą savo mergaitei, kad vis tik atvežiau čia, į anglų mokyklą. Nes iš pat pradžių, nu ir taip mes visi įsivaizduojam, kad čia, anglų mokyklose, mokslas yra labai aukštame lygyje. Pasirodo, kad iki šešiolikos metų mokymas yra tikrai labai labai žemas. Mokykloj tik yra tai, kad vaikas privalo išmokti skaičiuoti, kad jis mokėtų skaityti, rašyti, bet jau daugiau labai į tuos dalykus nesigilinama. Kad aš pasižiūrėjau, kad pas mus penktoj klasėj mokiniai tokias lygtis sprendžia, o jie - šešiolikos metų.

T: Jūsų nuomone, būtų geriau buvę, jei dukra mokyklą būtų baigusi Lietuvoje?

R: Jo jo. Man atrodo vaikam iki šešiolikos metų mokyklos geresnės nei čia. Mokyklos čia kaip vaikų darželiai - vaikus laiko ne tiek, kad išmokyti, bet tiek, kad darbo metu (tevų darbo metu) juos laikyti kažkokioj mokymo įstaigoj. Vaikus geriausia arba nuo mažumos arba jau kai specialybę mokyti.

T: Kaip padėjote dukrai įveikti problemas?

R: Tai paskui dar po metų atvažiovo mano mama, mano mama buvo be galo optimistinis žmogus ir ji labai daug mus palaikė su Juste. Mano mama buvo geriau negu mano vyras. Mano vyras turėtų palaikyti, o ne mano mama. Ji buvo mums didelė didelė parama Anglijoj. Ji daug patarimų duodavo: kaip mokykloj, kaip kokiose situacijose elgtis. Labai buvo sunku, kad iš vyro neturėjau didelio palaikymo. Matai, čia galbūt prasidėjo ir šeimoj...aš prašiau savo vyro, būtent anglo, įsikišti, nueit į mokyklą ir pasišnekėti su mokytojais, kai aš jau pajutau, kai čia vyksta kažkas, angliškai vadinamas tas buling (angl.bully-įbauginti, užuiti) vaikų. Bet mano vyras buvo toksai, kad jis iš viso nenorėjo kištis į jokiais konfliktines situacijas. Jis iš viso stengėsi labai... nu neidavo į mokyklą.

T: Tai nusišalindavo?

R: Jo nusišalindavo. Čia ir pamačiau šalia savęs žmogų, kuris, ta prasme, nelabai norėjo palaikyti mus. Visą laiką sakydavo: “Jūs čia atvažiovat į Angliją” tai taip ir pabrėždavo - prisitaikyt prie jų kultūros ir visi tokie Justinos reikalai turi tik sustiprinti ją. Tipo užgrūdinti, kad, va sužinok, kokia ta mūsų šalis.

T: Kiek suprantu, tai po to ir tarpusavio santykiuose su vyru kildavo problemos?

R: Labai. Jo jo jo. Ir paskui laikui bėgant prasidėjo visi tie mūsų nesutarimai. Grūdinkite, kaip jau jūs norit. Jei išgyvensit – išgyvenkit, jei neišgyvensit – prašau, važiuokit atgal.(vyro mintys)

T: Ar teko kreiptis į pačią mokyklą dėl dukros problemų? Sulaukėte paramos iš specialistų?

R: Mokykose yra tokių, bet kai pasakai va tokias istorijas, kas vyksta tarp mokinių, jie neskaito, ta prasme, nepriima labai už rimtą.

T: O jei problemos tarp anglų mokinių?

R: Aaaa tada jau visai kas kita. Tada jo. Jau jie kitaip žiūri į tuos. Jaučiasi va tas toksai vargšas emigrantas atėjęs, pasižiūri pro pirštus “gerai gerai mes pasižiūrėsime, kuo galėsime, tuo padėsime ir palikite šitą reikalą mums.” Ir viskas tuo ir pasibaigia. Tada supratau kur paslėpti tie negerumai angliškoj mokykloj.

T: Kada situacija pagerėjo?

R: Tai grynai tik tada, kaip išėjo iš šitos vidurinės mokyklos. Šešiolikos metų kaip jinai (dukra) perėjo į koledžą. Tada daugiau kitataučių ir kažkaip daugiau palaiko vienas kitą, tada pradėjo užsimiršti spaudimas mokykloj. Jau tada pajutau, kad pradeda užaugti mano mergaitė. Prasidėjo ir užklasinis gyvenimas, pradėjo eiti į būrelius ir teatras atsirado...

T: Kaip dukra reagavo į pasikeitimą šeimoje: nauja santuoka, naujos taisyklės?...

R: Mano Justina ji, kaip sakt, prisitaikanti tokia. Ji visą laiką stengiasi optimistiškai žiūrėti. Mano Justina nebuvo iš tų, kad “o man nepatinka, mama, kraunamės lagaminus, važiuojam iš čia, man nepatinka.” Vyras tik labai visada norėjo, kad mes tik angliškai kalbėtume namuose.

T: O kaip sekėsi pačiai čia prisitaikyti?

R: Nu šiaip tai galima sakyti, mums suaugusiems lengviau čia prisitaikyti. Matai, kadangi aš buvau jau ištekėjus už anglo, tai man gyvenamą vietą susirast nereikėjo, ir visa kita man buvo lengviau. Pačiai pradėjo stebinti medicinos sritis, kol nebuvau susidūrusi. Poliklinikoje jokių specialistų nėra, visi lignoninėse tiktai. Ir kiekvieną kartą, kai nueini, pamatai, kad pas tave naujas konsultantas, kiekvieną kartą turi jam išdėstyti visą savo gyvenimo medicinos istoriją. Poliklinikos daktaras skiria tik paracetamolį visoms ligoms.<...>

T: Papasakokite, kaip pavyko užmegzti santykius su aplinkiniais, kaip radote draugų.

R: Nu aš vyro klausiu: ar jis turi draugų? Jis sako, kad “man nereikia”.Tada aš pati pradėjau ieškot kompanijos, bendravimo, žmonių. Man reikia, vis tiek noris kad kas į svečius ateitų ar kaip. Trūko to. Aš toks žmogus - man reikia bendrauti, kad užimtumas būtų. Mes gyvenom, tokiam rajone, kur labai laabai mažai lietuvių. Lietuviškų tradicijų, lietuviško bendravimo tikrai tikrai pasiilgstu. Dėl to mes susiradom su Justina lietuvių sodybą, kur nuvažiuojam lietuvių šventes švęsti. Kai pajutau atšiaurumą iš anglų vaikų, tada labai norėjau,

kad ji daugiau lietuvių vaikų susirastų, todėl atvažiuoju čia į tą lietuvių klubą, kad ji daugiau su vaikučiais bendrautų, kad dalintųsi, kaip jų patirtis mokykloj.

T: Lietuvoje buvo palikta sava aplinka, artimieji. Kaip jautėtės dėl to? Ar šeimoje kalbėjot apie tai?

R: Jo iš pat pradžių pirmus metus buvo jai (dukrai) labai...Pagrindinis jos širdy išlaikymas buvo, kad jinai susirašinėja su savo tom klasiokėm buvusiom. Gal koks pirmas pusmetis, kai pradėjo pajauti, kad ji išskirta iš tų anglų rato. Justinai nebesimokant toj mokykloj kažkur po metų sužinojom, kad per dvi klases aukščiau dar viena lietuvaitė mokėsi mokyloj. Iš karto susidraugavo jos labai labai greitai, nors buvo poros metų skirtumas tarp jų. Pradėjo kartu pareiti iš mokyklos, kartu tuos lančius (angl.lunch-priešpiečiai) turėti. Tik tiek, kad jų draugystė buvo trumpa, nes jos tėvai turėjo pagal darbo sutartį išvažiuoti į Ameriką. Kai jos ta mergaitė išvažiavo į Ameriką, aš netgi jutau, ji vaikščiojo labai nuliūdusi kurį laiką. Labai širdelėj pergyveno, sakydavo, kaip aš jos pasiilgau.<...>

Lietuvoj paliko mano sesuo su šeima, mama. Stengiesi palaikyti bendravim, o paskui gaunasi su metais, kaip pasakyti, ne tiek kiek man čia labai patinka gyvent, bet tiek kiek aš jau pripratus prie šitos sistemos. Jau man tikriausiai vėl parvažiavus į Lietuvą būtų didžiulis šokas, kol aš priprasčiau toj Lietuvoj prie pasikeitusių gyvenimuo sąlygų. Nors dabar jau Anglija man nebe tokia svajonių šalis, kaip pirmą kartą pamačiau.

T: O dėl ko tuo metu ji buvo svajonių šalis?

R: Nu dėl to, kad kiekvienas į Angliją atvažiavęs suprato, kad čia galima užsidirbti pinigų. Tada atrodė kaip rojus tikrai. Uždirbti tokius atlyginimus ir parvažiuoti su jais į Lietuvą tai atrodė kažkas neįmanomo. Pas mus (Lietuvoj) tikriausiai dar direktoriai negaudavo tokių atlyginimų, kokius čia galėjai užsidirbti.

T: Tai buvo viena iš rimčiausių priežasčių, kuri skatino čia atvažiuoti?

R: Jo, materialinė pusė. Bet čia tik kaip parsiveži tuos pinigus namo atrodo jie dideli, bet laikui pagyvenant Anglijoj pastebi, kad tas atlyginimas ypač dabar čia gyvenant šitas atlyginimas toli gražu nebeįspūdingas.

T: Ar yra minčių grįžti į Lietuvą?

R: Dabar jau tai pripratau prie visos šitos sistemos. Jau virš dešimt metų, kai grynai gyvenu Anglijoj. Per tuos metus gal į Lietuvą buvau parvažiavus gal penkis septynis kartus. Į Lietuvą neturiu tokių planų sugrįžti. Turiu tokį sakykim vidutinišką darbą. Justina irgi jau apsiprato, jau turi daug draugų, jau užaugus, jau jai dvidešimt vieni. Netgi tie draugai, kurie buvo Lietuvoj, jie jau pasiliko praeity. Jau dabar prisitaikius prie šito angliško gyvenimo.

T: Ar pradžioje, kai buvo sunku, kildavo minčių grįžti?

R: Mano tai buvo. Buvo gal po trijų metų, nes tada buvo ir su vyru dideli konfliktai. Jau tikrai galvojau mesiu viską ir važiuosiu į Lietuvą... Bet vėl pasikeitė darbas, pasikeitė žmonės, apsiraminau. Paskui vis labiau ir labiau supranti, kad grįžęs į Lietuvą būsi didesnis emigrantas negu čia...

T: Dėkoju, jog sutikote pasidalinti savo patirtimi.